

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Veronika Jandová

**Geopolitická evaluace vývoje Latinské Ameriky
prostřednictvím místní geopolitické produkce španělsky
mluvících zemí; chybějící hlas v globální aréně na počátku
21. století**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Bc. Veronika Jandová**
Vedoucí práce: **PhDr. Michael Romancov, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

JANDOVÁ, Veronika. *Geopolitická evaluace vývoje Latinské Ameriky prostřednictvím místní geopolitické produkce španělsky mluvících zemí; chybějící hlas v globální aréně na počátku 21. století*. Praha, 2015. 147 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Michael Romancov, PhD.

Abstrakt

Práce se zabývá geopolitickou evaluací vývoje Latinské Ameriky prostřednictvím místní geopolitické produkce španělsky mluvících zemí. Snahou je upozornit na chybějící hlas Latinské Ameriky v globální aréně na počátku 21. století. Práce se nejprve zabývá formulací zkoumaných hypotéz a vymezením zkoumaného prostoru, včetně objasnění základních pojmů a definic. Po teoretickém úvodu a seznámení se s hlavními pojmy se práce přesouvá do prostoru Latinské Ameriky. Zde je představen geopolitický vývoj z teoretického i praktického hlediska. Cílem práce je poskytnout komplexní přehled do aktuální geopolitické dynamiky regionu. Dle stanovených hypotéz má práce vyvrátit či potvrdit, zda je Latinská Amerika schopna vypořádat se s řadou vnitřních problémů a prosadit se na počátku tisíciletí v mezinárodním systému.

Abstract

The work deals with the geopolitical evaluation of the development in Latin America through local geopolitical production of Spanish-speaking countries. The aim is to draw attention to the missing voice of Latin America in the global arena at the beginning of the 21st century. The thesis focuses firstly on the formulation of examined hypotheses and the definition of the studied area, and clarifies basic concepts and definitions. After the theoretical introduction and familiarization with the key concepts, the thesis moves into the area of Latin America where the thesis introduces the geopolitical development from both theoretical and practical point of view. The thesis aims to provide a comprehensive overview of the current geopolitical dynamics of the region. According to the established hypothesis, it aspires to either refute or confirm whether Latin America is able to deal with several internal problems and establish itself in the international system at the beginning of the millennium.

Klíčová slova

Geopolitika, Latinská Amerika, španělsky mluvící země

Key words

Geopolitics, Latin America, spanish speaking countries

Rozsah práce: 40 811 slov (počet znaků bez mezer: 263 534)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita pro získání jiného akademického titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. 4. 2015

Veronika Jandová

Poděkování

Ráda bych poděkovala své rodině, Verunce, Filipovi a kolegům za poskytnutý čas a ohleduplnost během vypracování diplomové práce. Obzvláště mé díky, za skvělé vedení a cenné připomínky, patří vedoucímu práce panu PhDr. Michaelu Romancovovi, Ph.D.

TEZE DOPLOMOVÉ PRÁCE

Institut politologických studií, Katedra politologie

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Geopolitické úvahy o Latinské Americe nemůžu začít zkoumat bez konstatování, že latinskoamerický region se postupně posouvá směrem k novému scénáři; s integračním cílem a geopolitickým potenciálem v globálním pořádku. Geopolitika současné Latinské Ameriky vstupuje do své nové éry, kdy se snaží překonat dědictví zastaralých militaristických teorií. Geopolitický výzkum v tomto regionu lze chápat jako koncepční nástroj pro strategické rozhodování, které vyžaduje značnou multidisciplinární předvídatelnost. Do budoucna je pravděpodobné, že zároveň s novou geopolitickou perspektivou regionu se budou řešit společně i otázky a zájmy environmentálního a energetického typu.

Latinská Amerika se v současné době pohybuje směrem k nové "strategické a geopolitické smlouvě" se zbytkem světa neboť po rozpadu bipolárního systému je patrná nová éra geopolitického řádu, čili zrodu nového mocenského uspořádání světa. V kontextu Jižní Ameriky se Brazílie jeví jako zcela hegemonní hráč, jelikož se však ve své diplomové práci budu věnovat pouze španělsky mluvícím zemím, zaměřím se na ostatní sub-regionální aktéry, jako jsou například; Argentina, Mexiko, Peru a Chile. Tyto státy mají více či méně šanci usadit se v novém světovém řádu za předpokladu aplikace vhodných strategií a využití vzájemné závislosti.

V dynamické hře vzájemných sil a závislostí je možné v Latinské Americe spatřovat několik různých geopolitických os, vládních modelů a odlišných ideologických pozadí. Protínající se regionální trendy a osy probíhají zároveň s novým trendem redistribuce světových mocností, kde zejména tradiční hráči jako USA a Evropa musí nově čelit nově se etablovujícím hráčům, kteří mají potenciál ve střednědobém časovém horizontu pozměnit světové uspořádání. V globálním kontextu můžeme tvrdit, že jižní cíp Jižní Ameriky (Chile, Argentina, Falklandy/Malvíny) disponují ve třech osách systému určitou výhodou: přístup k moři; přístup a kontrola Antarktidy; přístup a kontrola energetických zdrojů.

Trendy projevující se v posledních desetiletí zaznamenávají spíše ústup od teritoriálních konfliktů a více posun k tvorbě nových integračních schémat a multilaterálních modelů, v nichž se vytváří zároveň i nové geopolitické vize. Aktuální pozvolné šíření geopolitiky napříč regionem má zároveň i vnitřní vztah s novými výzvami, jako je industrializace a integrace. Atomizace kontinentu koncem devatenáctého století a následný jeho vývoj během dvacátého století vynesl Latinskou Ameriku do své nové éry. Díky industrializaci a integraci tak region dostává i nový pohon ke vzniku a rozšíření vlastních geopolitických vizí, neboť vznik lokálních geopolitických konceptů znamená návrat k poznání svých interních procesů.

Zpočátku Latinská Amerika byla omezena spíše na "dovoz" zahraničních geopolitických vizí z dob studené války. Od 70. let dvacátého století začala geopolitika znovu pronikat do veřejného i akademického prostoru a začala výrazně ubírat na svých kritických intencích. Stále probíhá důkladná revize akademických pojmů, teoretických konceptů a hledání pozic geopolitiky v rámci společenských věd. Pokud ovšem společnost nebude současně s tímto vývojem plně demokratizována, aplikace nových mezistátních geopolitických konceptů nebude možné plně do praxe aplikovat. V této perspektivě se bude pohybovat i má práce, která aspiruje na zachycení aktuálních vývojových tendencí, včetně společenských problémů a probíhajících zájmů v Latinské Americe.

Nové výzvy a problémy, kterým bude muset Latinská Amerika čelit, jsou geo-ekonomického charakteru. Ekonomické a politické charakteristiky a problémy tak postupně formulují i geopolitické strategie a vize tohoto kontinentu. Ve své práci se detailněji zaměřím na všechny faktory a fenomény, které během 20. století až do dnešních dní formulují počátky geopolitiky na tomto kontinentu. Mezi aktuální plošné problémy, se kterými si počíná více či méně každá země, a které v práci více rozeberu, zejména patří;

- přístup a využití zdrojů energie a vody, v závislosti na potřebách každého státu
- využití přírodních zdrojů dle strategických kritérií, s cílem zabezpečit budoucí generace
- přiblížit se k demokratickým modelům vlády a zajistit patřičný socio-ekonomický rozvoj
- posun od ekonomiky založené pouze na využití přírodních zdrojů k ekonomice založené na službách, vědě, technice a modernitě

V první části teoretického úseku práce se budu zabývat teoretickými koncepty, které mi pomohou potvrdit či vyvrátit tvrzení, zda převážně anglosaské a evropocentrické teorie je možné považovat za základy pro současné geopolitické uvažování v Latinské Americe. Hlavním cílem diplomové práce je prostřednictvím této analýzy zjistit do jaké míry se geopolitické myšlení v posledních desetiletí s těmito teoriemi shodovalo, inspirovalo, nebo naopak zcela odvracelo. Ve své práci bych ráda našla odpověď, zda tyto teorie lze považovat za návod v politické praxi či nikoli. Předmětem výzkumu proto bude s největším důrazem místní geopolitická produkce.

V prvních kapitolách se budu zabývat vybranými geopolitickými teoriemi, neboť považuji za nezbytné osvětlit základní teoretické termíny, se kterými budu napříč prací zacházet. Vybrané koncepty prověřím svou relevantností vůči Latinské Americe a popíšu jejich historický vývoj v rámci vědní disciplíny.

V praktické části padne má pozornost na vymezení Latinské Ameriky a jeho historickou a geografickou charakteristiku. Vzhledem k rozsáhlosti práce se tato kapitola přidrží převážně informativní úrovně.

V následujících kapitolách budu dále zmiňovat otázky imperialismu, jeho revize, teoretické aktualizace a zmíním strategický význam Latinské Ameriky zejména pro Spojené státy, ale i zbytek světa.

Předběžná literatura

O studovaném tématu doposud nevyšla žádná souhrnná literatura v českém jazyce. Nejvíce zdrojů a informací je k nalezení hlavně v zahraniční literatuře, převážně ve španělském jazyce.

- JIŘÍ TOMEŠ, *Geopolitika – Nástroj a proces politické organizace prostoru*
- J. OPATRNÝ, *Amerika v proměnách staletí*
- B. HNÍZDO, *Mezinárodní perspektivy politických regionů*
- ATILIO BARON, *América Latina en la geopolítica del imperialismo*
- JOSÉ LUIS CADENA MONTENEGRO, *La geopolítica en sudamérica: conflictos potenciales y efectos globales*
- GUSTAVO ROSALES ARIZA, *Geopolítica y geoestrategia liderazgo y poder*

Časopisy a internetové zdroje

- Geopolítica XXI
- Geopolítica Latinoamericana
- América Latina: Transformaciones geopolíticas y democracia
- <http://hispanoamericaunida.com/>

Osnova

1. Teoretický úvod, předložení hypotéz
2. Uvedení teorií, jejich argumentace
3. Aplikace teoretických konceptů v Latinské Americe / dynamika regionálního vývoje
4. Závěr

Obsah

TEZE DOPLOMOVÉ PRÁCE	7
ÚVOD	14
1 Geografický prostor – Latinská Amerika	20
1.1 Zrození Latinské Ameriky	20
1.1.1 Geografický prostor.....	23
1.1.2 Specifika regionu.....	25
2 Teoretické expozié	26
2.1 Postavení geopolitiky ve vztahu k jiným vědám	26
2.1.1 Politická geografie.....	28
2.2 Historie a vývoj disciplíny aneb stinné počátky geopolitiky	30
2.2.1 Německá geopolitická škola.....	30
2.2.2 Anglosaská geopolitická škola.....	33
2.2.3 Kritická geopolitika.....	35
3 Geopolitika v Latinské Americe	37
3.1 Počátky a vývoj geopolitiky v Jižní Americe	37
3.1.1 První geopolitické samostatné pokusy na Jihoamerickém kontinentě v podání Brazílie.....	39
3.1.2 Chilská geopolitika první poloviny 20. století.....	40
3.1.3 Argentina.....	42
3.2 Geopolitika v bipolárním uspořádání a její přechod do nového světového uspořádání	43
3.2.1 Oživení geopolitiky v druhé polovině 20. století.....	45
3.3 Myšlení a zdroje kritických úvah o geopolitice v Latinské Americe	46

3.4 První latinskoamerické pokusy o vlastní vymezení a pojetí geopolitiky	49
3.5 Latinská Amerika na sklonku dvacátého století a její příležitost v multi-polárním systému	51
4 Vývoj regionálního systému	55
4.1 Politické systémy a historický přehled	56
4.1.1 Typologie politických režimů.....	56
4.1.2 Model latinskoamerického politického systému.....	61
4.1.3 Státní převraty.....	62
4.1.4 Přechody k demokracii.....	63
4.2 Vývoj meziamerických vztahů od Monroeovy doktríny – americká integrace	68
4.2.1 Zhodnocení hegemoniálního postavení USA v latinskoamerickém prostoru.	73
4.2.2 Teorie závislosti.....	75
4.2.3 Konec hegemonie Spojených států ve světovém systému.....	76
4.3 Integrační procesy v Latinské Americe	80
4.3.1 Faktory ovlivňující latinskoamerickou integraci.....	80
4.3.2 Počátky latinskoamerické integrace.....	82
4.3.3 Závěrečné zhodnocení latinskoamerických integračních schémat.....	88
4.4 Přetrvávající vnitřní konflikty	89
5 Aktuální geopolitické procesy a současný geopolitický vývoj v Latinské Americe	92
5.1 Geopolitika a nový světový řád – nástup globalizace	92
5.2 Přírodní zdroje a energetika – potenciál Patagonie	94
5.2.1 Latinskoamerický model rozvoje a noví aktéři v regionu.....	97
5.3 Cesta k aplikaci geopolitických modelů, aneb příklad geopolitická praxe v Latinské Americe	100
5.3.1 Mezoamerika.....	101
5.3.2 Kolumbie.....	108

5.3.3 ALBA - Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky a Venezuela jako dominantní aktér.....	111
5.3.4 Cono sur – Chile, Argentina.....	113
Argentina.....	113
Chile.....	116
5.4 Geopolitická centra a vědecká činnost v Latinské Americe	121
Závěr	126
Seznam zkratk	136
Použitá literatura	138

ÚVOD

Cíl práce a představení hypotéz

Téma *Geopolitická evaluace vývoje Latinské Ameriky prostřednictvím místní geopolitické produkce španělsky mluvících zemí; chybějící hlas v globální aréně na počátku 21. století* jsem si vybrala z pocitu nedostatečného zájmu o tento prostor a z důvodu slabého reflektování tohoto kontinentu v mezinárodním kontextu. Navzdory svým kulturním hodnotám, specifickému rázu krajiny, biodiverzitě a bohatým společenským tradicím se domnívám, že je tato část kontinentu předmětem badatelského zájmu pouze v oblasti politických nezdarů.

Cílem předkládaného textu je zaznamenat počátky formování geopolitiky a vývoj geopolitického myšlení, včetně aktuální dynamiky v Latinské Americe. Práce aspiruje na zachycení geopolitického výzkumu a aktuálních vývojových tendencích, včetně společenských problémů a probíhajících zájmů v Latinské Americe.

Hypotéza, která mi poslouží ověřit úspěšnost geopolitického posunu Latinské Ameriky, stojí na předpokladu, že; *„Latinská Amerika v novém tisíciletí zažívá nové transformační impulsy. Je známo, že političtí lídři Latinské Ameriky hovoří o integraci a proto se zaměřím na její geopolitický rozměr. Domnívám se, že bez demokratizace a aplikace vhodných strategií, integračních schémat a překonání mezistátní nedůvěry, nebude Latinská Amerika schopna počátkem nového tisíciletí zvýšit svůj význam v globální aréně“*.

Můj výzkum se odvíjí od záměru představit Latinskou Ameriku komplexně i se všemi jejími historicko-politickými a společenskými problémy v době globalizace. Geopolitické úvahy o Latinské Americe představím prostřednictvím místní geopolitické produkce španělsky mluvících zemí. V průběhu práce bude použita výhradně literatura hispanoamerických autorů. Výjimkou budou zdroje zahraničních nebo českých autorů, které budou použity pouze v oblasti deskriptivní části práce, tedy pro popis historických událostí či v teoretickém úvodu.

Vzhledem k obrovskému rozsahu tématu, které je pojmáno velice komplexně, není možné důkladně prostudovat každý jednotlivý hispanoamerický stát z hlediska historického vývoje, ani po stránce aktuálního dění. Text nahlíží na Latinskou Ameriku jako na geopolitický blok, tedy na soubor států vykazující obdobné znaky a hodnoty. Záměrem diplomové práce

je poskytnout představu o aktuální geopolitické dynamice a zjistit, jak je geopolitické myšlení ve Střední a Jižní Americe přijímáno a jak se následně rozvíjí.

V kontextu Latinské Ameriky se Brazílie jeví jako zcela hegemonní hráč, jelikož se ve své diplomové práci budu věnovat pouze španělsky mluvícím zemím.

Očekávaným přínosem práce bude zjištění, jaké jsou geopolitické výzvy regionu. Zda má Latinská Amerika šanci prosadit se ve střednědobém horizontu v mezinárodním světovém systému, z hlediska mocenského potenciálu.

Podstata významu textu má spočívat v poskytnutí komplexního přehledu o potenciálu a geopolitickém vývoji z perspektivy místních španělsky mluvících autorů. Předmětem mého výzkumu proto není reprodukovat zahraniční evaluaci tohoto vývoje.

Od počátku práce se zaměřím na to, jak region tuto vědní disciplínu dokázal přijmout, adaptovat a rozpracovávat ji ve svém prostředí. S tímto ohledem je nutné uvést, že řada informací či pojmů bude pro čtenáře novým zjištěním, proto budou v textu dávány do bočních uvozovek (« ») místní termíny, jejichž autorem nejsem já, ale pouze o nich pro ucelenost tématu podávám informaci.

Struktura práce

Diplomová práce je tematicky rozdělena do čtyř hlavních okruhů. Prvním okruhem je vymezení zkoumaného prostoru, jímž je Latinská Amerika. Tuto kapitolu nepojímám jen z geografického hlediska, ale rovněž se budu zabývat zrozením Latinské Ameriky, původem názvu, kulturní dimenzí, vývojem latinskoamerické identity, včetně specifík Střední a Jižní Ameriky. Geograficky jsem prostor Latinské Ameriky vymezila jako Hispanoameriku, kde je mateřským jazykem španělština.

V následujícím teoretickém úseku práce se budu zabývat teoretickými koncepty, které mi pomohou potvrdit či vyvrátit tvrzení, zda převážně anglosaské a evropocentrické teorie je možné považovat za základy pro současné geopolitické uvažování v Latinské Americe. Hlavním cílem diplomové práce je prostřednictvím této analýzy zjistit, do jaké míry se místní geopolitické myšlení s těmito teoriemi shodovalo či naopak. V diplomové práci bych ráda našla odpověď, zda tyto teorie lze považovat za počáteční impuls pro místní geopolitický výzkum.

V prvních kapitolách teoretického úvodu popíšu postavení geopolitiky ve vztahu k jiným vědám a zaměřím se na historické okolnosti vzniku této vědní disciplíny. Následně se budu zabývat vybranými geopolitickými teoriemi, neboť považuji za nezbytné osvětlit základní teoretické termíny, se kterými budu napříč prací zacházet. Po představení formování prvních geopolitických škol, včetně představení kritické geopolitiky, vybrané koncepty v následující kapitole prověřím svou relevantností vůči Latinské Americe a popíšu jejich historický vývoj. Zde opětovně představím počátky této disciplíny, ale tentokrát v rámci latinskoamerického prostředí. V této fázi bude hlavní zájem směřován na prvotní impulsy o zájem geopolitického myšlení. Představím ty státy, které počátkem 20. století, vykazovaly jistý zájem o geopolitiku a pokoušely se o vlastní geopolitické formulace. Poté se přesunu do druhé poloviny minulého století a zaměřím se na geopolitiku v době bipolárního systému. Zde se pokusím zjistit, zda v této fázi Latinská Amerika stále vycházela z militaristických konceptů z předválečné doby nebo začala reflektovat kritický rozměr geopolitiky. Rovněž představím počátky latinskoamerických pokusů o vlastní tvorbu geopolitických vizí, se snahou o místní vymezení a pojetí geopolitiky. Posledním bodem teoretické části bude geopolitický vývoj na sklonku dvacátého století v rodícím se multipolárním prostředí.

Třetí částí diplomové práce bude vztahová analýza regionálního systému ve Střední a Jižní Americe. Tuto kapitolu budou tvořit klíčové geopolitické faktory, které ovlivňují vnitřní dynamiku tohoto prostoru. Proto nejprve představím typologii politických režimů, které jsou charakteristické pro latinskoamerický kontinent. Domnívám se, že dědictví z dob autoritářských vojenských režimů poznamenalo dnešní vlády a institucionální systém natolik, že dnešní politické systémy nejsou schopny zajistit efektivní fungování demokracie. Dalším klíčovým faktorem je dominance USA v této oblasti. Vliv Spojených států v této oblasti ukáží na formování meziamerického systému. Předposledním tématem této kapitoly bude integrace a její historické počátky, aktuální vývoj a identifikace příčin znemožňujících nastartování kompaktní formy latinskoamerické spolupráce. Závěrečným tématem kapitoly čtyři jsou vnitřní problémy Latinské Ameriky, které rovněž nepřispívají ke stabilitě kontinentu a výrazně vývoj regionu narušují.

Výše uvedené faktory v této kapitole nastíní problémy politického, ekonomického a sociálního charakteru, které mají silný vliv na formulování geopolitických strategií a vizí v tomto regionu.

Poslední částí předkládaného textu (čtvrtou oblastí) je empirická analýza, která bude jakousi syntézou diplomové práce. Pátá kapitola zhodnotí aktuální geopolitické procesy a současný geopolitický vývoj v době globalizace v Latinské Americe. Zde spojím všechny dosud zjištěné skutečnosti a pokusím se dle získaných informací potvrdit či vyvrátit mou počáteční hypotézu. Zhodnotím práci latinskoamerických autorů s teoretickými geopolitickými koncepty a dozvíme se, zda došlo k prohloubení vlastního geopolitického myšlení. Závěrečným zjištěním bude posouzení, zda Latinská Amerika je aktuálně schopna využít svého potenciálu, nebo z důvodu interních problémů nedokáže čelit výzvěm globalizace.

Metodika práce

V diplomové práci zkombinuji explanační kvalitativní analýzu a deskriptivní analýzu pro popis historicko-geografické charakteristiky regionu, včetně empirického pozorování. Využitím kvalitativního přístupu docílím lepší formulace vlastních hypotéz, neboť předmětem mého zájmu není testování již formulovaných tvrzení. Prostřednictvím získaných údajů a informací o komplexním geopolitickém vývoji Latinské Ameriky budu moci tyto výsledky v průběhu práce následně interpretovat.

Mezi hlavní použité techniky práce patří dlouhodobý výzkum v teoretické i praktické rovině práce, včetně pozorování aktuálního dění v Latinské Americe. Do diplomové práce byly s různou mírou participace zahrnuty informace a postřehy vědeckých latinskoamerických pracovníků, kteří se s ochotou na mé práci podíleli.

Zpracovávání dat proběhlo formou důkladné analýzy dostupných hispanoamerických knih, vědeckých článků, esejí, rozhovorů, popřípadě osobních konzultací. Následně byly tyto informace zpracovány a interpretovány.

V souvislosti se získáváním informací jsem si plně vědoma problematiky subjektivních hodnocení. Zachytit komplexní dynamiku Latinské Ameriky z hlediska geopolitiky obnáší několikaletý výzkum v místním prostředí, tedy s veškerou dostupností zdrojů. Interpretace ze zahraničí je v tomto ohledu komplikovaná. S tímto ohledem jsem se snažila získávat objektivní analýzy a vyhýbat se nahodilým názorům, případně ojedinělým individuálním hodnocením. S cílem vědecké objektivity jsem svá zjištění pravidelně konzultovala,

porovnávala s obdobnými interpretacemi a použila více metod výzkumu. Překládám text, který v rámci mých možností klade důraz na objektivitu vědecké práce.

Zhodnocení zdrojů

Zdroje pro diplomovou práci jsem čerpala výhradně z hispanoamerických pramenů. Tomu je přizpůsobeno i použití cizojazyčných výrazů. Boční uvozovky upozorňují na místní termín, který je používán v latinskoamerickém kontextu, českému čtenáři proto nemusí být tato logika použití zcela jasná. U originálních názvů bude ve většině případů učiněn český překlad přímo v textu. Poté bude následovat zkratka a původní název bude umístěn do závorek psaný kurzívou.

Z českých zdrojů jsem čerpala pouze z důvodu pochopení historických souvislostí a vyhledání faktografických informací. Opěrným bodem a cenným zdrojem, který mi poskytl patřičný exkurz do problematiky regionu, byl slovník Amerika v proměnách staletí profesora Josefa Opatrného. Tento slovník pojmů osvětluje základní výrazy potřebné k pochopení specifik Latinské Ameriky. Další použité zdroje jsem čerpala z knih Jiřího Chalupy, historika, který se specializuje na dějiny románských zemí. Českým odborníkem na problematiku meziamerických vztahů je Radomír Jungbauer, který mi svou publikací Latinská Amerika a USA objasnil třetí plochy a prostory spolupráce na západním kontinentu.

Ve své práci jsem používala výhradně zahraniční literaturu ve španělském jazyce. V tomto ohledu musím zmínit, velkou ochotu a nápomocnost ze stran latinskoamerických odborníků. Nejenže byli velice vstřícní a poskytli mi řadu odkazů na cenné zdroje, především oceňuji jejich zpětnou vazbu a kritická zhodnocení. Na tomto místě je třeba uznat, že v Latinské Americe je početná skupina velmi vzdělaných odborníků, která vítá jakýkoli projevený zájem z cizího prostředí a nesmírně si zahraniční spolupráce cení.

Výrazná část autorů a vědců je marxistického smýšlení, kteří nezastírají svou averzi vůči Spojeným státům. V tomto duchu jsou jejich práce obsahově zúženy většinou jen na stanoviska USA v rámci světového dění. I přesto však umí velmi pečlivě zhodnotit a analyzovat vlastní situaci, včetně všech negativních aspektů latinskoamerického vývoje.

Co se týče vědeckých pracovišť, kde jsem získávala odborné knihy a články, musím ocenit jejich velikou kapacitní vybavenost a snadnou přístupnost. Řada knih a publikací je

zpřístupněna digitálně na různých online stránkách. Díky ochotě místních nebyl problém navázat kontakt a dostat se k potřebné online verzi různých zajímavých knih. Univerzitní i vědecká pracoviště jsou propojená a je k nim snadný přístup bez potřebné registrace. Dalším cenným zahraničním zdrojem mi byly webové stránky mezinárodních organizací a jejich každoroční hodnotící publikace. Pro komplexnost a aktuálnost tématu jsem dále čerpala z místních online zpravodajských deníků.

1. Geografický prostor – Latinská Amerika

1.1. Zrození Latinské Ameriky

Název Latinská Amerika se zrodil v 19. století, kdy jej poprvé použil Gabriel Chevallier, francouzský spisovatel a kancléř Napoleona III. Výraz použil ve jménu obrany latinské kultury během obsazení Mexika, kde Napoleon podporoval snahu Maxmiliána I. Habsburského stát se císařem.¹ Termín Latinská Amerika se týká oblastí kontinentu spojených s románským jazykovým původem, které sem přinesli evropští kolonizátoři.

V roce 1948 se termín Latinská Amerika poprvé dostal do oficiálního povědomí v rámci mezinárodního použití, kdy byla OSN založena Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik - CEPAL (*La Comisión Económica para América Latina*).²

Možným synonymem k názvu Latinské Ameriky je termín Iberoamerika (*Iberoamérica*), který více odkazuje na jazykovo-sociální dělení.³ Iberoamerika rovněž zahrnuje země, kde se hovoří románskými jazyky, ovšem termín více zdůrazňuje, že obyvatelé Iberoameriky jsou potomci španělských a portugalských přistěhovalců. Užším geografickým pojmem a pro mou práci příhodnějším názvem je termín Hispanoamerika (*Hispanoamérica*), který odkazuje pouze na španělsky mluvící země. Hispanofonní obyvatelé tvoří převážnou část Střední a Jižní Ameriky. Jedná se zhruba o 380 milionů lidí.⁴

Od objevení Ameriky roku 1492, tedy od doby kolonizace španělskými a portugalskými kolonizátory⁵ začala výstavba komunikačních tratí a jednotlivé kolonie začaly být v určitém vztahu provázané. Za dob Španělského impéria byla Latinská Amerika rozdělena na čtyři místokrálovství; Nové Španělsko (dnes; Mexiko, Střední Amerika, Karibik, Filipíny a státy na jihu USA), Nová Granada (dnes; Ekvádor, Kolumbie, Panama, Venezuela), místokrálovství Peru (dnes; Chile a Peru) a dále La Plata (dnes; Argentina, Bolívie, Paraguay,

¹ ROJAS-MIX, Miguel. *Los cien nombres de América: eso que descubrió Colón*. 1. ed. Barcelona: Lumen, 1991, 410 p. Palabra en el tiempo. s. 357

² PHELAN, John. *América Latina: Un concepto difuso y en constante revisión.: El origen de la idea de Latinoamérica*. Textos sobre América Latina [online]. [cit. 2015-01-20]. Dostupné z: <http://www.bowdoin.edu/~eyepes/latam/concepto.htm>

³ V současné době hojně užívaný termín v diskursu Španělského království.

⁴ *Hispanoamérica: Historia*. EcuRed: Conocimiento con todos y para todos [online]. [cit. 2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.ecured.cu/index.php/Hispanoam%C3%A9rica>

⁵ V hispanoamerické literatuře je kolonizátor často označován za uzurpátora.

Uruguay).⁶ Portugalská koloniální říše obsadila celou oblast Brazílie. Dnešní Federativní republika Brazílie.

Před touto dobou na území Latinské Ameriky byly pouze dvě vyspělé říše – Inkové a Aztékové, které spolu ovšem nikterak nekomunikovaly. Neprobíhala tam, ani výměna kapitálu, ani výměna zboží. Obě říše se nakonec staly obětí nebývale rychlé španělské kolonizace a od této doby spolu začaly všechny části kontinentu komunikovat. Poté následuje zhruba 250 let stabilizace.⁷ Latinská Amerika byla postupně rozdělována a zrála do nového historicko-kulturního rámce, odkud dnešní Latinoameričané vnímají své kořeny.

Hledání a vytváření latinskoamerické identity byl a do jisté míry stále je velmi složitý a komplikovaný proces. Novým prostorem pro hledání identity se staly až války za nezávislost z kraje 19. století, čemuž dalo základ tzv. *mestizaje* neboli míšení ras.⁸ Míšením ras se zrodil míšenec přijímající křesťanskou víru a právě míšenci v období Baroka zažívají svůj první velký kulturní vývoj, který pokládá základy latinskoamerické kultury a identity.

Emancipační proces odstartoval rokem 1808, odkdy se datuje první etapa trvající až do roku 1830. Simón Bolívar, venezuelský generál, politik a představitel boje za nezávislost, inicioval celoamerický kongres *Gran Congreso* neboli diplomatické setkání svolané na rok 1826 do Panamy. Jeho snem byla latinskoamerická jednota, ovšem jeho konfедераční snahy brzy selhaly. Většina zúčastněných států neprojevila zájem o jednotnou unii amerických států a to kvůli zkušenosti se Španělskem. Kongresu se zúčastnila Velká Kolumbie⁹, Mexiko, Peru, Spojené provincie Střední Ameriky a Bolívie. Argentina, Chile a Brazílie neprojevily o toto setkání sebemenší zájem a Paraguay nebyla pozvána. Velká Británie a USA vyslaly své pozorovatele. Výsledkem konference bylo rozdělení území na státy.¹⁰

⁶ MORALES PADRÓN, FRANCISCO. *Los virreinos de América*. Revista Cuenta y Razón [online]. 2009, č. 115 [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: http://www.cuentayrazon.org/revista/pdf/115/Num115_009.pdf

⁷ BARRIOS, Miguel Ángel. *Funda Democracia. Claves geopolíticas de América del sur en la globalización* [online]. 2007, s. 1-20 [cit. 2015-02-07]. Dostupné z: <http://www.fundaciondemocracia.org.ar/biblioteca/Claves%20geopoliticas%20de%20America%20del%20Sur%20en%20la%20globalizacion.%20Autor%20Dr.%20Miguel%20Angel%20Barrrios.pdf>

⁸ Mestizaje je biologické a kulturní setkání různých etnik. Termín často odkazuje na historický proces v Latinské Americe, kdy původní indiánský obyvatel zplodil potomka (*mestizo*-míšence) s obyvatelem španělského království.

⁹ República de Colombia neboli Velká Kolumbie, byl nástupnický stát po místokrálovství Nová Granada. Území se shoduje s dnešními státy Panama, Kolumbie, Venezuela, Ekvádor a západní část Guyany. Státní útvar se rozpadl z kraje třicátých let devatenáctého století.

¹⁰ ROJAS, Reinaldo. *La unidad latinoamericana y caribeña en el pensamiento y la acción política del libertador Simon Bolivar*. Centro de Investigaciones sobre América Latina y el Caribe CIALC. [online]. 2005 [cit. 2015-01-12]. Dostupné z: <http://www.saber.ula.ve/bitstream/123456789/21065/2/articulo7.pdf>

Důležitým momentem byl charakter tohoto rozdělení. Latinská Amerika byla rozdělena na více jednotek na ose stát - město, sledující agrární dělbu a linii práce. Vznik národních států v Latinské Americe je výsledkem působení velkých aglomerací a metropolí ve vnitrozemských oblastech. Hranice států sledovaly tok hlavních komunikací mezi velkými městy, které kopírovaly zemědělskou výrobu, těžbu nerostných surovin a přístup k moři. Oproti tomu modernizující se Evropa v této době sledovala osu stát - národ. Tuto myšlenku navrhol i Simon Bolívar a jako jediná tuto osu dodržela Brazílie.¹¹

Uruguayský politolog Methol Ferré tvrdí, že dosažení nezávislosti Latinské Ameriky byl epos o hrdinských sólo činech, nezávislost byla dosažena jezdcí nikoliv vůlí všech. Latinoameričané nedokázali v této prvotní fázi kontrolovat svá moře ani periferní oblasti států, mimo velké městské aglomerace.¹² Námořníci nebyli domorodí obyvatelé (kreolové),¹³ ale byli to Irové, Britové či Američané. Jejich lodě byly anglické, tudíž v této post-koloniální fázi se v periferních oblastech začal brzy usazovat zahraniční průmysl.

Války za nezávislost vyústily v politickou nestabilitu a v konfliktní proces utváření národních států. Brzy se začala projevovat opožděná a slabá industrializace, oligarchizace politiky, nedokončená agrární reforma a mnoho jiných problémů, které zapříčinily propastné sociální rozdíly, nestabilní a nefunkční politické režimy.¹⁴

Boje za nezávislost nevratně narušily jednotu a všemi sdílenou hodnotu, kterou byla španělská koruna. Po získání nezávislosti byly státní jednotky jasně oddělené a zůstaly samy se svými vnitřními problémy. Po vyhnání „zla“ už nové státy neměly chuť do dalších mezistátních vazeb. Zde je možné nalézt prvotní nechuť k jakýmkoli pozdějším integračním svazkům.

¹¹ FERRÉ, Methol. *Nuestras tres ebulliciones totalizadoras: Segunda ebullición general: La Independencia de América Latina* [online]. 1997 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.metholferre.com/obras/articulos/capitulos/detalle.php?id=97>

¹² FERRÉ, Methol. *Nuestras tres ebulliciones totalizadoras: Segunda ebullición general: La Independencia de América Latina* [online]. 1997 [cit. 2015-02-17]. Dostupné z: <http://www.metholferre.com/obras/articulos/capitulos/detalle.php?id=97>

¹³ Kreol je slovo, etymologicky ne zcela jasného původu. V době kolonizace Španěle tímto termínem označovali domorodé služebnictvo, později se termín rozšířil na veškeré obyvatelstvo narozené v koloniích. Původně bylo slovo kreol zabarvené pejorativně, ovšem později ztratilo negativní charakter. Opakem termínu kreol je výraz *peninsulares*. Peninsulares jsou rodilí Španěle působící v koloniích, měli proto důležité výsady oproti kreolům. Pouze rodilý Španěl se mohl, například stát úředníkem, kreol nikoliv. (Opatrný 1998, s. 292, 428)

¹⁴ NĚMEC, Jan. *Komparace politických systémů*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2010. s. 14.

1.1.1. Geografický prostor

Geografickým prostorem Latinské Ameriky dnes chápeme, americký kontinent na jih od řeky Rio Grande, která je považována za hraniční řeku mezi Mexikem a USA. Celý region zahrnuje Střední Ameriku, Karibik a Jižní Ameriku. Současná podoba Latinské Ameriky je dána protisměrným pohybem litosférických desek, který dal vzniknout mohutnému horskému pásmu Kordiller a And podél západního okraje kontinentu, kde se mimo jiné nachází velký počet vyhaslých i činných sopek. Východně od And dále směrem do vnitrozemské oblasti se nachází rozlehlá část tropického deštného pralesa, proto východní část Jižní Ameriky tvoří Amazonská nížina, lemovaná na severu Guyanskou a na jihu Brazílskou vysočinou.¹⁵

Jak již bylo řečeno termínem "latinská" označujeme spíše kulturní dimenzi, kdy toto adjektivum chápeme jako odkaz imperiálního dědictví evropských států, kde tyto státy od počátku 16. století osídlovaly a kolonizovaly celý kontinent. Španělští kolonizátoři nejprve prozkoumali geografickou oblast Karibiku a dnešního Mexika, poté pokračovali dále na jih. Portugalští kolonizátoři se od počátku zajímali o východní pobřeží kontinentu, čili dnešní Brazílii. Španělé a Portugalci roku 1494 podepsali Smlouvu z Tordesillas, která určovala tzv. demarkační linii. Smlouva vymezovala hranice vlivu obou států v Atlantickém oceánu. K vzniku této smlouvy výrazně přispěl papež Alexander VI, který tak pomohl ukončit kritickou fázi při hledání kompromisu ve vymezení sféry vlivu budoucí kolonizace. Dle demarkační linie, vše na východ připadlo Portugalsku a vše od linie na západ Španělsku.¹⁶

V Latinské Americe se ovšem mimo Portugalců a Španělů objevili i kolonizátoři z Anglie, Francie a Holandska. Nizozemí dodnes spravuje Karibské ostrovy Aruba, Curaçao a Svatý Martin. Mezi zámořská území Spojeného království patřící pod jejich suverenitu jsou ostrovy Anguilla, Bermudy, Britské Panenské ostrovy, Falklandy, Jižní Georgie, Jižní Sandwichovy ostrovy, Kajmanské ostrovy, Montserrat a Turks a Caicos. Mezi území spadající pod francouzskou suverenitu patří karibské ostrovy Guadeloupe, Martinik, Svatý Bartoloměj a Svatý Martin. Na pobřeží Jižní Ameriky se nachází nejrozsáhlejší francouzský zámořský departement Francouzská Guyana.

¹⁵ FŇUKAL, Miloš a David ŠEBESTA. *Regionální geografie Latinské Ameriky a Karibiku*. Univerzita Palackého v Olomouci [online]. 2008, s. 28 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z:

<http://distgeo.upol.cz/uploads/vyuka/skripta-fnukal-sebesta.pdf>

¹⁶ OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 1998, 841 p., s. 550

Latinská Amerika ovšem není zcela vždy vymezována jednotně. Jednotliví autoři se názorově různí, zda Karibskou oblast jako celek počítat do Latinskoamerické kulturní rodiny. Až na výjimky, jakými jsou Portoriko, Dominikánská republika a Kuba, se v Karibské oblasti z různých důvodů¹⁷ nelze výrazně setkat s tradičními hispanoamerickými hodnotami.¹⁸ Z výše popsaných důvodů se často v literatuře objevuje spojení Latinská Amerika a Karibik. Karibské oblasti se v této práci budu věnovat pouze okrajově a tato oblast nebude považována za předmět mého zájmu.

Z výše popsaného je jasné, že Latinská Amerika není zcela národnostně ani kulturně jednotná, ovšem z geografického a geopolitického hlediska tvoří jednu kategorii. Z této perspektivy na ni budu, jakožto na jeden geografický prostor, nahlížet. Mezi státy Latinské Ameriky patří následující státy: Mexiko, sedm států Střední Ameriky (Belize, Guatemala, Honduras, Kostarika, Nikaragua, Panama, Salvador) a dvanáct států Jižní Ameriky (Argentina, Bolívie, Brazílie, Chile, Ekvádor, Guyana, Kolumbie, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, Venezuela).¹⁹ V mém dominantním zájmu bude studium geopolitických procesů v Mexiku a zemích Jižní Ameriky. Výjimkou jsou anglofonní, frankofonní a lusofonní státy (Belize, Brazílie, Francouzská Guyana, Guyana, Surinam). Mým primárním zájmem jsou státy, kde je oficiálním jazykem španělština. Geograficky tento prostor chápu jako Hispanoameriku.

Ačkoliv řada zemí Hispanoameriky nedisponuje stejnou ekonomickou silou a politickou mocí, mým záměrem bude v následujících kapitolách nahlížet na tyto státy jako na jeden geopolitický blok. Domnívám se, že je třeba zdůrazňovat jejich společný osud, problémy a výzvy, tak aby v budoucnu mohly své síly spojit a zvýšit svůj mezinárodní vliv.

¹⁷ Mezi hlavní důvody může být násilná migrace, která probíhala od 16. století. Velký podíl černošského afrického obyvatelstva bylo dovezeno do této oblasti kvůli pracím v dolech a na plantážích.

¹⁸ Hispanoamerické hodnoty odvozují jednotliví autoři různě, většinou však od homogenní kulturní latinskoamerické oblasti, kdy obyvatelé propojuje obdobný pohled na svět, stejný osud a společná minulost. Při definování hispanoamerických hodnot, jde řada autorů často dál, než do jazykových a náboženských oblastí. Hispanoameričané sdílejí silné historické pouto a cítí silný odkaz dědictví z dob předkolumbovských civilizací. Odsud často čerpají tradiční rodinné hodnoty, víru, kulturu aj. José Martí napsal koncem 19. století esej *Naše Amerika (Nuestra América)*, kde se pokusil definovat základní aspekty latinskoamerických kulturních hodnot. Pokusil se, převážně Evropanům, rozkrýt taje místních zvyků, historie a hodnot. Odkaz Martího v tomto ohledu je do dnešních dnů doslova nepřekonatelný, zejména ve smyslu zachování autochtonní latinskoamerické identity a duchovní a existencionální odkaz dávných civilizací. Díky velkému přílivu afrického obyvatelstva do oblasti Střední Ameriky a Karibiku a odlišných koloniálních center, došlo v této oblasti, dle mnohých autorů, k narušení těchto tradičních hodnot, proto se jednotliví autoři různí, zda počítat Karibik do tzv. latinskoamerické rodiny, či nikoliv. (Gutiérrez, 2012)

¹⁹ FŇUKAL, Miloš a David ŠEBESTA. *Regionální geografie Latinské Ameriky a Karibiku*. Univerzita Palackého v Olomouci. [online]. 2008, 28 [cit. 2015-03-20]. s. 7- 9. Dostupné z: <http://distgeo.upol.cz/uploads/vyuka/skripta-fnukal-sebesta.pdf>

1.1.2. Specifika regionu

Historické počínání hispanoamerických zemí vykazuje různou míru odlišností, i přes řadu společných znaků jako je španělský jazyk, římskokatolické náboženství a obdobná (španělská) minulost. Řada odborníků však tvrdí, že tyto společné prvky nebyly nikdy dostatečně silné na to, aby se postoje zemí v nadnárodních otázkách dokázaly shodovat. Například současný meziamerický systém bezpečnosti se nachází v zastaralém a neúplném stavu.²⁰ Na mysli odborníků je především docílení evropského modelu, který i přes historický antagonismus některých evropských zemí a kulturní rozdíly, dnes vykazuje efektivní a životaschopné prvky.

Od dob získání nezávislosti došlo v Latinské Americe k permanentnímu procesu fragmentace. Všechny jednotlivé státy se téměř ihned po nezávislosti dostaly po ekonomické stránce do sféry vlivu nejprve Velké Británie a postupně pod sféru vlivu Spojených států. Střední Amerika, Mexiko a Karibik však téměř okamžitě spadly pod bdělý zájem a kontrolu USA. Jižní Amerika se v průběhu 19. století pokoušela o vlastní cestu, ovšem svou možnost prohrála s USA, neboť na jejím území probíhal střet dvou koncepcí; Monroeovy doktríny a Bolivarianismem.²¹ Díky nejednotnosti regionu zvítězila dominance Spojených států a začal se zde usazovat zahraniční kapitál a ekonomické zahraniční skupiny.

Latinská Amerika je, co se týče ekonomického rozvoje a politické orientace, dodnes v celku heterogenní region. Geopolitické linie se vždy čerpaly z venčí s minimální vlastní intencí. V důsledku silné fragmentace dodnes není možné prosadit vážnější integrační koncepci, což se odráží i do absence geopolitických společných autonomních vizí.

²⁰ Příčina tkví ve velké rozmanitosti států a odlišnému vnímání hrozeb.

²¹ Bolivarianismo je proud politického myšlení teoreticky založený na životě a díle Simona Bolívara. Bolivarianismo se stal v průběhu let záležitost bohoslužeb s různou podporou Bolívarovské zemí (Bolívie, Kolumbie, Peru, Ekvádor, Panama a Venezuela). Silný odkaz je dán na Simona Bolívara a jeho koncept jednoty latinskoamerického prostoru.

2. Teoretické expoé

2.1. Postavení geopolitiky ve vztahu k jiným vědám

Geopolitika jako analytická metoda se zrodila za účelem pochopení světových událostí mající vliv na formování a jednání národních států z geografického a politického hlediska. Tato věda může sloužit jako klíč k pochopení určitých politických, sociálních, ekonomických či geografických problémů. Geopolitický analytický přístup si již navzdory značným historickým pochybám vydobyl své místo na poli mezinárodních vztahů. Především pro svou schopnost držet tempo s dobou a přizpůsobovat se aktuálním globálním otázkám. Geopolitika osvětluje skrze teoreticko-metodologické koncepty zákonitosti vlivu geografického prostoru na politiku jednotlivých států a díky tomu se dá snadno využít pro aplikaci zahraničně politických koncepcí.²²

Geopolitika je věda, která se zabývá studiem prostorových kauzalit v rámci jednotlivých politických systémů a jejich možných budoucích účinků na ně. Takto ji poprvé definoval švédský geograf Rudolf Kjellén (1864–1922), který je považován za zakladatele této disciplíny. Tento termín poprvé použil ve svém spise Úvod do švédské geografie (*Inledning i Svensk Geografi*) již v roce 1900. Zde odhaluje a vysvětluje základní principy tohoto oboru. Posléze v roce 1916 ve své práci Stát jako živý organismus (*Der Staat als Lebensform*) geopolitiku modifikoval jako vědu, která přirovnává stát k živému organismu.

Od formování prvních geopolitických teorií a škol uplynulo celé století a geopolitika, jakožto věda zaznamenala značný posun a vývoj. Vývoj zaznamenala i řada pojmů a definic z oblasti geopolitiky, zejména pojmy jako prostor, stát a jejich vzájemná interakce. Geopolitika byla v průběhu času ovlivněna řadou vědních disciplín, proto změna vnímání jiných vědních oborů měla dopad i na dnešní podobu geopolitiky. Teoretický rámec geopolitiky vychází z politologie, mezinárodních vztahů, geografie a jiných věd jako filozofie, ekonomie či historie.²³

²² KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Ekopress, 2001, s. 415-430

²³ ALEGRÍA MIRIAM, Hernández, Silva ZÚÑIGA. *Introducción a la Geopolítica*. UNAM: Facultad de Ciencias Políticas y sociales y Geopolítica y comunicación. 2011

Mezinárodní vztahy obohatily geopolitiku o koncept moci, především z důvodu vzájemných souvislostí odehrávajících se v mezinárodním systému. V souvislosti s filozofií se nabízí otázka ohledně její centrálnosti, neboť způsoby myšlení a kategorie zůstávají stále europo-centrické. Geopolitika má nesporně blízko i k historii. Z důvodu významně určujících událostí, které v průběhu dějin upevnily a posilovaly roli jednotlivých států. Ve smyslu, že by se národ měl poučit z dob minulých a nenásledovat své historické chyby a omyly. Důležitou disciplínou, o kterou se rovněž částečně geopolitika opírá, je ekonomie. Způsob jakým státníci využívají svou moc a své zdroje se odehrává nejen v závislosti na zeměpisné poloze, ale i v rámci možnosti snižovat či zvyšovat distribuci zboží a služeb napříč státem. Geopolitika je nejvíce propojena, dokonce i může být přímo součástí, politiky, mezinárodních vztahů a geografie. Dva hlavní faktory jako je politická moc a geograficky vymezený prostor jsou pro pochopení a význam geopolitiky integrální součástí.

Každá společnost je geograficky vymezena, je tvořena národem a disponuje různými ekonomicko-sociálními a kulturními aktivitami. Společnosti jsou ovlivněny, jednak ideologickými procesy, ale zejména politickými institucemi, které jsou vzájemně propojeny v rámci jednoho systému. Politická geografie studuje tyto vztahy v rámci geografického prostoru na různých úrovních a v rámci různých měřítek. Geopolitika se rovněž zabývá prostorově-politickým uspořádáním, ovšem více z globálního pohledu. Samotná geopolitika má proto úzký vztah k mezinárodním vztahům neboť analyzuje (a zároveň se snaží i předvídat) jednání mezinárodních aktérů a jejich možné aliance, vztahy a spojenectví.²⁴

Původně slovo geopolitika představovalo termín, který slučoval pouze geografii a politiku. Dnes termín geopolitika zahrnuje i vědní disciplínu, která si klade za cíl studovat nebo popsat rozložení moci a mezinárodních vztahů ve světě. Z toho důvodu geopolitika pokrývá oblasti politologie, filozofie, ekonomie, sociologie, geografie aj.

Dodnes se však řada autorů názorově neshoduje, zda má být geopolitika považována za součást politické geografie či se jedná o dvě samostatné vědní disciplíny. Já se přikloním k jednomu proudu až v průběhu této kapitoly, kde se pokusím dojít k vlastním závěrům a argumentům.

²⁴ JACUBOVICH, Damián. *¿Qué es la geopolítica?*. Geopolítica América Latina 2015 [online]. 2012 [cit. 2015-01-17]. Dostupné z: <http://nuevageopolitica.blogspot.de/2012/08/que-es-la-geopolitica.html>

2.1.1. Politická geografie

Politická geografie je jednou ze sub-disciplín geografie, která mimo jiné zahrnuje geografii ekonomickou a socio-geografii. Politická geografie má s geopolitikou asi nejpodobnější, ale ne však zcela totožný, předmět zájmu či cíl zkoumání. Geopolitika jako vědní disciplína není již většinou autorů považovaná za podobor geografie a to z jednoho základního důvodu, kterým je samotný cíl studia. Cílem geografie je vypovědět o daném prostoru z hlediska zeměpisného, oproti tomu geopolitika nahlíží na prostor jako na území, kde je koncentrována moc. Její cíl je více politický.²⁵

Zeměpisná poloha každého státu představuje jeden z klíčových determinantů jeho socio-ekonomického vývoje, který se následně může promítnout do způsobu fungování politické moci. Předmětem zájmu studia politické geografie jsou proto vzájemné vztahy mezi politickými organizacemi a společnostmi utvářející se v závislosti na geografickém prostředí. Politická geografie zahrnuje studium státu jako fenoménu tvořícího zemský prostor. Zajímá se o organizaci a formování politického života společnosti na daném území. Dále studuje vládní instituce přizpůsobené místní společnosti a rovněž politické aktéry, které na daném teritoriu uplatňují svou politickou moc. Hlavní prioritou této disciplíny je popsat politické jevy v teritoriálním kontextu s primárním ohledem na polohu státu, dynamiku státních hranic a rozložení politických sil na území. Jde o popis interakcí mezi geografickým prostorem a politickou sférou zahrnující vše od činnosti institucí až po působení sociálních skupin.²⁶

Samotný termín politická geografie pochází od německého přírodovědce a geografa Friedricha Ratzela. Termín poprvé uvedl v roce 1897 ve své knize *Politická geografie (Politische Geographie)*. Od konce 19. století se tedy datuje první etapa zvaná konvenční trvající až do první světové války. Je charakteristická pro svůj hegemoniální soubor velmocí. Mezi geografy této doby dále patří například práce geografa Halforda Mackindera (1861–1947). Etapa druhá je meziválečná a boom zaznamenává německá škola v čele s organickou teorií státu.²⁷

²⁵ RAFAEL, Juan. *Elementos de geopolítica*. Pensamiento Humanista: Medellín Colombia. 2009, No. 6, s. 41-50

²⁶ SANCHEZ, Joan-Eugeni. *Geografía Política*. Madrid: Síntesis.1992. s. 224.

²⁷ SKOKAN, Ladislav. *Úvod do politické geografie*. Vyd. 1. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2012, s. 8

Po druhé světové válce se přesunulo těžiště politické geografie do Spojených států amerických a je spojeno se jmény Alfred. T. Mahan, Nicholas J. Spykman, Saul B. Cohen.²⁸ Třetí etapa vrcholí mezi lety padesát až sedmdesát, kdy se svět již naučil fungovat v rámci bipolárního světového systému. Ani výrazné změny na mapě, které proběhly díky rozsáhlé dekolonizaci v Africe, se světový řád neotřásl. Tato etapa se vyznačuje poměrně uspokojivou vojensko-politickou stabilitou v kontextu bipolárního soupeření dvou bloků. Geopolitika i politická geografie v tomto období ovšem zaznamenávají jistý propad ve společenském diskursu.

Patřičné oživení obou disciplín přichází až koncem 60. let. Politická geografie zaznamenává velký rozvoj a vzniká současná podoba tzv. nová politická geografie. Boom této disciplíny byl zapříčiněn zejména díky zvyšující se internacionalizaci a ekonomické globalizaci. Nejvíce patrné po ropné krizi v roce 1973, kdy ve společnosti došlo k jisté restrukturalizaci. Od ropné a tedy i hospodářské světové krize nastal jistý zlom ve společnosti postihující všechny sféry.²⁹ Ve středu zájmu politické geografie byl nepochybně stát. Na stát bylo nahlíženo skrze revizi jeho funkcí, které by měl nově plnit v ekonomické a sociální oblasti. Tyto změny postihly svět i v posunu politických preferencí.

Od devadesátých let vzrůstá počet geopolitických a geografických prací související s rozpadem Sovětského svazu, čili s rozpadem bipolárního systému a vznikem multi-polarity v mezinárodním prostředí. Nové výrazné politické posuny vygenerovaly i nové požadavky na tuto vědní disciplínu a ta na to zareagovala. Aktuální politická geografie zejména sleduje vývoj regionů, ekologii v souvislosti na využití přírodních zdrojů a zkoumá vliv ekonomické globalizace, tedy vzájemný vztah a interakce mezi národním a globálním měřítkem v politice.³⁰

²⁸ ČERBA, Otakar. *Stručný úvod do (nejen socioekonomické) geografie*. 2010. Dostupné z:http://geomatika.kma.zcu.cz/studium/ssgg/Materialy/Uvod_do_geografie.pdf

²⁹ SKOKAN, Ladislav. *Úvod do politické geografie*. Vyd. 1. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2012, s. 11

³⁰ SKOKAN, Ladislav. *Úvod do politické geografie*. Vyd. 1. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2012, s. 13

2.2. Historie a vývoj disciplíny aneb stinné počátky geopolitiky

Zrod samotné disciplíny sahá až do starověku a od té doby se po staletí vyvíjela skrze myšlenky a znalosti z různých vědeckých oborů či věd. I když se geopolitické teorie objevují až na přelomu 19. a 20. století, existovalo geopolitické myšlení daleko dříve. Řada vědců má za to, že první mapa sloužící geopolitickým účelům byla dokončena zhruba 500 let př. n. l. historikem Hecateo z Milétu. Středověk bylo období, které sice nezaznamenalo výrazný rozvoj věd, ale je třeba si uvědomit, že nejen věda, ale i celá společnost byla výrazně ovlivněna teologií. Tomu bylo podřízeno i veškeré bádání. V centru zájmu vzdělanosti byly v tomto období kláštery. Novověk poskytl řadu nových vizí a impulsů nejen pro vývoj geografie, ale i pro hledání nových teorií. S příchodem nových objevů, prozkoumáním nových území a civilizací se zablýsklo na počátek procesu modernizace. Postupně přibývá více vědců, diplomatů, filozofů či spisovatelů, kteří přispěli k rozvoji této disciplíny.³¹

2.2.1. Německá geopolitická škola

Konec 19. století je momentem, kdy geografické znalosti a studie začínají vykazovat sklon k postupným praktickým aplikacím, zejména díky hospodářskému a sociálnímu rozvoji národních států. Geopolitické koncepty vznikají souběžně s novými moderními principy. Spousta autorů si na konci 19. století pokládá otázky geografického, politického, vojenského či filozofického charakteru a hledají společné rysy, které by sloužily geopolitickým účelům.³²

Jak už jsem naznačila výše, byl to Friedrich Ratzel, který učinil první kroky vedoucí k vědecké systematizaci pozice a role člověka ve svém prostředí. Své myšlenky publikoval ve dvou základních dílech *Antropogeografie (Anthropogeographie)* a *Politické geografie*. Mezi nosné myšlenky, patří například úvahy o státním prostoru úměrně rostoucímu se svou kulturou a populačním růstem. Hranice státu přirovnával k perifernímu orgánu. Každý stát proto musí bojovat za svůj vývoj a růst, nejlépe dosažením územního připojení.

³¹ RAFAEL, Juan. *Elementos de geopolítica*. Pensamiento Humanista: Medellín Colombia. 2009, No. 6, s. 50

³² Myšleno především koloniálními expanzím.

Hlavní myšlenkou prolínající se napříč jeho pracemi je konstatování, že stát se zrodí, vyvíjí a zanikne. Vývoj států se děje dle práva nejmenší námahy čili nejmenšího odporu, dále je to právo využít příležitosti či vhodného okamžiku vnitřní slabosti sousedního státu. Posledním právem je tzv. právo na životní prostor, které dovoluje velkým populacím okupovat nové prostory pro svůj dynamický vývoj. Základem jeho prací je studium geografického vlivu na formování politické společnosti. Díky myšlence, že v systému musí přežít ten silnější organismus, položil základy budoucí německé geopolitiky. Německá geopolitická škola se opírá o dvě základní teorie, které autoři ve svých pracích rozpracovávají. Jedná se o geografický determinismus a sociální darwinismus.³³

Jedním z prvních, kdo použil poprvé termín geopolitika, byl bezprostřední následovník Ratzela, politolog švédské národnosti Rudolf Kjellén. V roce 1916 vydal svou nejdůležitější knihu *Stát jako živý organismus*, kam ponořil svou paralelu státu k živému organismu.

Kjellén označoval stát za bytí samo osobě obdobně jako je živá bytost. V důsledku tohoto pojetí, státy dle této úvahy mají podléhat právu vyvíjet se ve svém okolí, obdobně přirozeně, jako živá bytost podléhá biologickým procesům. Základní prvek této myšlenky je neustálá transformace a vývoj, jak člověka, tak státu. Státy i živé bytosti považoval za super individuální prvky v rámci systému, přičemž státy jsou popoháněny především dvěma hlavními vlivy; geografickými faktory a rasou. Sekundární vlivy jsou hospodářství, forma vlády a struktura společnosti.³⁴ Kjellén tedy explicitně zahrnuje teritorium mezi určující prvky geopolitiky, přičemž bere v potaz zejména územní velikost, geografické charakteristiky a důležitost v regionu.

Třetím významným geopolitikem je Karl Haushofer spadající do německé geopolitické školy. V meziválečném období myšlenky svých předchůdců dále rozvíjel. Mezi jeho zásadní poznatky patří geopolitická vize o rozdělení světa na čtyři soběstačné transkontinentální bloky nazývané panregiony. Haushofer ve svých pracích rozpracovával zejména koncepty životního prostoru, státních hranic a problematiku soběstačnosti regionů. Hájl právo státu na potřebný životní prostor pro potřeby ekonomické, fyzické i kulturní. Silný stát, který je

³³ ARIZA, Gustavo Rosales. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada, 2005. s. 19-23

³⁴ OSTOS CETINA, María del Pilar. *Aplicación de modelos geopolíticos en América Latina*. POLÍTICA Y SOCIEDAD: Mexico. [online]. roč. 2011, č. 2, s. 147-150 [cit. 2015-03-21]. Dostupné z: http://www.cialc.unam.mx/web_latino_final/archivo_pdf/Lat53-147.pdf

nějak omezen má právo expandovat. S tímto ohledem obhajuje myšlenku silného státu a jeho práva na růst a vývoj svého prostoru i za cenu přivlastnit si tzv. prázdné prostory, tedy neobydlená území či území okupovaná slabým režimem.³⁵

Tyto myšlenky v předvečer druhé světové války byly striktně odmítnuty demokratickými státy světa, jelikož Haushofer hovořil o nutnosti států bojovat o své místo na slunci s dalšími státy. Vytvořil tedy poválečnou vizi čtyř říší, které ovládnou světový systém; Japonsko, USA a Rusko, přičemž čtvrtého hráče jasně neidentifikoval. Počítal s Německem coby čtvrtou říší.³⁶ V meziválečném období je Karl Haushofer považován zpětně za zakladatele německého revanšismu.

Cílem záměru vytvořit panregiony, bylo nutné považovat danou říši ve svém okolí za dominantního regionálního hráče kontrolujícího přímo či nepřímo své okolí. Aktér musí být zcela soběstačný a schopen dosáhnout absolutní autarkie. Tato vize harmonického imperiálního systému čtyř panregionů byla schopna dle Haushofera být stabilní právě díky logice plné potravinové soběstačnosti i soběstačnosti na přírodních zdrojích.

Můžeme shrnout, že geopolitika se zrodila v době, kdy hlavní mocnosti uplatňovaly imperialistické tendence. Geopolitika ve svém zrodu sloužila v duchu expansionismu, přičemž měla individuální otisk vidiny každé z velmocí. Nejvíce však byla prostoupena nacionalistickou imperiální ideologií. Geopolitické začátky proto zcela minulo strukturální a objektivní vědecké poznání. Německá geopolitika je poznamenána silnou vidinou po tzv. životním prostoru. Hlad po prostoru je tak v německé geopolitice zcela klíčové téma. Německá geopolitika se může považovat za synonymum pro ospravedlnění mocenských praktik zahraniční politiky státu. Po druhé světové válce je geopolitika obecně zdiskreditována díky nacistickému propojení a proto se termín v době studené války přestal používat.

³⁵ RAFAEL, Juan. *Elementos de geopolítica*. Pensamiento Humanista: Medellín Colombia. 2009, No. 6, s. 55-71

³⁶ CAIRO, Heriberto. *La Geopolítica como "ciencia del Estado": el mundo del general Haushofer* Geopolítica(s). Revista de estudios sobre espacio y poder [online]. 2012, č. 2 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://revistas.ucm.es/index.php/GEOP/article/viewFile/42333/40293>

2.2.2. Anglosaská geopolitická škola

Situace po druhé světové válce se značně změnila. I přesto, že geopolitika nebyla výhradně německá záležitost, po válce byla považovaná za zvláštní druh nacistické propagandy. Geopolitika tak minimálně na tři desetiletí zaznamenala silnější úpadek.

Díky tomuto nástinu je patrné, že geopolitika ve svých počátcích do konce druhé světové války sloužila jako účinná strategie se silnou návazností na geografii. Geografické znalosti byly ovšem využívány či zneužívány jako konfrontační nástroj pro válečné účely. Geopolitika ve svých počátcích přispívala k mezinárodnímu soupeření států a podporovala hegemonické ambice.

Anglosaská geopolitika ovšem nezavrhlá tuto disciplínu po dobu studené války úplně zcela. Naopak se ukazuje jistý příklon k této disciplíně, zejména v oblasti vojenství a vytváření strategických aliancí kolem komunistického bloku v průběhu studené války. Toto myšlení nejvíce odpovídá myšlenkám Nicholase Spykmanna a jeho potřebě rovnováhy v okrajových oblastech Eurasie.

Britská geopolitika v čele s Halfordem Mackinderem (1861–1947) je, oproti té německé, více orientovaná na moře (*sea power*). Mackinder se proto primárně zaměřil na pozici britské námořní základny. Teorie Mackindera se zrodila v atmosféře, kdy Velká Británie ztrácela svou vůdčí politickou a hospodářskou roli v důsledku vzestupu kontinentálních sil. Zejména Německo, které narušilo rovnováhu sil v tehdejší Evropě.

Roku 1904 vyjádřil své myšlenky před Královskou zeměpisnou společností v Londýně, kde představil svou teorii Pivot. V tomto svém konceptu označoval Euro-Asii a část Afriky za jeden tzv. světový ostrov. Z velké části by tato oblast odpovídala dnešnímu Rusku. Tuto oblast nazval jako Pivot zónu - heartland.³⁷ Do oblasti heartlandu nemá mořská moc prakticky žádný přístup, proto se Mackinderovi jevila tato oblast jako nezranitelná pevnost se silným ekonomickým potenciálem a navíc s potenciálem potřebným k tomu, aby se stala mocenským centrem světa. Kolem heartlandu se nacházejí dle jeho úvah další dva významné geopolitické pásy; vnitřní půlměsíc (zbytek Eurasie) a vnější půlměsíc (Velká Británie, Afrika, Austrálie, Spojené státy, Kanada a Japonsko). Pro světovou rovnováhu jsou proto velice důležité vzájemné vztahy mezi těmito třemi regiony a vztah heartlandu ke své okrajové části,

³⁷ ARIZA, Gustavo Rosales. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada, 2005. s. 30

k východní Evropě. V případě, že by byla východní Evropa ovládnuta nějakou z mocností, mohla by tato mocnost získat celý heartland. Mackinder proto sledává německé expanzionistické tendence za snahu zajistit si kontrolu nad východní Evropou a posléze ovládnout heartland.³⁸

K mořím směřovala i americká geopolitika, kterou reprezentoval geostratég a námořní důstojník Alfred Mahan (1840–1914). Jako podporovatel americké námořní moci nastínil schéma pro USA a pojednával o důležitosti kontroly důležitých námořních uzlů. Díky těmto konceptům se americký expanzionalismus začal více orientovat na strategické body zejména v oblastech Karibiku a Tichomoří. Mahanovo pojetí je považované za velký přínos v zahraniční politice USA na přelomu 19. a 20. století. Mahan přispěl svými myšlenkami k lepšímu pochopení strategických aliancí obchodního charakteru mezi USA a jejími sousedy, jakými jsou třeba dnes NAFTA, Andský pakt, CAN, FTAA či MERCOSUR.³⁹

Pro naše účely je zejména dobré zmínit koncepty Nicholase Spykmanna (1893–1943), které bezprostředně navazovaly na Mackinderovy teorie. Jeho myšlení se navíc značně odrazilo v zahraniční politice USA vůči Latinské Americe. Nicholas Spykman, vědec holandského původu, své myšlenky rozpracoval ve Spojených státech jako profesor politologie a mezinárodních vztahů. Je autorem teorie rimland, která měla velký úspěch v zahraniční poválečné politice USA. Pro Spykmanna nebyla důležitá Mackinderova teze o důležitosti kontroly heartlandu. Nemyslel si, že se tam nachází centrum moci. Spykman viděl naopak důležitost v tom, která velmoc bude schopna tuto oblast strategicky obklíčit a izolovat. Oblast rimlandu zahrnuje Evropu, Arábii, Indický poloostrov vč. Dálného východu.⁴⁰

Spykman v USA začal nově zhodnocovat tzv. periferní oblasti Eurasie pro zvýšení vlivu a bdělosti USA. Navrhl strategii světové hegemonie podporující integraci západní polokoule pod vedením USA. Na druhou stranu hledal rovnováhu Eurasie ze západu i z východu, z důvodu zabránění nárůstu vlivu v této oblasti.⁴¹

³⁸ KUPKA, Martin. Mezinárodní vztahy. *Moderní geopolitické teorie v USA* [online]. roč. 2001, Vol 36. No 2, s. 83-87 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/683/>

³⁹ RAFAEL, Juan. *Elementos de geopolítica*. Pensamiento Humanista: Medellín Colombia. 2009, No. 6, s. 65-71

⁴⁰ FIORI, José Luis. *Nicholas Spykman y América Latina*. Consejo Editorial de SINPERMISO. [online]. 2007 [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.sinpermiso.info/textos/index.php?id=1564>

⁴¹ GONZÁLEZ GÓMEZ, Roberto. *El pensamiento geopolítico latinoamericano en los 90*. Temas. 2002, č. 29, s. 125-131

Spykman velkou pozornost věnoval Latinské Americe, což bude v následných kapitolách dále prostudováno. Význam slova geopolitika Spykman chápal, více než jen jako vědní disciplínu, spíše jako praktickou strategickou aktivitu státu. Oproti předchozí politice izolacionismu jeho teorie položily základ zahraniční a bezpečnostní politice prakticky vyjádřené, například vznikem aliancí typu NATO, CENTO či SEATO.

2.2.3. Kritická geopolitika

V 70. letech se pomalu začala veřejnost seznamovat s termínem geopolitika, zejména díky vlivu Henry Kissingera a Zbigniew Brzezinskiho na zahraniční politiku v USA. V okamžiku, kdy sovětská moc dosáhla globální projekce, tito poradci pro americkou administrativu zpracovali geopolitické strategie a bezpečnostní hrozby. Tato dekáda otevírá prostor pro diskuse či kritické analýzy současného světového systému o jeho napětí, včetně zemí třetího světa.

V 80. letech dochází k jistým změnám v přístupu k analýze a hodnocení mezinárodních vztahů z geografického hlediska, jako například absolutní negace geografického determinismu. Kritická geopolitika však neaspiruje na vytváření nových definic či vlastní analytické rozbory a teorie. Kritická geopolitika se spíše soustředí na problematiku geopolitiky a obecné otázky v mezinárodním prostředí.⁴²

90. léta se nesla ve znamení absence světového řádu a jeho formování. V tomto období se projeví dvě silné tendence. První z nich byla prázdnota ekonomické či politické struktury projevující se zejména ve sféře mezinárodních vztahů. Druhou tendencí byl chybějící pocit sounáležitosti. Což nás vede k obecné charakteristice té doby, tedy silný pocit nejistoty. Tyto objektivní důvody načas jakékoli reformní procesy uvedly do stavu paralýzy. Po nešťastných událostech 11. září 2001 se dynamika mezinárodního prostředí opět rozvířila a urychlily se reformní procesy zejména v bezpečnostních konceptech. I geopolitika na latinskoamerickém kontinentu se postupně přetvářela do užitečné formy poznání a nezbytností pro pochopení dynamiky politických a vojenských konfliktů na svém území.⁴³

⁴² KUPKA, Martin. Mezinárodní vztahy. *Moderní geopolitické teorie v USA* [online]. 2001, Vol 36. No 2, s. 94 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/683/>

⁴³ ARIZA, Gustavo Rosales. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada, 2005. s. 11

Diskuse z let devadesátých, stále silnější globalizace a měnící se mezinárodní prostředí opět akademickou společností donutily revidovat vztah mezi prostorem a společností. Dále mezi geografickými faktory a zájmy či strategiemi státu. V tomto momentu se potvrzuje platnost geopolitiky, aby se aktivně podílela a vstupovala do potřeb budování nových vizí a světového řádu, založeném na prevenci a opatření. Postupně se tak z pouhé kritické reflexe stává geopolitika součástí nového přístupu v rozhodování ve sféře mezinárodní politiky.

3. Geopolitika v Latinské Americe

3.1. Počátky a vývoj geopolitiky v Jižní Americe

Geopolitika jako vědní disciplína přišla do Jižní Ameriky v důsledku dvou intelektuálních vlivů. Prvním je politická, strategická a ekonomická dominance Spojených států vštěpovaná a uplatňovaná ve vojenských školách pro zaškolení latinskoamerických důstojníků. Druhým vlivem bylo dědictví německé geopolitické školy počátkem dvacátého století. V obou případech se jedná o koncepční anachronismy, které mají hluboké ideologické a politické vyložení.

Během celého století, kdy se geopolitické myšlení postupně usazovalo na kontinentu, je třeba znát fakt, že prvotní impuls a zájem o geopolitiku byl projeven z řad armádních důstojníků a učitelů ve vojenských školách. Zejména z Brazílie, Argentiny, Peru a Chile. Z této skutečnosti vyplývá, že geopolitika v Latinské Americe se objevuje zprvu jako vojenská záležitost. Až v druhé polovině dvacátého století se rozšířil její význam i do civilního prostředí, zejména do akademického světa.

Nejméně dvě epochy se mohou rozlišit v intelektuálních dějinách geopolitiky Latinské Ameriky: první perioda se dá označit jako nadvláda pruského a evropského vlivu mezi lety 1930 až 1960 a druhé období je poznamenáno silným vlivem Spojených států patrným v letech 1970 až do konce dvacátého století.

Geopolitická doktrína "importovaná" do Latinské Ameriky počátkem minulého století, úzce souvisela s územní vizí každého národního státu, kterou měl v rámci svých vztahů se sousedními státy. V této fázi se hovoří teprve o formování národního státu. Státy ještě nebyly plně institucionálně a teritoriálně ukotvené, stejně jako nebyl dokončen proces národní identity.

V první polovině dvacátého století se v jihoamerické geopolitice nejvýrazněji projevil německý proud, který se převážně odrazil ve vojenských školách v Argentině, Chile a Brazílii.⁴⁴ Tou dobou již vykazovaly jistou geopolitickou orientaci a mohou být vzorovou

⁴⁴ Paul Vidal de la Blache (1845–1918) byl francouzský geograf, který je považován za zakladatele moderní francouzské geografie a rovněž za zakladatele francouzské geopolitické školy. Jeho pojetí geografického determinismu zaznamenalo jistý vliv zejména ve vojenských školách v Brazílii.

ukázkou při zkoumání účinků a dopadů na proces formování vojenského výcviku s ohledem na své národní a územní projekty.

V souvislosti s tímto pozvolným pronikáním a přijímáním evropských (německých) geopolitických doktrín z kraje století, přichází více expanzivní ambice a konsolidační projekty jsou v pozadí. V těchto počátcích se spíše jedná o geopolitiku zaměřenou na dokončení územního procesu každého svrchovaného státu. Národní jednota a přirozené hranice jsou tedy klíčové koncepty a pojmy jihoamerické geopolitiky na počátku dvacátého století, silně ovlivněné Darwinismem v dílech autorů F. Ratzela, R. Kjelléna a K. Haushofera.⁴⁵ Tato německá logika je postavena na předpokladu státu coby živého organismu, který je v přirozeném procesu rozšiřování. Tento předpoklad nutně vykazuje tendenci ospravedlnit jakékoli expanzionistické územní pokusy. Geopolitika, která se zrodila v tomto kontextu je dnes již neplatná a překonaná, ovšem položila základ neustálé interakce člověka a geografického prostoru. Volbu a obhajobu takovéto evropské tradice v Latinské Americe zpětně považují někteří autoři za možnou zbraň proti severoamerické kulturní a ekonomické dominanci.

Celkově jde k tomuto tématu shrnout, že přijetí evropských zejména německých geopolitických konceptů na počátku 20. století posílily expanzivní ambice. Geopolitické snahy byly zaměřeny na proces dokončení národní jednoty s potřebou dosáhnout přirozené hranice každého státního území. Na rozdíl od evropských či severoamerických geopolitických modelů, geopolitika Latinské Ameriky v této době až do studené války sledovala spíše témata ekonomického rozvoje, přičemž tato problematika byla vždy podřízena centrálním obavám jako mezistátní rivalitě či po druhé světové válce konfliktem dvou soupeřících bloků.

Většina latinskoamerických geopolitiků první poloviny dvacátého století pocházela z Brazílie, Chile a menší podíl z Argentiny. Následující podkapitoly věnují těmto státům.

⁴⁵ RODRÍGUEZ URIBE, Manuel Luis. *Cuando América Latina comenzó a aprender de geopolítica*. GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta. [online]. 2011 [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/2011/04/19/cuando-america-latina-comenzo-a-aprender-de-geopolitica/>

3.1.1. První geopolitické samostatné pokusy na Jihoamerickém kontinentě v podání Brazílie

Dle názvu mé diplomové práce je patrné, že se hodlám zabývat výhradně španělsky mluvícími státy. I přesto, že se nejedná o zemi, která měla přilákat mou pozornost, nemohu opominout alespoň to nejzákladnější.

Brazílie je jediná země, která se v první polovině dvacátého století snažila o vlastní interpretaci geopolitiky, oproti jiným geopolitickým koncepcím, které držely poněkud vágní směr a spíše kopírovaly evropské klasické geopolitické školy.

Geopolitika v Brazílii byla bezpochyby nejvíce originální, autentická a konzistentní v regionu. Pravděpodobně se dá označit za geopolitiku nejvíce ohrožující. Brazílie je největším státem a proto vycházela z kontinentálního proudu geopolitiky, tedy do jisté míry kopírovala některé rysy geopolitického evropského předválečného myšlení. K průkopnickým pracím brazilského myšlení patří například práce od autorů Everardo Backheuser, Mario Travassos či Carlos de Meira Matos. V pracích vojáka a geopolitika Golbery do Couto e Silva se přímo nachází pojmy jako živé hranice, což do sousedních států vnášelo nepatrné zneklidnění. Díky svým schopnostem a svému postavení, měl jako člen generálního štábu ozbrojených sil na starost rozvržení strategických otázek. Ve svém profesorském působení na vojenské škole *Escola Superior de Guerra* v padesátých letech rozvíjel doktrínu národní bezpečnosti, která tuto vojenskou instituci do hloubky ovlivnila. Ve svých dílech analyzuje díla H. Mackindera a N. Spykmanna. Dále je přepracovává a přizpůsobuje je geografické realitě Jižní Ameriky. Golbery do Couto e Silva připodobňuje Brazílii k četníkovi ve vedlejší roli a tvrdí, že Brazílie je a ekonomický magnet Latinské Ameriky.

Brazilská geopolitika se vždy zaměřovala na geostrategické využití kontinentálního prostoru Jižní Ameriky, na bohatství přírodních zdrojů a jejich využití. Brazilská geopolitika podporovala »imperialistickou koncepci«, tedy snahu být v úzkém spojení s USA a zároveň mít dominantní postavení v Jižní Americe (Amazonii) a Jižním Atlantiku.⁴⁶

⁴⁶ GONZÁLEZ GÓMEZ, Roberto. *El pensamiento geopolítico latinoamericano en los 90*. Temas. 2002, č. 29, s. 127-128

3.1.2. Chilská geopolitika první poloviny 20. století

Od konce devatenáctého století až po skončení druhé světové války byl v chilských vojenských učebnicích patrný silný německý organizační přístup pro utváření dominantních koncepcí. Německý přístup v Chile obecně nasákl zejména ve vojenském prostředí. V první polovině dvacátého století se zintenzivnily debaty v chilských vojenských školách, ve kterých se názorově projeví dva silnější proudy ohledně výcviku budoucích důstojníků. Tvrdý přístup negativně ovlivnil národní projekty, které do jisté míry mohly ovlivnit ekonomiku státu. Chilský stát je silně ovlivněn a definován pohořím a mořem, tyto dvě jasné skutečnosti uvrhly Chile do přijetí ofensivních „prusianistických“ koncepcí. Chilská kasárna tak tímto myšlením doslova podlehla.

V Chile se geopolitika začala postupně usazovat zhruba ve 40. letech primárně díky generálu Ramón Cañas Montalvo a Jorge León Coronel Villarreal. Tito dva stáli za založením geografického časopisu *Terra Australis*, který vydával Vojenský geografický ústav (*Instituto Geográfico Militar*).⁴⁷ Záměrem institutu nebylo rozvíjet či vytvářet vlastní geopolitické vize, ale pouze rozšířit vědecké poznatky o geografii.

Geograf Fabrizzio Txavarría Velázquez působící v Cenic Center – Národní centrum pro vědu a výzkum, tvrdí, že do příchodu Augusta Pinochta nemělo Chile žádnou geopolitickou vizi. Až s Augustem Pinochetem v sedmdesátých letech, začalo Chile někam směřovat a vyvíjet zejména svou námořní strategii.⁴⁸ Mezi další chilské geopolitiky působící v armádě či námořnictvu patří například námořní důstojník (později ministr zahraničí) Hernán Cubillos nebo Julio Von Chrismar.

Augusto Pinochet inspirovaný geografickým determinismem publikoval v roce 1967 knihu, kde bez špetky originality a vlastní invence de facto zkopíroval celé odstavce německých autorů. Stát a národ Pinochet přirovnával k živým a dynamickým organismům. Tvrdil, že stát nabývá ve svém složení určitou strukturu obdobnou jako má améba. Améba je

⁴⁷ Academia Superior de seguridad nacional. *Seguridad Nacional: Creación del Instituto geopolítico de Chile* [online]. Chile, 1981, č. 21. s. 7. [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://www.anepe.cl/wp-content/uploads/EDICI%C3%93N-N%C2%BA-21-COMPLETA.pdf>

⁴⁸ TXAVARRÍA VELÁZQUEZ, Fabrizzio. *La estrategia geopolítica de Chile establecida y predefinida por el Pentágono* Centro nacional de investigación en ciencias. [online]. [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://cenic.jimdo.com/operaciones-militares/geopolitica-de-chile-y-el-pentagono/>

živý organismus, jehož tvar se neustále mění, vyvíjí a pohybuje kupředu.⁴⁹ Byl to tedy Pinochet, který začal rozvíjet námořní, ekonomické a industriální plány se snahou proměnit Chile v dominantního hráče Jižní Ameriky.

Brazílie usilovala o rozšíření vlivu v Jižní Americe a v Amazonské oblasti (proniknutí do pralesa Matto Grosso), kde bylo jejím cílem podmanit si přirozené amazonské hranice. Chile oproti Brazílii rozvíjela aktivity zejména na jižních hranicích s Argentinou a v Patagonské oblasti. Brazílie spíše sledovala logickou konstrukci národní jednoty. Chilský geopolitický proud stavěl na obranné logice proti hraničním sousedským hrozbám.

Chilská geopolitika vynikala a dosud vyniká ve svých námořních aspiracích. Chile spravuje Velikonoční ostrovy v Tichém oceánu a unikátní součástí chilského území je nejjihnější chilský region známý jako Magalhãesův region a chilská Antarktida, která zabírá zhruba 18 % celkového území. Chile si nárokuje významnou oblast Antarktidy, která činí 1 250 000 km² z celkového Antarktického kontinentu. Ve 40. letech Chile proto soupeřilo s Argentinským perónistickým⁵⁰ režimem o dominanci nad oblastí Cono sur, což je nejjihnější oblast Jižní Ameriky, jejíž tvar geograficky připomíná velký různostranný trojúhelník.⁵¹

Oblast Cono sur zahrnuje Chile, Argentinu a Uruguay o celkové ploše 3 712 454 km². Ze severu je Cono sur vymezen hranicemi s Bolívií, Brazílií, Peru a Paraguay, z východu Atlantským oceánem, ze západu Tichým oceánem a nejjihnějším cípem Cabo de Hornos. O důležitosti oblasti Cono sur neboli Jižního cípu bude věnována samostatná podkapitola.

⁴⁹ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Teoría y metodología de la geopolítica. Hacia una geopolítica de la "construcción de poder"*. Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales. [online]. roč. 2010, č. 210, s. 15-21 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?>

⁵⁰ Perónismus byla politická ideologie odkazující na režim Juana D Perón v Argentině. Doktrína tohoto režimu se nazývala justicialismus (*justicialismo*). Doktrína zdůrazňovala spravedlnost v sociální oblasti a silnou roli státu, včetně odmítání tradičních demokratických způsobů vlády. Perón se inspiroval italským korporativismem a politikou Frankova režimu ve Španělsku. Justicialismus se v zahraniční orientaci Argentiny projevoval odporem vůči politice USA. (Opatrný 1998, s. 246)

⁵¹ GONZÁLEZ GÓMEZ, Roberto. *Temas. El pensamiento geopolítico latinoamericano en los 90*. 2002, č. 29, s. 127

3.1.3. Argentina

Argentinská geopolitická škola šířila geopolitiku například Brazílskou, šlo ovšem jen o její reprodukci s nepatrným regionálním vlivem. Nejvíce se jednalo o brazilskou produkci. Spíše kopírovala klasickou evropskou geopolitickou tradici, zejména přijímala reflexe německé školy. Po období zvaném perónismus se v Argentině asi nejvíce prosadil Jorge Atencio či Augusto Rattenbach. Geopolitika v Argentině se v tomto období nejvíce zaměřuje na Jižní Atlantik a na nárok na Falklandy/Malvíny. Falklandy jsou od 19. století zámořským územím patřící Velké Británii. V centru pozornosti Argentiny jsou dále řetězce ostrovů u Antarktidy, kde o svou dominanci soupeří s Brazílií. Falklandy leží asi 700 kilometrů východně od jihoamerické pevniny a celé souostroví tvoří kromě dvou hlavních ostrovů asi 200 menších ostrůvků. Z geopolitického hlediska mají ostrovy svůj význam hlavně díky okolním vodám. Vše co se nachází 200 námořních mil od pobřeží státu, spadá do exkluzivní ekonomické zóny. Z geopolitického úhlu pohledu tak význam ostrovů stoupá pro svá nerostná bohatství, zejména nalezeným ložiskům ropy (dle nynějších odhadů až 60 mil. barelů ropy).

V druhé polovině dvacátého století Argentina odrážela spíše námořní politiku, reprezentující například vojenský námořník Isaac Rojas, Jorge Atencio či Jorge Alberto Fraga, který v roce 1980 vydal knihu *El mar y la Antártida en la geopolítica Argentina*, právě v době hraničních sporů mezi Argentinou a Chile.⁵²

Velký myslitel a geopolitolog Jorge Atencio zejména čerpal z prací Halforda Mackindera, které v 60. letech více rozpracoval. Definuje geopolitiku jako vědu, která sleduje jak historické události, které měly dopad na důležitost dnešních států, tak geografické faktory. Společně by tyto dva prvky měly být považovány za vodítko zahraniční politiky. Z jeho myšlenek dnes například čerpá a vychází kolumbijská geopolitická škola.

Mezi další autory stojící za zmínku patří Juan Enrique Guglielmelli, který v roce 1967 vydal knihu s názvem *Geopolítica del Cono Sur*. Zde se omezuje na vnitřní záležitosti státu a menší prostor dává mezistátním problémům. Hlavní myšlenkou jeho díla je konstatování, že jádrem moci Latinské Ameriky je oblast Cono sur. Juan Enrique Guglielmelli tuto oblast vybral především z důvodu vodního bohatství (*Acuífero Guaraní*). Oblastí Cono sur označoval

⁵² CAVAROZZI M., Ignacia. *GEOPOLÍTICA, GEOPOLÍTICAS. GEOPOLITICASUR: la tierra se ha vuelto plana.* [online]. [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: <https://geopoliticassur.wordpress.com/geopolitica-geopolitica/>

Peru, Brazílii, Paraguay, Uruguay, Bolívii, Chile a Argentinu. Význam této oblasti viděl dále v oceánské perspektivě, tedy snadnému přístupu k Pacifiku i Atlantiku. Kvůli potenciálu námořní dopravy viděl i paralelní ekonomický růst těchto přímořských států.⁵³

3.2. Geopolitika v bipolárním uspořádání a její přechod do nového světového uspořádání

Pro charakteristiku bipolárního systému panuje v latinskoamerických odborných kruzích téměř stoprocentní shoda. Všeobecně shodné vyjádření k bipolárnímu uspořádání od mnohých latinskoamerických autorů bych shrnula následovně; Po druhé světové válce USA vytvořily pod taktovkou prezidenta H. S. Trumana tzv. politiku zadržování komunismu odvolávající a ideologicky vycházející z telegramu G. F. Kennana. Doktrína zadržování komunismu se tak stala plnou součástí strategie zahraniční politiky USA, jejímž dopadem bylo rozdělení světa na dvě sféry.

V latinskoamerické literatuře je většinou označen za „rozdělitele světa“ USA a nikoliv Sovětský svaz. Čili optikou Latinské Ameriky, za bipolární fungování světa, tedy za vytvoření dvou světových geo-ekonomických nepropustných bloků, včetně následků může výhradně USA. Sovětské chování ustupuje obecně do pozadí.

Optikou místních autorů byla Latinská Amerika nucena začlenit se do kapitalistického bloku a měla následovat antikomunistický kurz nastavený Spojenými státy. Většina latinskoamerických autorů studenou válku popisuje jako období, ve kterém Spojené státy zachvátila paranoia a extrémní strach z rozšíření komunismu. Tyto myšlenky a vize byly silně v Latinské Americe akcentovány. Dále panovala shoda o charakteru studené války, která byla nositelem jistých destabilizačních účinků na politické režimy v zemích Latinské Ameriky. Se začátkem studené války až do 60. let 20. století vidíme postupný vznik různých geopolitických škol, zejména díky inspiraci britského geografa Halforda Mackindera a Alfreda T. Mahana z USA. Bipolární světový systém v době studené války měl však díky severoamerickému vlivu v tomto regionu i jeden negativní dopad. Takovéto fungování totiž

⁵³ SISTI, Ramón Alberto. *La función geopolítica de los caminos en situaciones de conflicto y de cooperación* [online]. INVENIO, 1998. s. 94. [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/4399835.pdf

umožnilo nástup vojenských sil do politické arény prostřednictvím různých forem intervence.⁵⁴

Mexičtí autoři Pedro Rivas Nieto a Pablo Rey García působící ve vědeckém časopise *La Red de Revistas Científicas de América Latina y el Caribe* uvádí, že od 19. století měly Spojené státy snahu zajistit mír a stabilitu v zemích Latinské Ameriky. V období studené války, tedy s přijetím "agresivní" antikomunistické doktríny se jejich cíl pozměnil. Zejména akcentují negativní etapu padesátých let zvanou maccartismus související se senátorem Josephem McCarthym, který neúnavně kritizoval a brojil proti levicovým latinskoamerickým tendencím. Logicky tedy obhajoval intervenční politiku v zemích Latinské Ameriky.⁵⁵ Dle řady místních odborných publikací je možné konstatovat, že Latinská Amerika neměla mnoho možností, neboť bezpečnosti a kontroly kontinentu se od Monroeovy doktríny (1823) dominantně ujaly Spojené státy.

Takto pojatá geopolitika, tedy konfrontační, vychází z Národně bezpečnostní doktríny rozpracované v USA po druhé světové válce. Doktrína nabírá relevanci v Latinské Americe po vítězství kubánské revoluce, což mělo jisté kontinentální důsledky. Čirá implementace cizích externích myšlenek přispěla k četnému růstu realizací Národně bezpečnostních doktrín. V průběhu studené války tedy dle těchto doktrín Latinská Amerika věřila, že nepřítel je uvnitř regionu. Viz brazilský vojenský převrat v roce 1964 proti vládě Joao Goularta, kde brazilské ozbrojené síly svrhly ústavní vládu a zahájily bezprecedentní vojenskopolitickou praxi. Tato praxe se přelila postupně i do jiných okolních států. V Chile se v roce 1973 se moci ujal generál Augusto Pinochet, který svrhl socialistického prezidenta Salvador Allendeho. Vlna se šířila dále do Venezuely, Uruguay, Paraguay, Bolívie, Ekvádoru a Peru. Šedesátá a sedmdesátá léta jsou zřejmě dvě nejhorší dekády v novodobé historii Latinské Ameriky.⁵⁶

S koncem vojenských diktatur v 80. letech, se začaly státy postupně demokratizovat, sice omezeně, někdy zcela nedostatečně, ale přeci. Reaktivovala se občanská společnost a spustily se integrační procesy, čímž se vyvinul nový mezistátní kontext napříč regionem. Více konverzační a kooperativní. Tyto procesy vedly i k restrukturalizaci koncepcí národní

⁵⁴ CAVAROZZI M., Ignacia. *GEOPOLÍTICA, GEOPOLÍTICAS*. GEOPOLITICASUR: la tierra se ha vuelto plana. [online]. [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: <https://geopoliticasur.wordpress.com/geopolitica-geopolitica/>

⁵⁵ RIVAS NIETO, Pedro. *Bipolaridad y Guerra Fría en Iberoamérica. La Doctrina de Seguridad Nacional en el mundo de bloques*. Espacios Públicos [online]. Mexico, 2009, roč. 12, č. 24, s. 161-175 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/pdf/676/67611167010.pdf>

⁵⁶ CADENA MONTENEGRO, José Luis. *La geopolítica en sudamérica: conflictos potenciales y efectos globales*. Investigaciones Geográficas: Instituto Interuniversitario de Geografía [online]. 2011, (55) [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/22887/1/Investigaciones_Geograficas_55_06.pdf

bezpečnosti. V tomto desetiletí se poprvé Latinská Amerika částečně snažila vytvářet autonomní geopolitické vize, zejména díky mechanismu vzájemných konzultací mezi státy Kolumbie, Mexika, Panamy a Venezuely. Spolek byl známý pod názvem Grupo de Río a zabýval se společnými bezpečnostními tématy v oblasti Střední Ameriky. Od devadesátých let však tyto snahy uvadaly a ze vzájemné koordinace postupně sešlo.

Zejména v oblasti Cono sur, tedy v tradičně rivalitní oblasti, se vyvinul proces vyjednávání. Zavedla se řada bezpečnostních opatření pro vylepšení důvěry a došlo ke snížení zbrojení. Jižní Atlantik byl v roce 1986 v OSN prohlášen za zónu míru a kooperace. Dále Brazílsko-Argentinské spojenectví přispělo k celkovému odzbrojování na kontinentu. Toto partnerství a jeho důsledky měly dopad na celý subkontinent a jeho diplomatické urovnání. Například i přes hraniční spory mezi Peru a Ekvádorem, které se táhly od 40. let 20. století bylo vidět, jak veškeré staré a tradiční konflikty se zmrazily a otevřela se cesta pro odblokování konfliktů díky prohloubení diplomacie.

Pokrok ve spolupráci otevřel cestu i novým faktorům jako účinný ekonomický rozvoj, životní prostředí či integrační procesy. Od 80. let se rovněž odvracelo od agresivních geopolitických přístupů, které by zvyšovaly mezistátní rivalitu. Novým trendem v oblasti geografie a přemýšlení o prostorovosti byl důraz na spolupráci a integraci.⁵⁷

3.2.1. Oživení geopolitiky v druhé polovině 20. století

Co se týče samotné disciplíny, tak se geopolitika začala vzpamatovávat až koncem studené války díky třem hlavním faktorům. První se týkal soupeření světové politiky, kdy se Henry Kissinger začal primárně odkazovat na geopolitiku. Spuštěním se stala globální ekonomická krize v 70. letech, vzestup národních hospodářských sil a transformace mezinárodních vztahů. Druhým faktorem bylo oživení geopolitiky v akademickém prostředí, tedy vznik kritické geopolitiky, jehož příkladem je časopis *Hérodote* vydávaný francouzským institutem geopolitiky, jehož ředitelem byl Yves Lacoste. Třetím viditelným faktorem byl vliv vojenských a neo-konzervativních nátlakových skupin.⁵⁸

⁵⁷ GONZÁLEZ GÓMEZ, Roberto. *Temas. El pensamiento geopolítico latinoamericano en los 90.* 2002, č. 29, s. 129

⁵⁸ HERRERO FABREGAT, Clemente, Dr. *El resurgimiento de la geopolítica: la Geopolítica Cibernética.* Revista de geopolítica. 2013, roč. 4, č. 1, s. 15-17

Geopolitika se začala postupně ukazovat jako nová forma poznání užitečná pro pochopení současné světové dynamiky, včetně politických a vojenských konfliktů. Lacosteho pojetí geopolitiky je založené na argumentech, díky kterým lze lépe pochopit příčiny konfliktu uvnitř státu či mimo území a zvážit důsledky těchto konfliktů. Dále jeho geopolitické koncepty nabízí náhled do nové strategie v boji s terorismem či jiným nelegálním skupinám a jejich kontrolou na daném území. Moc a kontrola prostoru jsou dvě hlavní myšlenky nové kritické geopolitiky na rozdíl od organického pojetí státu.

Intelektuální zlom v geopolitickém prostředí znamenal Latinské Ameriky až v momentu, kdy geopolitika opustila vojenské prostředí a přesunula se do akademického a veřejného života.

3.3. Myšlení a zdroje kritických úvah o geopolitice v Latinské Americe

Během posledních sta let geopolitické myšlení prošlo radikálním vývojem neboť tento způsob a forma myšlení prošel kritickým zhodnocením, zejména co se týče morálního dopadu v mezinárodních vztazích v geografické dimenzi. Přelom v geopolitickém myšlení nastal na Jihoamerickém kontinentu během dvou desetiletí, v období 1960 až 1980. Akademické rozbory vrcholily v roce 1970 a to konkrétně po vyjádřeních Henryho Kissingera a po publikovaných esejích Yves Lacoste, který otevřely veřejnou debatu o krizi světového systému. Tato dekáda otevřela obecně několik diskuzí na řadu palčivých témat jako například ropná krize z roku 1973, transformace a napětí v mezinárodních vztazích či politicko-vojenská krize v zemích třetího světa. Tyto dobové krize zapříčinily vznik debat a volání po nové globální restrukturalizaci mezinárodního prostředí.

Geopolitika se v této chvíli začala ukazovat jako nová forma vědění, které mohla sloužit pro veřejnost v pochopení dynamiky politických a vojenských konfliktů v této době. Geopolitika nově začala nabízet vysvětlení, analýzy, hypotézy a postupně se stávala průvodcem veřejným míněním. Začaly se šířit výzkumná střediska, publikace odborných časopisů a nabídka různých studijních programů. V této fázi měla geopolitika teprve potvrzovat své analýzy, význam a strategické návrhy, včetně tvorby nových zahraničních vizí. Po teroristických útocích al-Káidy v roce 2001 se v USA zrychlila řada reformních procesů a obnovovaly se geopolitické hodnoty s novými koncepty. Restrukturalizací rovněž prošly i otázky typu lidských práv, vztahy mezi demokracií, svobodou a bezpečností.

První revize geopolitiky a její kritické zhodnocení proběhlo v Latinské Americe již v 60. letech. Zejména to souviselo, jak již bylo řečeno, se vznikem řady geopolitických škol a pracovišť. V odborných kruzích se výrazně prosadil myslitel Michel Foucault, který geopolitiku označil za faktor rekonstrukce a globální transformace zejména ve státech, jež nedisponují mocí v mezinárodním systému. Foucaultovi myšlenky si osvojil například peruánský sociolog a politolog Aníbal Quijano či kolumbijský filosof Santiago Castro-Gómez. Gómze geopolitiku definoval jako techniku, která se zajímá o globální vztahy světového systému. Latinskoameričtí autoři do svých úvah přináší i otázku morálních hodnot, koloniální využívání periferie, dělbu práce či sociální struktury a lidské vztahy. Navzdory tomu, že Foucault bývá považován za evropocentrického myslitele, latinskoameričtí badatelé si cení jeho prací zabývajících se dekolonizačními úvahami. Ani v tomto období ovšem nemůžeme hovořit o jakémkoli originálním vlastním pojetí místních autorů. Stále jde o přijímání a přepracovávání cizích myšlenek a prací.⁵⁹

Teoretický návrh kritické geopolitiky pochází tedy z post-strukturalistické perspektivy, která je inspirovaná dekonstruktivismem M. Foucaulta a Jacquese Derrida. Latinskoameričtí autoři se dle této inspirace zaměřili na objasnění způsobu, ze kterého vzešel prostorový diskurs zahraničních politik a osvětlení jak překonat klasické pojetí geopolitiky. Zejména kladli důraz na projekci uspořádání, ve spojení prostorovost a místních podmínek, jelikož si autoři začínali uvědomovat, že je Latinská Amerika do značné míry sociálně a demograficky specifický region a jakékoli odlišnosti tuto jednotu často nabourávají. Například identity domorodých národů, jejichž kulturní přítomnost se nachází zejména ve středoamerické a andské oblasti a přesahuje politické a administrativní hranice jednotlivých národních států. Proto autoři v této souvislosti často hovoří o státu jako o dominantním prostoru, který je ze své geo-historické a sociální vazby umělý. Problematikou domorodých obyvatel tzv. *geopolítica indígena* se na sklonku 20. století zabývají, například práce, od Pabla Dávalos z Ekvádoru, či Alvara Garcia Llera a Boaventura Sousa Santos věnující se domorodým hnutím v andské oblasti. Jejich práce se zaměřují na studium politické a epistemické konstrukce domorodých hnutí a jejich geografický koncept.

⁵⁹ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Teoría y metodología de la geopolítica. Hacia una geopolítica de la "construcción de poder"*. Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales. [online]. 2010, č. 21, s. 26 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=42118500002>

Periferní země typu Latinské Ameriky hledaly díky úvahám Foucaulta formu zvýšení své mezinárodní angažovanosti a účasti v oblasti rozhodování a vlivu ve světovém řádu. Jak zmiňuje argentinský badatel Luis Dallanegra Pedraza, tak Latinská Amerika je ve vytváření vlastních teorií dosud velmi pasivní. Společnost je poznamenána vojenskými diktaturami a trpí tzv. syndromem „čekání na vůdce“.

Ve společnosti jsou v tomto období dále patrné jisté územně politické konflikty a geopolitické diskursy spolu soutěží. To má dopad i na geopolitickou jednotu regionu, jakožto celku ve světovém systému. Dle mexického badatele Dr. Jaime Preciado Coronado, autora článku Vývoj a budování kritické geopolitiky je tato nynější geopolitická nejednota dána historickými kořeny. Ty jsou dopadem historického euro-amerického projektování zájmů v tomto regionu založeném na následujících mechanismech:

- konstrukce hranic a homogenních monokulturních identit
- užívaná dichotomie založená na etnocentrismu viz: civilizace – barbarství, uznání – vyloučení, moderní – primitivní
- rozvojové modely dle zájmů cizích mocností⁶⁰

Uznávaný mexický sociolog Dr. González Casanova v roce 2006 napsal studii, která toto tvrzení do jisté míry připomínala. Ve své knize zastával názor, že v zemích Latinské Ameriky stále přetrvává vnitřní kolonialismus a tato rozpolcenost mezi modernismem a kolonialismem je založena na násilném modelu a akumulace politicko-ekonomického kapitálů vnějších mocností. Způsoby poznávání, vnímání a myšlení z epistemického hlediska jdou po vzoru a z následků koloniálních vlád. Toto vše jsou prvky, které mají do dnešních dnů vliv na posílení dominantní vlastní geopolitické vize, což má často za následek nežádoucí posilování povstaleckých názorů.

⁶⁰ PRECIADO CORONADO, Jaime. *La construcción de una geopolítica crítica desde América Latina y el Caribe. Hacia una agenda de investigación regional*. Geopolítica(s): Revista de estudios sobre espacio y poder. Mexiko, roč. 1, č. 1

3.4. První latinskoamerické pokusy o vlastní vymezení a pojetí geopolitiky

Uruguayský politolog Luise W. Cicalese Zignago⁶¹ je jedním z prvních, kdo definuje na Jihoamerickém kontinentě geopolitiku, jakožto znovu rehabilitovanou vědu, která se v sedmdesátých letech stává pozvolnou součástí systému věd. Dle jeho slov je geopolitika věda, která v sobě zahrnuje poznání z různých vědních disciplín jako je historie, geografie, sociologie a ekonomie. Geopolitika studuje společenský a mocenský vývoj národa na vymezeném prostoru. Cílem této disciplíny je analýza vzájemných vlivů za účelem vyvození strategických cílů a prognóz ve snaze získat vyšší stabilitu a spokojenost národa. Geopolitiku dle autora ovlivňuje řada aspektů jako například environmentální a geografická specifika. Dále sociální a kulturní charakteristiky, ale i ekonomické nástroje a zdroje, jež stát využívá pro rozvoj státu.

Mezi další průkopníky geopolitiky na území Latinské Ameriky patří kolumbijský generál Julio Londoño Londoño (1901–1980). Politolog považoval za hlavní geografické faktory prostor, klima, přístup k moři, přírodní zdroje včetně schopnosti jejich zužitkování, sousední státy a vzájemné formování vztahů s okolím. Dále je to reliéf, tedy zda je stát spíše horopisný či vodopisný. Mezi jeho nejvýznamnější práce patří Geopolitika Kolumbie, Nová geopolitika Kolumbie, Základy geopolitiky aj. Julio L. Londoño patří mezi průkopníky geopolitiky a v rámci Jihoamerického kontinentu je považován za skutečného odborníka. Mezi další kolumbijské badatele v této oblasti patří například Roberto Ibañez Sánchez či Augusto Bahamón Dussán.⁶² Kolumbie se ovšem natolik utápí ve svých vnitřních problémech, že není schopna nabídnout optimální prostředí pro výzkum, natož pak prostor pro uvedení teorií do praxe. Bohužel z výše popsaných realit, téměř veškeré úvahy a myšlenky kolumbijských vědců této doby stále většinou pocházejí zejména z vojenského prostředí jako například z Vojenského geopolitického institutu – IEG (*Instituto de Estudios Geopolíticos de la Universidad Militar Nueva Granada*). IEG ve svých studiích vychází i v průběhu druhé poloviny 20. století stále z myšlenek od autorů; Karla Rittera, Friedrich Ratzela a M. Halforda.

Co se týče významu a cíle geopolitiky, tak jsem vybrala myšlenku kubánského profesora Roberta Gonzáleze Gómeze, který velmi jednoduše a jasně popsal cíl a přínos

⁶¹ Autor knihy *Ciencia geopolítica*, publikovaná v roce 1978.

⁶² ARIZA, Gustavo Rosales. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada, 2005. s. 24-27

geopolitiky z kraje nového tisíciletí. Napsal: „*Na rozdíl od politické geografie, která je více méně deskriptivní, tak geopolitika analyzuje prostorové souvislosti s politickou mocí na daném území. Geopolitika se snaží využít geografické znalosti pro formulování vojenských, strategických a bezpečnostních složek státu*“.⁶³

První pokusy o vytváření teoretických konceptu v Latinské Americe se dělí na teoretiky zaměřující se na vnější faktory a na vnitřní faktory. Ti, co se zabývali vnějšími faktory, hájili strukturalistický přístup a obecně prosazovali snížení vnějších vlivů, například snížení vlivu centra na periferii, či vlivu USA. Argentinský ekonom Raúl Prebisch navrhol konkrétní agrární reformy,⁶⁴ industrializaci a modernizaci státu i plánování regionálního rozvoje. Měl na paměti užitek a úsporu, a proto navrhol latinskoamerickou integraci pro generování úspor a rozšíření trhů. Ti autoři co nezvolili tento přístup, ale přikláněli se k historickému přístupu, viz Galtung či Jaguaribe zastávají názor, že centrum nezmění svůj přístup nikdy. Z toho důvodu by periferní oblasti měly hledat vlastní způsoby, ať už vlastní produkci nebo generování vlastních elit pro budoucí autonomii. Tyto dva přístupy se již nyní neprojevují tak silně, spíše se od nich v devadesátých letech upouštělo a to díky příchodu globalizace, která vygenerovala nové výzvy a otázky.⁶⁵

Otázka zůstává, čím to, že dosud nikdo nebyl schopen vytvořit autonomní regionální myšlení či alternativní regionální elity? Z akademického hlediska je to dáno nedostatkem přístupu k vědeckým výzkumným organizacím, proto jde často jen o militaristické myšlení. V 90. letech nebyla totiž možnost zveřejnit akademické studie v důsledku nedostatku odborných časopisů. Jedinou možností bylo publikování ve vydavatelství, ovšem zde autoři často naráželi na ideologické či politické důvody ze strany vydavatelství. Třetím problémem byla cenzura represivních vlád.

⁶³ GONZÁLEZ GÓMEZ, Roberto. *Temas. El pensamiento geopolítico latinoamericano en los 90.* 2002, č. 29, s. 130-138

⁶⁴ Ne ve všech zemích byla agrární reforma provedena.

⁶⁵ PRECIADO CORONADO, Jaime. *La construcción de una geopolítica crítica desde América Latina y el Caribe. Hacia una agenda de investigación regional.* Geopolítica(s): Revista de estudios sobre espacio y poder. Mexiko, roč. 1, č. 1

3.5. Latinská Amerika na sklonku dvacátého století a její příležitost v multi-polárním systému

Konec unipolárního světa po pádu sovětského bloku vedlo ke zrození multi-polárního světa, což znamená multi-planetární sociální, politický a finanční systém projevující se v několika mezinárodních osách tvořící řadu regionálních bloků. Tato fragmentace mocností či bloků a přerozdělování moci ve světě vede dle některých filozofů a politologů k jisté "demokratizaci" mezinárodní geopolitiky.⁶⁶

Bezprostředně po zhroucení Sovětského svazu se Spojené státy staly arbitrem světové politiky. »Geopolitická mapa« byla nahrazena novou mapou, tentokrát geoeconomickou a světový řád se proměnil v mezinárodní systém vykazující následující prvky:

- Rozmístění moci chápané jako schopnost států vykonávat oboustranný vliv, jak vůči jiným státům tak ve smyslu odolnosti proti vnějším pokusům. Distribuce moci závisí zejména na zeměpisné poloze, vnitřní dělbě moci, legitimitě vlády, soutěživost v rámci systému a dále na materiální, průmyslové a vojenské kapacitě státu.
- Distribuce bohatství a zdrojů.
- Stupeň polarizace. Současný svět má několik úrovní polarizace, například kontinentální bloky, čili dominantní uskupení států v určitém regionu, dále jsou to např. kulturní bloky, o kterých se zmiňuje S. Huntington, že jejich sdružování není motivované ekonomicky či politicky.⁶⁷

Vzhledem k tomuto novému scénáři či mezinárodnímu panoramatu se objevují i noví aktéři v mezinárodní politice. Dle řady dnešních analýz mezinárodní politiky, jsou v současné době nejsilnějšími regionálními bloky na světě Čína, Severní Amerika a státy Evropská unie. S ohledem na Latinskou Ameriku stojí za zmínku regionální uskupení s názvem BRICS – blok zahrnující rozvíjející se schopné aktéry (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jižní Afrika). Státy tohoto uskupení se dle názoru světové banky mají do padesátých let dvacátého prvního století stát dominantními ekonomikami světa. Logika či dynamika regionálních bloků je založena na předpokladu, že každá z partnerských zemí musí někdy dát stranou své vlastní národní zájmy ve snaze o docílení nejvyššího zájmu pro všechny regionální uskupení. V této nové éře se

⁶⁶ JACUBOVICH, Damián. *¿Qué es la geopolítica?*. Geopolítica América Latina 2015 [online]. 2012 [cit. 2015-01-17]. Dostupné z: <http://nuevageopolitica.blogspot.de/2012/08/que-es-la-geopolitica.html>

⁶⁷ BAHAMON DUSSAN, Augusto. *Pensamiento geopolítico colombiano*: Sociedad Geográfica de Colombia. [online]. 2006 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://www.sogeocol.edu.co/documentos/pe_geopol_co.pdf

geopolitika více než kdy jindy pohybuje směrem ke konsolidaci procesů regionalizace a ke vzniku a rozvoji regionálních bloků. Regionální blok by mohl být definován jako integrace či sdružení zemí, které sdílejí společné zájmy v oblasti hospodářské, sociální, politické, ekologické, aj.

Od konce sedmdesátých let můžeme v Latinské Americe mluvit o částečné transformaci společnosti a o přechodu k demokracii. Přechod od vojenských diktatur k civilním vládám znamenal i pozvolné prolomení diskuze o způsobech a mechanismech demokracie. Z počátku pojem tranzice vyvolával dojem zavedení či obnovení institucionálního a právního rámce. Dále vyvolával představu vytvoření právního systému umožňující rekonstrukci stranického systému, jakožto správce tohoto přechodu. Ovšem chybělo upevnění základních institucí v tomto vznikajícím systému a díky této chybě jsou vidět následky ještě dnes. Pouhá rekonstrukce stranického systému nestačila. Státy na počátku selhávaly v hospodářském a sociálním rozvoji, protože se brzy v těchto oblastech vyčerpaly a nedokázaly konkurovat globalizaci a tržnímu hospodářství.⁶⁸

V osmdesátých letech se začala sama Latinská Amerika vnímat optikou socioekonomických změn. Byl patrný posun od pojetí státu, jakožto centra k posunu vnímání trhu, jakožto centra. Čili společnost se pomalu začala dostávat k tržnímu hospodářství, ve kterém nedominuje tak silně stát jako hlavní aktér udávající tempo ekonomických změn. Ovšem čelila silnému dědictví vojenských diktatur. Mezi hlavní problémy patřila slabá občanská společnost a její participace, hospodářská labilita, či neudržitelnost socioekonomického modelu. Všechny prováděné změny měly silný podtext či dědictví z minulosti, což vyprodukovalo v řadě zemí populistické vlády. Ovšem o těchto problémech budu více hovořit v následujících kapitolách.

V otázce integrace je značný problém. Státy Latinské Ameriky ani na konci století nebyly schopny uvědomit svou identitu v mezinárodním kontextu. Jednotlivě nebo společně. Chybělo definování jasných cílů a potřeb. Odborníci se dále shodují na potřebě zajištění kooperujícího společenství pro překonání konfliktů. Dalším důležitým chybějícím bodem je uvědomění si, že zájmy každého z členů sub-systému se nacházejí v rámci celého regionu a

⁶⁸ RODRÍGUEZ U., Manuel Luis. *Las transiciones democráticas – Notas para una geopolítica del cambio de poder* GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta. [online]. 2011 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/2011/04/24/las-transiciones-democraticas-notas-para-una-geopolitica-del-cambio-de-poder/#more-512>

vzájemné vztahy podporují tyto cíle a projekty společně nikoli individuálně. Na to, aby se v Latinské Americe daly provést opravdové změny v dlouhodobém horizontu, myšleno aby se region mohl proměnit v silnějšího globálního hráče, je třeba čelit vnějším i vnitřním problémům a výzvám prostřednictvím sblížení zájmů. Tedy společné zájmy v oblastech jako například industrializace, sociální vyloučení, zahraniční dluh, chudoba, nezaměstnanost, školství, vědecký pokrok a mnoho jiného.

Na přelomu tisíciletí si latinskoameričtí autoři dobře uvědomují, že se v průběhu 20. století zařadily do diskursu škodlivé geopolitické pojmy, které vedly k rozštěpení regionálního prostoru. Proto si začínali uvědomovat zaostávajícího postavení zemí Latinské Ameriky v rámci mezinárodního systému. Určité regionální snahy nemůžeme ignorovat, nicméně tyto snahy nejsou dostatečně schopné prosadit novou »národní – suverénní« a »regionální – suverénní« geopolitickou vizi. Argentinský expert na mezinárodní vztahy Dr. Alberto Hutschenreuter, tvrdí že latinskoamerický prostor ani v této chvíli není možné považovat za vzor pro integraci či regionální fúzi.⁶⁹ Dle jeho slov vyplývá, že je geopolitika stále v říši myšlenek, neboť geopolitika byla v historii silným separačním prvkem a tento odmítavý fenomén v jisté míře přetrvává mezi státy dosud. Tento jev shodně někteří experti popsují jako »právo sousedské antipatie«. Zdá, že hranice se neustále proměňují v otevřené rány, neboť meziamerický systém tradičně vykazuje prvky dezorganizovanosti. Autoři se více méně shodují, že je ve vzájemných vztazích jednotlivých subjektů znát přirozená a jednoznačná dominance národních zájmů. Navíc je pociťován nedostatek vzájemných pout, což na sklonku 20. století potlačovalo potřebu budování společných kontaktů.

Mezi dominantní faktory po konci bipolárního světa patří nástup globalizace a potřeba konkurenceschopnosti v systému, tedy hledat nové zdroje energie a zajistit kontrolu pitné vody a přírodních zdrojů. Tyto mezinárodní potřeby zapříčinily expanzi nadnárodních subjektů, organizací a jiných společností zaujímající strategické postavení v mezinárodním prostředí. Meziúčetní aktéři se staly velice vlivnými a dominantními aktéry a s postupným rozšiřováním trans-nacionalismu začaly udávat tempo světové politiky a začínaly mít vliv na chování domácích vlád a soukromých společností.⁷⁰

⁶⁹ Dr. HUTSCHENREUTER, Alberto. *¿Geopolítica sin territorio?* GUASABARA editores [online]. 2015 [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://noticiasguasabara.blogspot.de/2015/01/geopolitica-sin-territorio-por-dr.html>

⁷⁰ RODRÍGUEZ URIBE, Manuel Luis. *¿Quién dijo que el sur queda abajo...?* GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta [online]. 2011 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/>

Toto jsou stručně nastíněné základní otázky, problémy a výzvy, kterým musí Latinská Amerika čelit se vstupem do nového tisíciletí. Následující kapitola důkladně rozebere klíčové faktory a momenty geopolitického vývoje Latinské Ameriky v průběhu dvacátého století. Domnívám se, že pečlivá analýza politického systému, integračních procesů a vnitřních konfliktů nám následně umožní lépe pochopit aktuální vývoj v utváření teoretických geopolitických konceptů v tomto regionu.

4. Vývoj regionálního systému

Latinská Amerika je politickým panregionem, jehož struktura byla zformována španělskou a portugalskou koloniální správou. Tuto strukturu dále akceptovaly i nové nástupnické státy. Panregion je složen ze dvou kulturně velmi podobných celků. Prvním je lusofonní Brazílie, která je zformována do jednoho velkého federativního státu a druhým celkem je zbytek hispanofonních států, které jsou rozdrobeny do řady menších států.⁷¹ Brazílie zaujímá asi 50 % z celkového regionu Jižní Ameriky a zbytek 50 % se skládá z devíti států. Hlavní vazby obou bloků, tedy hispánské a lusitánské oblasti jsou UNASUR a Rada obrany Jižní Ameriky (*Consejo de Defensa Suramericano*), která vstoupil v platnost v roce 2011.

V této kapitole se zaměříme na hlavní geopolitické faktory ovlivňující vnitřní dynamiku tohoto prostoru. Nejprve se zaměřím na politické systémy latinskoamerických států, které dosahují nižší úrovně efektivity demokracie. Další kapitola osvětlí vývoj meziamerických vztahů, včetně vlivu a zásahů Spojených států do této oblasti. Předposlední kapitolou bude náhled do aktuálního stavu regionální integrace. Poslední podkapitola se bude věnovat současným vnitřním konfliktům a mezistátním problémům vyvolávající separační prvky a poškozující mezistátní důvěru.

Cílem kapitoly pět je ukázat, že stabilita politických režimů, modernizace a integrace jsou základem pro utváření vlastní geopolitické reflexe v rámci daného prostoru. Závěrem dodávám, že předmětem práce této kapitoly není prokázat kauzalitu mezi demokracií a ekonomickým růstem.

⁷¹ HNÍZDO, Bořek. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Praha: ISE-Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995, s. 78

4.1. Politické systémy a historický přehled

4.1.1. Typologie politických režimů

Z hlediska geopolitiky je důležité brát v úvahu nejen prostorové faktory, ale i heterogenitu prostoru. Jak jsem v úvodu psala, jedním z geopolitických atributů je politická aktivita, pohyb moci a vývoj na daném prostoru. Prostor je chápán jako aréna politických sil.⁷² Prostor je formován a organizován různými politickými aktivitami, proto se teď zaměříme na tuto složku geopolitiky – politika.

Latinská Amerika se obecně vyznačuje nestálostí politických režimů vykazující vysokou míru politické nestability. Charakteristickým rysem těchto politických režimů jsou zmanipulované vlády podléhající vlivům elitářských skupin či zájmům ze strany velkých ekonomických subjektů. Jakákoli vzniklá vláda se v takovémto prostředí následně rychle destabilizuje.⁷³ Než se pustíme do hlubší analýzy politických režimů v Latinské Americe, je nejprve nutné definovat pojmy politický režim a politický systém. V komparativní politologii prvním autorem, který formuloval obecný model politického systému, byl David Easton. V 50. letech minulého století přišel Easton se svým konceptem systémové teorie. Systémovou teorii uvedl jako prostředek pro poznání zákonitostí vztahu mocenské sféry a společnosti.⁷⁴ Politický systém definuje jako soubor systémových složek, čímž je chápán souhrn či komplex politických i společenských procesů. David Easton považoval politický režim za jednu ze složek tohoto systému a definoval ho jako; „veškeré *uspořádání regulující způsob, jímž jsou zpracovány požadavky vnášené do systému a kterým jsou realizována rozhodnutí*“.⁷⁵ Dnešní politologie nabízí trochu odlišné vymezení, kde se pojmem politický režim rozumí způsob zpracování společenských a politických rozhodnutí, tedy i soubor

⁷² TOMEŠ, Jiří. *Geopolitika – nástroj a proces politické organizace prostoru: Motto: „Geopolitika je mrtvá, ať žije geopolitika!“* [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: http://zemepis.gfxs.cz/texty/tomes_geopolitika.pdf

⁷³ MEYER, Lorenzo a José Luis REYNA. *Los Sistemas políticos en América Latina*. 1. ed. Tokio, Japón: Universidad de las Naciones Unidas, 1989, 390 p. Biblioteca América Latina. s. 17-21

⁷⁴ CABADA, L.; ŘÍCHOVÁ, B. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. Kapitola: Politický systém, s. 178

⁷⁵ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *iQue el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 363 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 77. s. 45

neformálních aspektů politické sféry. Obecně řečeno je politický režim způsob vládnutí. Pojmem politický systém chápeme ústavní pravidla hry.⁷⁶

Z hlediska typologie politických režimů je třeba na úvod konstatovat, že existuje nepřeborné množství různých pojetí a typologií politických režimů. Neexistuje ovšem obecná typologizace politických režimů, neboť nepanuje shoda ve zvolených kritériích.

Obecně se můžeme setkat se čtyřmi pojetími, představující základ pro konstrukci typologie politických režimů.

- demokratické a nedemokratické režimy
- konsensuální a majoritní režimy
- parlamentní a prezidentské režimy
- autoritativní a totalitní režimy⁷⁷

Toto dichotomické rozdělení se však opírá o různé proměnné, které je možno dále specifikovat a v jejich užším pojetí typologizovat. S ohledem na Latinskou Ameriku můžeme říct, že v současné době zde převažují hybridní demokratické režimy, které bývají označovány jako volební demokracie.⁷⁸ Většina států jsou federativní republiky, kde převažuje „americký“ model prezidentských republik.

Vzhledem k řadě politických změn, ke kterým došlo na sklonku 20. století, se objevily nové klasifikace reagující na neustálou dynamiku politických režimů. V moderním dnešním světě je možné se setkat s pěti typy politických režimů, které stojí na jiných kritériích než výše zmíněná pojetí politického režimu.

- Západní polyarchie – liberální demokracie
- Nové demokracie – dosud nekonsolidované demokracie
- Východoasijské režimy
- Islámské režimy
- Vojenské režimy⁷⁹

⁷⁶ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *iQue el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 363 s. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 77. s. 46-47

⁷⁷ CABADA, L.; ŘÍCHOVÁ, B. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. Kapitola: Politický systém, s. 199

⁷⁸ V režimu, který bývá označován jako volební demokracie, probíhají svobodné a férové volby, ale tento režim nezaručuje plné dodržování politických práv a občanských svobod. Tím se odlišuje od liberální demokracie.

⁷⁹ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Překlad Zdeněk Masopust. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 52-63

Z výše zmíněných kritérií a pojetí politických režimů, bych se nyní věnovala typologii nedemokratických režimů, jejichž specifickou podkategorií jsou autoritářské režimy, vojenské režimy a tzv. caudillismus.⁸⁰

Většina států Latinské Ameriky si ve dvacátém století prošla určitou formou autoritářské vlády. Od 60. let minulého století téměř po celém regionu, vyjma Kostariky a Venezuely, které se demokratizovaly již v padesátých letech, dochází k eskalaci autoritativních vlád.

Autoři G. O'Donnell, Alfred Stepan či Juan J. Linz se v sedmdesátých letech autoritarismu začali více věnovat a podrobně jej analyzovat. První krok učinil Juan J. Linz, když zavedl samostatnou kategorii autoritářských režimů, kterými chtěl vydělit autoritářské režimy od totalitních režimů.⁸¹ Jde o reakci na kritiku konceptu totalitarismu, která přichází v šedesátých letech minulého století.

Autoritářským režimům se věnoval i argentinský politolog Guillermo O'Donnell,⁸² který se zaměřil přímo na Latinskou Ameriku. Na příkladu Argentiny vytvořil typologii politických režimů a identifikoval tři základní typy charakteristické pro Latinskou Ameriku.

- Oligarchický režim
- Populistický režim
- Byrokraticko-autoritářský režim

Oligarchický režim je definován jako politika s omezeným obsahem i omezenou soutěží. Zde mají na politiku značný vliv zejména ekonomické elity, zastupující nejsilnější exportní sektory. Politika se vykonává zejména dle jejich potřeb. Populistický režim je navzdory tomu předchozímu soutěživý ale méně demokratický. Populistický režim je založen na koalici městských a průmyslových zájmů, přičemž ekonomický nacionalismus je společným silným rysem, těchto systémům.⁸³ Je třeba si uvědomit, že O'Donnell píše o populismu v sedmdesátých letech na příkladu vlády Getúlia Vargase v Brazílii a Juana Peróna v Argentině. Od té doby je tento typ režimu doveden k tzv. dokonalosti zejména v pojetí

⁸⁰ Cudillismus (*caudillismo*) je typický španělský výraz pro označení politického režimu, který se zakládá na autoritě vůdce či na vojenské síle. Caudillo je představitel státu s významným ekonomickým vlivem opírajícím se o ozbrojené síly. Slabost latinskoamerických států v postindependentistickém období umožňovala nejsilnějším lokálním cédillům prosadit se do čela centrální vlády, kde si zpravidla nechali potvrdit svou pozici formálními volbami. (Opatrný 1998, s. 101)

⁸¹ LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. Boulder. 2000, s. 159

⁸² *Modernización y autoritarismo* (1972) y *El Estado burocrático autoritario* (1982)

⁸³ COLLIER, David. *El nuevo autoritarismo en América Latina: Tipos de sistemas políticos* [online].

[cit. 2015-04-30]. Dostupné

z: http://www.teever.gob.mx/files/David_Collier_el_nuevo_autoritarismo_en_AL.pdf

vlády Huga Cháveze ve Venezuele. O novějších typech politických režimů budu hovořit v následujících kapitolách. Byrokraticko-autoritářské režimy jsou exkluzivní režimy mající nedemokratický charakter. Hlavními aktéry jsou technokraté z vojenského či civilního prostředí, kteří posléze eliminují jakoukoli volební soutěž. Tyto vlády mají tendenci následně veřejnost přesvědčovat o své výhodnosti oproti zkorumpovaným civilním vládám. Příklady těchto vlád uvádí autor v Brazílii v období 1966 – 1970, od roku 1976 v Argentině, dále v Mexiku, Uruguay a od 1973 i v Chile.⁸⁴

Specifickým typem autoritářského režimu, kterému se věnuje řada autorů je fenomén vojenského autoritarismu. Je třeba poznamenat, že zkušenost s vojenským režimem není vlastní jen Latinské Americe, vojenský autoritarismus postihl i Afriku či jihovýchodní Asii.

Vojenský autoritářský režim se vyznačuje především poměrem vedoucích míst ve státním aparátu, která se obsazují podle hierarchie vojenského velení. Politické či ekonomické ideologické faktory jsou odmítnuty a jsou nahrazeny soustavnou represí a vojenskou mocí. Rovněž dochází k absolutní ignoraci či zrušení veškerých ústavně politických mechanismů. Existují dvě základní formy vojenského režimu, jednou z nich je vojenská junta⁸⁵ a druhou je osobní diktatura. Pro region Jižní Ameriky je zejména typická zkušenost s vojenskou juntou, která představuje specifickou formu státní vlády řízenou úzkou skupinou vojenských důstojníků. Jádrem moci je velící rada. Tato rada se obvykle skládá ze třech ozbrojených složek, tedy pozemní, námořní a letecké armádní složky. K nastolení vojenské junty obvykle došlo následkem vojenských převratů v období druhé poloviny dvacátého století.⁸⁶ Tento styl vlády formou vojenské junty poznamenal Brazílii, Peru, Bolívii, Chile, Argentinu, Nikaraguu a Salvador.

V šedesátých letech Juan Linz začal formulovat své teze o nedemokratických režimech na základě ilustrace rodného Španělska. Roku 1998 vyšla jeho konečná ucelená verze nedemokratických režimů. Ty rozdělil na totalitární, post-totalitární, autoritářské a sultanistické. Dosud jsem se s ohledem na Latinskou Ameriku věnovala jen autoritářským režimům, ovšem Linz našel v Latinské Americe čtyři země platné pro kategorii sultanistických

⁸⁴ SOUROUJON, Gastón. RepHipUNR: Temas y Debates. *Modernización y autoritarismo y El Estado burocrático autoritario de O'Donnell.: Una nueva lectura para comprender las claves del dilema argentino* [online]. 2012, č. 24. s. 152 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://rehip.unr.edu.ar/xmlui/handle/2133/2235>

⁸⁵ Vojenská junta (chunta) ze španělského překladu – vojenská rada. Forma státní vlády, která je řízena úzkou skupinou vojenských důstojníků.

⁸⁶ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Překlad Zdeněk Masopust. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 60-62

režimů. Haiti (Francois Duvalier), Dominikánskou republiku (Rafael Trujillo), Kubu (Fulgencio Batista) a Nikaraguu (rodina Somozů).⁸⁷ Tento specifický typ režimu se vyznačuje brutálním aplikováním osobní vlády – diktatury jedince či rodinného klanu. Režim není legitimizován a často má dynastickou tendenci. Obecně se tento typ režimu v historii vyskytoval v ekonomicky nerozvinutých agrárních zemích.⁸⁸

V druhé polovině minulého století se na Kubě a Nikaragui proti těmto sultanistickým režimům (Batista – Kuba, rod Somozů – Nikaragua) zformovala levicová hnutí⁸⁹ hlásící se k anti-amerikanismu. Tato hnutí se pokusila učinit experiment s novým uspořádáním společnosti a likvidací závislosti na světových mocnostech. Potom co se těmto hnutím, pomocí revoluce podařilo předešlý režim svrhnout, státy provedly ekonomické a pozemkové reformy v duchu socialismu a marxismu-leninismu. Vyvlastněná půda nepřipadla rolníkům, ale půda byla přenechána státním statkům nebo družstvům. Byla vyvlastněna a zabavena půda či majetek také amerických a britských společností.⁹⁰ Spojené státy proti takto provedeným pozemkovým reformám prezentovaly odpor. Dále se obávaly, že Sandinistická revoluce vyvolá dominový efekt ve Střední Americe a dojde zde k rozšíření socialismu či komunismu. V obou státech se ujaly vlády s nepřátelským postojem vůči Spojeným státům.⁹¹

Poslední termín, o kterém bych ráda pojednala v rámci nedemokratických režimů je politický fenomén zvaný caudillismo, který v sobě zahrnuje dvě historické etapy vývoje Latinské Ameriky. První se vztahuje k sociálním hnutím devatenáctého století v procesu budování státu a národní identity. Ve dvacátém století se caudillo neboli lídr opíral především o vojenské složky, tedy caudillismus začíná charakterizovat silná provázanost na armádu.⁹² Po osvobozeneckých válkách, kdy se ve většině bývalých španělských kolonií nepodařilo uvést k životu ústavu a nastolit systém zastupitelských demokracií, státy se začaly zmítat v ekonomických a politických problémech s prvky výrazné nestability. Díky této

⁸⁷ LINZ, Juan J a Alfred C STEPAN. *Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996, s. 357

⁸⁸ Chehabi, Houchang E., and Juan J. Linz. *Sultanistic Regimes*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998. s. 12-17

⁸⁹ Revoluce kubánská (Kuba 1952-1968), Revoluce sandinistická (Nikaragua 1961-1979)

⁹⁰ OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 1998, s. 491-493

⁹¹ MEJÍA GONZÁLEZ, Adolfo. *El mundo de hoy, la clase obrera y la paz*. 1a ed. Mexico City, Mexico?: Círculo de Estudios Girón Heróico, 1982, s. 118-120

⁹² BADIE, Bertrand, Dirk BERG-SCHLOSSER a Leonardo MORLINO. *International encyclopedia of political science*. Thousand Oaks, Calif. ISBN 978-141-2959-636. s. 201

nestabilitě a slabosti států se začaly prosazovat autoritativní jednotlivci – caudillové. Tento systém se udržoval v mnoha zemích Latinské Ameriky až do druhé poloviny 20. století.⁹³

Závěrem této kapitoly je možné shrnout, že autoritativní režimy v Latinské Americe v průběhu dvacátého století doslova zakořenily a staly se jakousi normou. Tato skutečnost je dána řadou faktorů, o kterých je možné jen spekulovat. Mezi možné takové faktory můžeme zmínit historickou zkušenost se španělskými conquistadory a tzv. peninsulares, tedy rodilými Španěly, kteří měli v Latinské Americe výsadní postavení a po staletí si upevňovali své elitní postavení vůči tzv. kreolům – domorodým obyvatelům.⁹⁴ Ve většině případů to byli právě peninsulares, kteří drželi většinu pozemků. Zde je možné se domnívat, že právě z takového struktury se zrodil elitářský systém, neboť je známé že latifundisté svou dominantní ekonomickou silou ovlivňovali politiku. Mezi další důvody můžeme uvést vysokou zadluženost států ve dvacátém století a zvětšující se socio-ekonomické rozdíly ve společnosti. Mezi poslední faktor, který uvedu je již zmíněná militaristická tradice vycházející z geopolitického prusianistického myšlení. Toto myšlení si drželo své dominantní postavení v Evropě a přesunulo se v třicátých letech minulého století do vojenských škol v Latinské Americe.

4.1.2. Model latinskoamerického politického systému

Model latinskoamerického politického systému se zhruba od 30. let 20. století začal opírat o různé typy specifických jevů. Tím prvním a nejvíce viditelným, zejména v druhé polovině dvacátého století, je armáda, která byla v řadě zemí nositelem moci. Tím, že se snadno armáda ujala moci, bylo dáno v řadě případů i tradiční slabostí politických stran.⁹⁵ Dalším určujícím faktorem, který formoval politický systém je konflikt. Co se týče konfliktu, převládá několik typů konfliktu v regionu. Tím první je konflikt koloniálního charakteru. Druhým typem konfliktů jsou teritoriální (hraniční) spory, jehož následky můžeme vidět v současné absenci integračních procesů. Dalším typem konfliktů jsou konflikty hegemoniálního charakteru. Tento typ konfliktu je v Latinské Americe převážně líčen jako intervenční pokus USA zasahovat do vnitřních záležitostí jednotlivých zemí za zástěrkou

⁹³ OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 1998, s. 101

⁹⁴ OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 1998, s. 428

⁹⁵ GOMÁRIZ MORAGA, Enrique Antonio. *Sistema político y políticas públicas en América Latina*. Revista del CLAD Reforma y Democracia [online]. 2007, č. 38 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <http://siare.clad.org/revistas/0056400.pdf>

pomoci, například při válce s drogovými kartely apod. Dalším regionálním konfliktem hegemoniálního charakteru je možné uvést soupeření Argentiny a Brazílie o dominantní postavení v Cono sur. Posledním typem jsou konflikty ideologické, které mohou mít podobu konfliktu například demokratického systému se socialistickým či komunistickým, viz Spojené státy a Kuba nebo Kostarika a Nikaragua.⁹⁶ Posledním určujícím faktorem jsou ekonomické skupiny, které byly svého času rovněž nositelem politické moci v řadě zemí. Je třeba podotknout, že k výkonu své moci potřebovaly podporu armády. Vojenské složky se staraly o kontrolu bezpečnosti a represí a ekonomické skupiny se zabývaly obchodní a finanční sférou.

4.1.3. Státní převraty

Společným znakem politických systémů v Latinské Americe jak již bylo částečně řečeno je jejich nefunkčnost a slabost. Sociálně-ekonomické problémy jsou do jisté míry výsledkem slabosti vlád. Díky tlakům různých skupin a elit jsou neschopné cokoli efektivně řešit. Celkově tyto situace vedou ke ztrátě legitimacy vlád a ke kolapsům demokratických institucí. Geopolitický expert Luis Dallanegra Pedraza se rovněž znepokojuje nad problémem slabých vlád podléhajících buďto dominantním místním elitám (zkorumpovaným subjektům) nebo zahraničním tlakům. Toto slabé a nefunkční institucionální zázemí, kromě špatné občansko-politické atmosféry generuje i sub-státní nechtěné jevy. Tito aktéři na území operují dle svých vlastních zájmů (FARC, drogové kartely aj.) a ohrožují tím celkový potenciál nejen daného státu, ale i celého regionu.⁹⁷

Díky této nestálosti politických režimů je Latinská Amerika typická pro své neustálé politické změny, mezi které patří i historicky častá zkušenost státních převratů. Státní převraty mají v Latinské Americe dvě hlavní linie;

a) Restaurační. Typ státního převratu, který obnovoval pořádek. Do této skupiny je možné zařadit již zmíněné vojenské režimy a převraty a tzv. volební demokracie. Volební demokracie jsou takové systémy, které na první pohled vykazují demokratické prvky jako

⁹⁶ GRABENDORFF, Wolf. *Tipología y potencial de conflictos en América Latina*: Tipología de conflictos interestatales en Latinoamérica*. Nueva sociedad. [online]. roč. 1982, č. 59 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z:http://nuso.org/upload/articulos/945_1.pdf

⁹⁷ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Tendencias políticas en América Latina en el contexto mundial del siglo xxi.: Hacia una teoría política realistasistémica- estructural sobre América Latina*. Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal: Scientific Information System. [online]. 2008, roč. 15, č. 43 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z:<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=13804303>

například volby, ale svobodná politická soutěž zde neprobíhá, neboť prostřednictvím voleb není možné stávající elitu vyměnit a odstavit od moci. Do této skupiny volební demokracie, kde v čele státu stál či stojí úspěšný demagog, patří například Venezuela v době Huga Cháveze nebo obdobný demagog Evo Morales, současný prezident Kolumbie. José Manuel Zelaya Rosales bývalý prezident Hondurasu, který byl 2009 sesazen armádou. Dále sem patří, i rodinný klan diktátorů rodu Somozů v Nikaragui, který se držel u moci přes čtyřicet let. Také je zde uveden třicetiletý diktátorský režim důstojníka Alfreda Stroessnera.⁹⁸

2) Revoluční typ státního převratu je druhou linií státních převratů, která neobnovuje pořádek, snaží se zavedený pořádek reformulovat. Příkladem je mexická revoluce, která vypukla v roce 1910, která byla mimo jiné první sociální revolucí dvacátého století v Latinské Americe. Následovala kubánská revoluce roku 1959, peruánská revoluce v roce 1968, kterou vedl Juan Velasco Alvarado, a v témže roce vypukla i revoluce v Panamě. Autor sem řadí i zásadní reformní procesy či plány, které výrazně politiku ovlivnily či proměnily. Z tohoto důvodu sem řadí bolivijského generála Alfredo Ovando Candía a dále zmiňuje zlomovou uruguayskou reformu vedenou José Batlle y Ordóñez.⁹⁹

4.1.4. Přechody k demokracii

Změna mezinárodního prostředí v osmdesátých letech postupně dávala impuls k uvolňování napětí a přízeň autoritářských režimům v Latinské Americe slábl. První zemí v regionu, která odstartovala vlnu demokratických procesů, byla Dominikánská republika v roce 1978. Postupně třetí vlna demokracie zasáhla až na Kubu všechny státy regionu.

Přechod k demokracii je obecně považován za dokončený, když všichni političtí aktéři sdílí společnou vizi a nově nainstalovaný režim splňuje společná očekávání všech zúčastněných a většiny občanů. Latinská Amerika je ovšem typická pro situace, když se přechody zaseknou nebo se čerstvě demokratický režim zhoupne zpátky do autoritářské

⁹⁸ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Tendencias políticas en América Latina en el contexto mundial del siglo xxi.: Hacia una teoría política realistasistémica- estructural sobre América Latina*. Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal: Scientific Information System. [online]. 2008, roč. 15, č. 43 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=13804303>

⁹⁹ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Tendencias políticas en América Latina en el contexto mundial del siglo xxi.: Hacia una teoría política realistasistémica- estructural sobre América Latina*. Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal: Scientific Information System. [online]. 2008, roč. 15, č. 43 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=13804303>

polohy. V prostředí Latinské Ameriky se tomuto stavu říká tzv. reverzní cesta.¹⁰⁰ Tento kurz je dán vlivem již zmíněných strukturálních nedostatků jako například nedostatečná vnitřní správa či naprostá nedůvěra většiny obyvatel v zavedené instituce. S pádem vojenských diktatur v osmdesátých letech se ovšem v politickém prostředí začal rýsovat, vědou dosud neuchopený fenomén a tím jsou hybridní režimy. V podstatě jde o podobnou charakteristiku, kterou již určil Diamond či O'Donnel v konceptu oligarchistickém režimu.

Samuel Huntington se ve své knize *Political order in changing societies* z institucionálního hlediska zabývá typem systému, který je výsledkem příliš urychleného a chybného pojetí modernizačního procesu. Takovéto režimy nazývá pretoriánské. Výsledkem takového procesu je demokratické zřízení, ovšem s neuchopitelnou participací, což instituce nedokáží pojmout a poměrně záhy se jejich schopnost vyčerpá. Tohoto stavu v Latinské Americe poměrně rychle dokázaly využít zájmové a elitářské skupiny a populisté. Míra institucionalizace by dle Huntingtona měla být vždy v souladu s mírou participace.¹⁰¹ V případě Latinské Ameriky, instituce v řadě zemí ještě dodnes, nejsou schopny reprezentovat zájmy všech různých skupin a postupně může znovu docházet k destrukci systému.

Na sklonku 20. století se postupně nastínil směr k upevnění liberálních demokracií v regionu, zahrnující i nové aktéry na politické scéně, ovšem tato perspektiva byla vedena pod finanční krizí, která v regionu vypukla v devadesátých letech. Latinoameričané z kraje tisíciletí začali doufat, že ekonomický vzestup Číny a propad USA jim pomůže nastartovat trhy. S příchodem nového tisíciletí Jižní Amerika jako region začala reflektovat nový mezinárodní systém a začala uvažovat o možnostech, které má. Zejména o alternativách připojení ekonomiky do mezinárodního systému. Stále je ovšem patrný propad a chatrné demokracie a proto je třeba nejprve konsolidovat demokratické systémy.¹⁰²

¹⁰⁰ RODRÍGUEZ URIBE, Manuel Luis. *Las transiciones democráticas – Notas para una geopolítica del cambio de poder*. GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta. [online]. 2011 [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/2011/04/24/las-transiciones-democraticas-notas-para-una-geopolitica-del-cambio-de-poder/>

¹⁰¹ HUNTINGTON, Samuel P. 1968. *Political order in changing societies*. New Haven: Yale University Press, s. 78-82

¹⁰² SORJ, Bernardo a Sergio FAUSTO. *América Latina, transformaciones geopolíticas y democracia*. Centro Edelstein de Pesquisas Sociais. 2010. s. 11 - 23

Sociolog a politolog Luis Reygadas a Fernando Filgueira provedli na přelomu tisíciletí analýzu současných politických režimů v Latinské Americe. Došli k závěru, že v devadesátých letech stále přetrvávají v řadě zemí volební demokracie. Autoři se snaží vysvětlit důvody znesnadňující konsolidaci politických systémů. I přes ekonomické problémy řada vlád drží demokratický směr, ovšem dochází ke stejným závěrům jako Samuel Huntington. Autoři tvrdí, že nedochází k začlenění všech občanů do demokratických mechanismů. Dalším výrazným faktorem ovlivňující politickou stabilitu je značná sociální nerovnost a chudoba napříč celým regionem. Tento stav se výrazně problematizuje i v rovině demokracie neboť vlády častokrát řeší dilema, jak chudobě do budoucna čelit. Tedy zda se orientovat levicově a podporovat sociální reformy nebo naopak ekonomiku a sociální sféru posilovat skrze jiná dlouhodobá opatření. Z této situace se v době politického a sociálního napětí zrodila následující typologie latinskoamerických vlád. Vlády rozdělili to třech typů vládních strategií;

- Liberální vlády
- Sociálně-demokratické vlády
- Populistické vlády

Liberální strategie tvrdí, že sociálně-ekonomické nerovnosti ve společnosti jsou důsledkem majetkových rozdílů fyzických osob a pro plné fungování demokratických mechanismů je volný trh jedinou alternativou na podněcování společenské produktivity ve prospěch celé společnosti. Sociálně-demokratická klade důraz na rovné příležitosti a podporuje daňové reformy a programy na podporu rozvoje. Mezi tento typ je možné považovat vlády Tabaré Vázquez (od 1. 3. 2015 současný prezident Uruguay), Michele Bachelet (současná hlava státu v Chile) a Lula da Silva (2003 – 2011 prezident Brazílie). V souvislosti s bojem proti sociální nerovnosti se tento typ vlád obecně snaží trh ovlivňovat mírnými regulacemi, zavádět daňové reformy a vytvářet univerzální sociální politiky s cílem postupného národního rozvoje. Posledním typem jsou populistické vlády, které zdůrazňují přerozdělování majetku a silně intervnují do ekonomiky. Jedním z hlavních rysů těchto vlád je radikální postoj k rozdělování majetku. Zejména v situaci, kdy stát disponuje vysokými zisky z průmyslové oblasti jako třeba ropa, kovy či zemní plyn. Nejviditelnějšími projevy

těchto vlád jsou sociální kampaně podporující vývozní daně, znárodnění a mzdové a cenové kontroly. Příklady můžeme najít ve Venezuele, Bolívie, Ekvádoru a Nikarague.¹⁰³

Dle typologie je patrné, že opomněli čistě socialistické státy, jež mají strategie též odlišné. Příkladem je Kuba. Nikaraguu v čele s Danielem Ortegou nyní řadí k státům po bok levicových států vyznávající tzv. socialismus 21. století, který bývá označen za alternativu demokracie a socialismu. Po svržení klanu Somozů v 70. letech minulého století, Sandinisté politicky i ekonomicky čerpaly z kubánské revoluce. V tomto duchu se Sandinisté hlásili z počátku k marxismu. Současný kurz Daniela Ortegy již dnes řada autorů nestaví po bok Kuby, ale spíše po bok Venezuely.

Nadační centrum pro politické a sociální studia (CEPS) se ve své analýze snažilo vysvětlit politické levicové tendence 21. století v Latinské Americe, zejména ve Venezuele, Ekvádoru, Bolívii, Paraguay, Kolumbii a v Salvadoru. Došli k závěru, že neoliberální politika a Washingtonský konsensus měly negativní dopad zejména na sociální sféru, kde se zvýšilo sociální napětí a násilí. Následně upozorňovali na Bolívarovskou alternativu, na kterou vsadila Bolívie, Ekvádor a Venezuela. Nadace upozorňuje, že tato levicová aliance se rychle rozrůstá a státy jako Paraguay, Salvador a Nikaragua jsou těmto projektům rovněž blízké. Tyto země charakterizuje za málo ambiciózní ve své vnitřní politice a trpí ideologickou nejistotou hlav států či jejich ambivalentností.¹⁰⁴ Výsledkem jejich výzkumu je konstatování, že aktuálním nepřítelem a hrozbou v regionu není diktatura, ale populismus a organizovaný zločin.

Mario Vargas Llosa držitel Nobelovy ceny za literaturu tyto extrémní levicové vlády označil za masožravé. Zejména jejich snahy populisticky a autoritativně ovládnout společnost. Opakem těchto vlád jsou dle jeho slov vlády vegetariánské, tedy typ umírněnější a demokratický. Řadí sem vlády M. Bachelet a Luiz Inácio Lula da Silva.¹⁰⁵

Je třeba si uvědomit, že socialismus ve dvacátém století potřeboval podporu, jak regionálních, tak zemí na světové scéně jako Rusko, Írán, Čína, Kuba či Libye. Vztahy

¹⁰³ REYGADAS, Luis a Fernando FILGUEIRA. *Desigualdad y crisis de incorporación: la caja de herramientas de políticas sociales de la izquierda: América Latina y el Caribe*. Escenarios posibles y políticas sociales. UNESCO [online]. 2011 (3) [cit. 2015-04-05]. s. 133-151

¹⁰⁴ BARRIOS, Miguel Ángel. *Claves geopolíticas de américa del sur En la globalización*. Fundación pala la democracia. [online]. [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: <http://fundaciondemocracia.org/>

¹⁰⁵ *La izquierda 'carnívora', bajo la lupa de Mendoza*. Fundación NUEVA DEMOCRACIA [online]. 2012 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://nuevademocracia.org.bo/index.php/es/notas-de-prensa/43-la-izquierda-carnivora-bajo-la-lupa-de-mendoza>

Venezuely s těmito státy byly více než nápomocné. Jejich realizace se odehrála zejména v oblasti nákupu potřebných surovin a zbraní. Tuto politiku Venezuely nastavenou H. Chávezem více méně schvaloval Ekvádor, Nicaragua, Bolívie, Paraguay či Uruguay a regionem se proto začala rychle šířit.

Důvodem této hlubší analýzy politických režimů z teoretického i z praktického hlediska je blízká provázanost a dopad politických režimů na vývoj geopolitického myšlení. Proces globalizace rozšířen po ukončení bipolárního systému vykazuje explozivní nárůst nadnárodních subjektů, přičemž mají-li státy v tomto systému přežít, politické systémy musí být funkční. Stát by jinak ztratil svou konkurenceschopnost. Schopné systémy průmyslových zemí jsou schopny vytvářet strategické aliance pokrývající finanční, ekonomickou i technologickou oblast. Je třeba, aby Latinská Amerika i nadále pracovala na svých vnitřních problémech a zaměřila se na institucionální stabilitu. Slabost a nestálost politických režimů se zejména odráží právě při tvorbě geostrategických plánů. Domnívám se, že nedostatečně konsolidované demokratické systémy nemají dostatek kapacity na dlouhodobou projekci geopolitických plánů. Z výčtu problémů vyplývá, že vlády jsou na začátku a stojí před řadou vnitřních problémů. Chatrné politické režimy mají do určité míry za následek absenci jakýkoli efektivních strategických plánů, včetně integračních. Následná kapitola má za úkol popsat další neodmyslitelný charakter místní politické scény a tím je působení Spojených států v tomto regionu.

4.2. Vývoj meziamerických vztahů od Monroeovy doktríny – americká integrace

Z předchozích odstavců je již známé, že začlenění regionu do mezinárodního systému, probíhalo v 19. století pod britskou a později ve 20. století pod severoamerickou dominancí. Snaha USA zamezit obnově kolonialismu a vměšování evropských států do amerických záležitostí byla poprvé navržena v roce 1823 Jamesem Monroem v podobě Monroeovy doktríny. Dokument vysílal jasný signál, že Amerika patří Američanům. Doktrína však obsahovala i jiný skrytý význam, že Amerika si zde v budoucnu přisvojí právo na expanzi.¹⁰⁶

Silnější signál vyslal v roce 1845 J. L. O'Sullivan, který poprvé použil výraz Manifest Destiny, pro zachycení mesiášského komplexu, který posléze v USA silně zakořenil. Termín ideologicky odkazoval na hegemonii USA v Latinské Americe. Tuto představu výrazně oživil geostratég Alfred T. Mahan, který se snažil posílit roli USA ve světě a chtěl udat jasný směr pro Ameriku.¹⁰⁷

Spojeným státům v devatenáctém století při utváření svých plánů pomáhaly i výrazné trhliny latinskoamerického emancipačního procesu, který vyústil v heterogenní decentralizační charakter při utváření suverénních států. Politický separatismus byl patrný i mezi hlavními městy, provinciemi a správními celky. Mimo jiné zde byla patrná absence funkčních ústavních institucí. Podstatnějším rysem v této souvislosti, však byl neskrývaný post-koloniální odpor pro jakékoli sblížení latinskoamerických zemí. Jediný soudržný prvek byla společná obrana proti zahraniční intervenci. Tento rys se nepromítl do vzájemných smluvních svazků, čehož díky své síle a jednotnosti využily právě Spojené státy.¹⁰⁸

Koncem 19. století se začala upevňovat pozice Spojených států ve snaze nahradit britskou obchodní dominanci v Latinské Americe. S tímto cílem na paměti se začal rodit meziamerický systém – politický svazek amerických států. První impuls, který tuto myšlenku podporoval, byl vyslán v roce 1889 na mezinárodní konferenci ve Washingtonu na popud vlády USA.

¹⁰⁶ DIEGO, Rocío Casanueva de. *La Doctrina Monroe: Su Significado y Aplicación Durante el Siglo XIX*. México Diplomático [online]. 2007 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.mexicodiplomatico.org/lecturas/doctrina_monroe.pdf

¹⁰⁷ ROJAS DÍAZ, Emilio Sanchez. *Sobre el denominado "Mediterráneo americano"*. 2013. CEEIB: XV Encuentro de Latinoamericanistas y Españoles. [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00876896/document>

¹⁰⁸ JUNGBAUER, Radomír. *Latinská Amerika a USA*. 1. vyd. Zlín: Tigris, 2013. s. 21

Již zmíněný geostratég N. J. Spykman byl zastáncem a propagátorem integrace západní polokoule, proto se jeho myšlenky vtiskly počátkem dvacátého století do zahraniční politiky USA vůči Latinské Americe. Spykman pro tyto účely vytvořil koncept, kde Ameriku rozdělil do 6 geopolitických zón. Vláda Spojených států si byla dobře vědoma, že fragmentalizace jižního kontinentu jim pomůže snadněji naplnit hegemoniální cíle.¹⁰⁹ Je třeba konstatovat, že tato koncepce pronikla do akademického prostředí Latinské Ameriky a stala se zdrojem pro pochopení zahraniční politiky USA vůči Latinské Americe. Zároveň musím podotknout, že se nestala jen zdrojem porozumění Spojeným státům, ale z části se stala i východiskem pro vytváření vlastních geopolitických formulací v budoucnu.

První oblastí, kterou Spykman definuje je nárazníková zóna Severní Ameriky, nacházející se mezi Beringovou úžinou, Grónskem a Aleutskými ostrovy, táhnoucí se až k Islandu. Tento pojem nárazníková neboli tlumící zóna charakterizuje místo, které trvale zadržuje sněh a led, kde navíc neoperuje žádná armáda. Tyto oblasti mají geostrategicky velký význam, neboť přes Beringovu úžinu vede přístup na asijský kontinent a přes Island a Grónsko vede spojení do Evropy. Druhou oblastí je kontinentální zóna Severní Ameriky. Zde se dle Spykmanna nachází ekonomické, vojenské a politické srdce západní polokoule. Zahrnuje Kanadu a Spojené státy. Představuje velkou a důležitou geopolitickou jednotku, která se má stát lídrem pro integrační procesy na západní polokouli. Třetí oblastí je středomořská americká zóna, která zahrnuje jižní cíp Mexika, Střední Ameriku, Antily, Kolumbii, Venezuelu a Guyanu. Této oblasti Spykman přisuzuje značnou důležitost, neboť se zde sbíhají komunikační a obchodní cesty, zejména Panamský průplav, Yucatan, kanál La Mona a kanál Barlovento. Spykman i Afred Mahan se shodují, že tyto chokepointy¹¹⁰ mají být v rukou USA. Další čtvrtou oblastí je nárazníková zóna Jižní Ameriky. Tato oblast zahrnuje celé území Amazonského deštného pralesa.¹¹¹ Špatná přístupnost a slabá infrastruktura motivovala v průběhu 20. století Spojené státy na zvýšení kontroly nad touto oblastí. V USA se proto začala šířit tzv. „teorie omezené amazonské suverenity“ s touto představou má dodnes ovšem největší problém Brazílie, Venezuela, Argentina a Bolívie. Brazilský geograf Bertha

¹⁰⁹ PERITORE, Natalia. 2010. Centro Argentino de Estudios Internacionales. *La política exterior de los Estados Unidos desde la visión de Nicholas Spykman* [online]. [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <http://www.caei.com.ar/sites/default/files/geopolitica02.pdf>

¹¹⁰ Chokepoint česky překládané jako škrťící body, tedy geograficky zúžená místa, kterými probíhají námořní dopravní cesty.

¹¹¹ LOPEZ, Jose Ignacio. *La geopolítica de Nicolas Spykman*. Repositorio de revistas académicas Universidad EAFIT. [online]. [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://publicaciones.eafit.edu.co/index.php/revista-universidad-eafit/article/viewFile/1375/1246>

Becker byl ovlivněn anglosaskou geopolitikou. S odkazem na Mackindera nazývá Amazonský deštný prales jako heartland oblast.¹¹² Předposlední zónou je západní pobřeží Jižní Ameriky, kam patří Ekvádor, Peru, Bolívie a Chile. Tato zóna disponuje značným přírodním bohatstvím, zejména co se týče rybolovu a hornictví. Geopoliticky cenné jsou úžiny Magellanes, které jsou považovány za průchod mezi Pacifikem a Atlantikem. Tato oblast bývá považována za potencionální alternativu k Panamskému průplavu. Navíc je toto západní pobřeží chráněné přírodní bariérou, kterou představuje Andské pohoří. Poslední zónou je pobřeží Atlantiku Jižní Ameriky, které zahrnuje značnou část jižní části Brazílie, Argentiny, Paraguay a Uruguay. Spykman této zóně přisuzuje důležitost hlavně díky svému potenciálu. V této zóně je nejdůležitější povodí řeky Bravo a Grande, které disponují bohatstvím, obyvatelstvem a rozvojem.¹¹³ Zpětně můžeme říci, že se Spykman nemýlil, neboť geopolitika v oblasti Cono sur je v dnešní době na nejrozvinutější úrovni v Jižní Americe a státy této oblasti jsou si vědomi svého dominantního postavení a majícího potenciálu. S ohledem na zahraniční politiku USA je třeba podotknout, že je to rovněž oblast tradičně vykazující nejsilnější protiamerický postoj – Chile a Argentina.

Jak jsem zde nyní popsala, v těchto mantinelech se rýsovala severoamerická zahraniční politika na přelomu 19. a 20. století. Pro ukázkou promítnutí této koncepce do praxe můžeme jmenovat například Plattův dodatek, který byl připojený ke kubánské ústavě v roce 1901 a zajišťoval Spojeným státům dominantní postavení na ostrově výměnou za poskytnutí ochrany a nezávislosti Kuby. Další ukázkou rozšiřování severoamerických ambicí můžeme nalézt na příkladu Panamského průplavu, který zůstal pod přímou správou USA až do roku 1999, ovšem předcházelo tomu značné intervenční úsilí vlády Spojených států, jak dodává řada místních autorů.

Zkraje 20. století bylo hlavním zájmem USA udržet evropské mocnosti stranou od sféry svého vlivu. Washington v této souvislosti pobízel americké banky k převzetí latinskoamerických dluhů od evropských věřitelů, což bývá nazýváno tzv. dolarovou diplomacií. Po ekonomických intervencích následovaly i vojenské, které byly před veřejností

¹¹² OSTOS, Cetina a María del PILAR. *Aplicación de modelos geopolíticos en América Latina: los casos de Brasil y Colombia*. Latinoamérica. Revista de Estudios Latinoamericanos. [online]. 2011.(53) [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=64021405008>

¹¹³ LOPEZ, Jose Ignacio. *La geopolítica de Nicolas Spykman*. Repositorio de revistas académicas Universidad EAFIT. [online]. [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://publicaciones.eafit.edu.co/index.php/revista-universidad-eafit/article/viewFile/1375/1246>

ospravedlněny jako ochrana investovaných dolarů., viz Dominikánská republika, Haiti či Nikaragua¹¹⁴

První světová válka oslabila státy Evropy do té míry, že se to projevilo na dovozu zboží do zemí Latinské Ameriky. Toho dokázaly využít Spojené státy, které si současně s ekonomickým postavením hledaly i pozice politické. Nejlépe to dokazuje rok 1919, kdy byla Monroeova doktrína začleněna do Paktu Společnosti národů v podobě článku č. 21.¹¹⁵ Evropské země s tímto dodatkem č. 21 souhlasily výměnou nevměšování se do evropského dění, myšleno na vzniku mandátního systému Společnosti Národů.¹¹⁶

S počátkem druhé světové války latinskoamerické státy v roce 1939 v Panamě podepsaly Všeobecnou deklaraci o neutralitě. Bodem zvratu však byl útok na americkou základnu Pearl Harbor v roce 1941, kdy většina států přerušila se státy Osy diplomatické styky. Až počátkem roku 1945 většina latinskoamerických států Ose vyhlásila válku. Vzhledem k válkou zmítané Evropě došlo k přerušení řady dodávek a obchodních styků s Evropou. Státy byly nuceny přesunout svou ekonomickou pozornost více na USA. Po vstupu USA do války je třeba podotknout, že vláda USA neměla sebemenší zájem na participaci latinskoamerických států ve válce. Neměla dostatek kapacity na obranu celé západní polokoule.

Po válce v období mezi lety 1945 – 1989 se strategie Spojených států opírala o systém aliancí v duchu politiky izolacionismu vůči Sovětskému svazu. Příkladem jsou například Organizace spojených států – OAS, Severoatlantická aliance – NATO, Bagdádský pakt později CENTO, Organizace jihoasijské smlouvy – SEATO.

Po druhé světové válce se z USA stala světová hospodářská velmoc a tak mohla dokončit své předválečné plány v Latinské Americe. Meziamerické vztahy je důležité pojímat v kontextu bipolárního soupeření, ale rovněž i v kontextu rostoucí emancipace latinskoamerických zemí a jejich zapojování do světového dění.¹¹⁷ Roku 1947 byl podepsán závěrečný Pakt z Río de Janeiro, čímž oficiálně vznikla Organizace amerických států – OAS.¹¹⁸ Organizace stvrzovala mnohostranná ujednání mezi členskými státy v oblasti ekonomiky,

¹¹⁴ LIVINGSTONE, Grace. *Zadní dvorek Ameriky: Spojené státy a Latinská Amerika od Monroeovy doktriny po válku s terorem*. 1. české vyd. Všeň: Grimus, 2011. 351 s., s. 21

¹¹⁵ PAKT O SPOLEČNOSTI NÁRODŮ (28. 4. 1919) [online]. VŠE: Vybrané publikace SMSJM [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp12.pdf>

¹¹⁶ JUNGBAUER, Radomír. *Latinská Amerika a USA*. 1. vyd. Zlín: Tigris, 2013. s. 56

¹¹⁷ JUNGBAUER, Radomír. *Latinská Amerika a USA*. 1. vyd. Zlín: Tigris, 2013. s. 164

¹¹⁸ The Organization of American States: Our History. *CHARTER OF THE ORGANIZATION OF AMERICAN STATES (A-41)* [online]. [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf

práva, politiky i kultury. Vidinou Spojených států zde bylo přebírat Velké Británii jejich obchodní dominanci v regionu. Usilovaly o Panamerickou celní unii. Její vytvoření by vládě Spojených států poskytovalo prostor pro vstup na obchodní trhy Latinské Ameriky.¹¹⁹

Dominance USA v regionu byla v důsledku značného hospodářského rozvoje po druhé světové válce, ovšem velkým usnadněním k prosazení vlivu v Latinské Americe byl místní přežitek feudalismu.¹²⁰ Tato feudální struktura bránila plnému rozvoji kapitalismu a díky této propasti a silné regionální heterogenitě se na americkém kontinentu brzy vyprofiloval jasný lídr – USA.

Amerika v poválečném světě usilovala o globální nadvládu, proto Američané potřebovali i latinskoamerickou angažovanost. Po guatemalských volbách v roce 1951 vykazující silnější levicový kurz, daly Spojené státy jasně najevo svou nevoli. Následná meziamerická konference členských států OAS projednávala důsledné dodržování Doktríny zadržování komunismu ve smyslu zachování politické nedotknutelnosti proti zásahům mezinárodního komunismu na americkém kontinentě. Intervenční kurz, který nastolila USA po volbách v Guatemale, měl za následek zvětšující se antiamerické nálady v regionu. Příkladnou ukázkou sílícího nacionalismu a odporu proti obchodním a vojenským aktivitám ze strany USA je kubánská revoluce v roce 1959. Revoluce se rovněž stala počátkem spojenectví Kuby se Sovětským svazem. Ani odpověď Spojených států na kubánskou revoluci v podobě ambiciózního hospodářského plánu Aliance pro pokrok, se nezastavily protiamerické nálady. Další reakci na kubánskou krizi je možné spatřit v návrhu OSN na vytvoření zóny bez jaderných zbraní v Latinské Americe a Karibiku. Návrh vzešel od mexického prezidenta Adolfa L. Mateos. Tuto snahu podpořila Brazílie podporující denuklearizaci Latinské Ameriky. V roce 1967 byla podepsána smlouva z Tlatelolco.¹²¹

Strach z levicových nálad v regionu Spojené státy neopustil a častokrát zde intervenovaly. Vlivem těchto okolností se poprvé sešly v sedmdesátých letech latinskoamerické státy na zasedání bez účasti USA. Z této schůzky posléze vznikl v roce 1975 Latinskoamerický

¹¹⁹ JUNGBAUER, Radomír. *Latinská Amerika a USA*. 1. vyd. Zlín: Tigris, 2013. s. 15-22

¹²⁰ Feudálními přežitky jsou myšleny latifundie – velké pozemkové majetky v rukou jednotlivců, rodinných klanů či zahraničních společností. Pro pozemky, které vlastní pouze jednotlivec existuje v Latinské Americe výraz minifundie. Původně bylo mnoho latifundií v rukou conquistadorů, kterým půdu přidělovalo Španělsko. Po válkách za nezávislost se řada z pozemků ocitla v rukou zahraničních společností, které zde na latifundiích zřizovaly ve velkém plantáže. (Opatrný, s. 309). Druhým přežitkem, který se vztahuje k plantážím, je práce na plantážích. Lidé zde pracující jsou často placeni v naturáliích.

¹²¹ . *Texto del Tratado para la Proscripción de las Armas Nucleares en la América Latina y el Caribe (Tratado de Tlatelolco)*. The Organization of American States: Conferencia General [online]. [cit. 2015-04-27]. Dostupné z: https://www.oas.org/XXXIVGA/spanish/reference_docs/Tratado_Tlatelolco.pdf

hospodářský spolek – SELA (*Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe*). Další krizí, která naplno projevila slabost a křehkost meziamerického systému byl Britsko-Argentinský spor ohledně Falklandy/Malvín. Tato meziamerická krize se promítla i do jednání Spojených států, když nevěděly, jakou stranu bude lepší strategicky podpořit. Nakonec se přiklonily na stranu Velké Británie a postavily se proti argentinské invazi. Tento spor zcela zpevnil vnitřní odpor latinskoamerických států vůči USA a můžeme zde spatřovat prvotní hlubší impuls pro latinskoamerickou integraci. Ta se projevila silněji v devadesátých letech. Naopak vnitřní život OAS zhruba až do 90. let nevykazuje známky aktivnější činnosti.

4.2.1. Zhodnocení hegemoniálního postavení USA v latinskoamerickém prostoru

Z intervenční činnosti ze strany USA v podobě podpory diktatur, převratů či zajišťování vojenských výcviků je vidět, že USA vždy považovaly státy Latinské Ameriky za svou sféru vlivu a jako surovinový zdroj. V bipolárním upořádání USA vždy a za jakoukoli cenu podporovaly antikomunistické vlády a to primárně dle svých geopolitických a ekonomických zájmů a aktivit v regionu. Tradiční zájem USA byl u latinskoamerických elit a naopak lidová povstání a radikální vlády jsou i dodnes považované za hrozbu svých ekonomických zájmů. Tradiční ochrana bohatých a mocných, tím pádem státy Latinské Ameriky odsuzuje do pozice chudých zemí plné nerovnosti.¹²²

Po zhroucení Sovětského svazu přestal být pro západní blok hlavní cíl boj proti komunismu, tedy odolávání sovětské rozpínivosti. Novým cílem se na konci osmdesátých let pro USA stala obrana a posilování demokracie a míru ve světě, včetně zvyšování prosperity a omezení zbrojního průmyslu. Vztahy USA s Latinskou Amerikou byly nově založeny na dvou hlavních proměnných, neoliberální politice v zájmu rozvoje a bezpečnost kontinentu. Vše pod patronátem USA.¹²³ Již zmiňovaný Washingtonský konsensus byla předehra k neoliberální globalizaci odkazující na tržně ekonomický mechanismus. Po pádu vojenských diktatur se politické strany v neoliberálním duchu začaly vracet do politicko-volební arény a ekonomická sféra začala fungovat dle Washingtonského konsenzu. Místo toho, aby státy Latinské Ameriky začaly usilovat o dosažení vlastního regionálního konsenzu, což by posílilo

¹²² LIVINGSTONE, Grace. *Zadní dvorek Ameriky: Spojené státy a Latinská Amerika od Monroeovy doktriny po válku s terorem*. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, 2011. 351 s., s. 11

¹²³ ARIZA, Gustavo Rosales. 2005. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada.

jejich schopnost vyjednávat a dosahovat vlastních cílů rozvoje, podléhaly stále zájmům z vnějšku. Jednotnou integraci jako možnost vyloučily.¹²⁴ Na druhou stranu se v tomto období objevují paralelní, nikoliv jednotné pokusy o latinskoamerickou integraci, například Andský pakt (*Pacto Andino*).

Liberalizace Latinské Ameriky však měla značné trhliny a demokratická opatření měla značné nedostatky, proto sociální a ekonomický růst nedosahoval plánované výše. Řada voličů v 90. letech nebyla s vývojem spokojena a uchýlila se k levicovým vládám. Kromě upevnění demokracie na americkém kontinentě byla druhou závažnou otázkou bezpečnost, zejména po 11. září 2001. Na povrch se dostávala nová témata jako terorismus a potencionální hrozby. V tomto duchu se plánovaly i nové bezpečnostní priority. Výrazné obavy se týkaly mezinárodního terorismu a obchodu s drogami. Tyto aktivity rezonovaly i v rámci OAS, kdy byl boj proti terorismu označen za hlavní prioritu národní bezpečnosti.¹²⁵

Dnešní mezinárodní systém je hlavně charakteristický pro svou rostoucí globalizaci, ovšem nejistota způsobená teroristickými útoky toto tempo narušila. Po teroristických útocích je rovněž patrné, že se těžiště zájmů USA z hlediska priorit přesunulo na Blízký východ. Latinská Amerika se nepatrně vymanila od vlivu svého severního souseda. Současné geopolitické výzvy a budoucí kroky budou záviset na schopnosti budování stability a vnitřní politické síly.

Spykman ohledně budoucnosti Latinské Ameriky ve vztahu k USA, tvrdil, že ve středozevní americké zóně dominuje USA neboť Mexiko, Kolumbie ani Venezuela nejsou individuálně schopné stát se regionální velmocí. Z těchto důvodů předvídal, že i po druhé světové válce budou v absolutní závislosti na USA. S Mexikem se Spykman moc nemýlil neboť díky Severoamerické dohodě o volném obchodu - NAFTA se Mexiko stalo významným obchodním partnerem a po celé 20. století vidíme jasný vliv USA v této zemi. Mexiko se však stává ekonomickým aktérem ve Střední Americe. Mýlil se s Venezuelou a Kolumbií, které přiřadil do středozevní zóny, přitom zde se projeví nejsilnější ideologické rozpory s USA. Tomu odpovídá i Venezuelou založený Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky – ALBA. Spykman ovšem správně určil Argentinu a Chile za možné státy, kde by mohlo dojít k

¹²⁴ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Tendencias políticas en América Latina en el contexto mundial del siglo xxi.: Hacia una teoría política realistasistémica – estructural sobre América Latina*. 2008. Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal: Scientific Information System. [online]. num.15. (43) [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=13804303>

¹²⁵ JUNGBAUER, Radomír. *Latinská Amerika a USA*. 2013. 1. vyd. Zlín: Tigris, s. 198

prolomení závislosti vůči USA. Jižní cíp představoval hrozbu americké hegemonie. Historické spory mezi USA a jižními republikami Chile a Argentinou, zejména pro svůj nacistický příklon během druhé světové války, tyto obavy potvrdily.

4.2.2. Teorie závislosti

Problémem Latinské Ameriky je již od dob nezávislosti její nerovnoměrné osídlení, silný kontrast mezi vybydlenými oblastmi a mezi přelidněnými metropolemi. Řada již zmíněných faktorů, včetně nerovnosti a heterogenity Latinské Ameriky způsobily, že se z této části kontinentu stala periferní oblast a osud Latinoameričanů byl po většinu svého času v rukou vnějších mezinárodních sil. Ústřední roli hrála Velká Británie a Spojené státy.

Od prvních námořních objevů patnáctého století až k oceánské globalizaci svět dospěl do asymetrického globálního systému, tedy do tzv. centrálně – periferního vztahu. Jak jsem již zmínila v teoretickém úvodu, první pokusy o definování teoretického konceptu závislosti na latinskoamerickém kontinentu provedl Argentinec R. Prebish. Prosazoval snížení vnějších vlivů jako například zmírnění vlivu centra na periferii a vlivu USA. Jako první tehdy upozorňoval na proces vykořisťování. Argentinský ekonom Raúl Prebish dal svými myšlenkami podnět k vytvoření souboru teorií vysvětlující ekonomické postavení zemí Latinské Ameriky. V tomto duchu uvažování vznikla na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století teorie závislosti vycházející z marxistického pojetí.

Tuto teorii začali rozvíjet v druhé polovině 20. století latinskoameričtí ekonomové upozorňující na negativní rysy ekonomické závislosti vůči vyspělým státům kapitalistického jádra.¹²⁶ Hlavní myšlenkou této teorie je teze o stavu trvalé závislosti periferních zemí na státech jádra, což ekonomicky znevýhodňuje rozvojové státy. Je důležité podotknout, že zastánci této teorie nevidí řešení v tradičním marxistickém pojetí založeném na beztržní společnosti, ale řešení spatřují v razantních intervencích do mechanismu volného trhu, včetně omezení zahraničních investic a dovozu. Mezi další teoretiky této oblasti v Latinské Americe patří Fernando Henrique Cardoso, Enzo Faletto či Theotonio Dos Santos.¹²⁷

V 70. letech teorii přepracoval Immanuel Wallerstein a převedl ji do své teorie světových systému. Operuje zde s pojmy jádro, periferie a semi-periferie. Tyto pojmy přenáší

¹²⁶ S pojmem jádro pracuje více Wallerstein

¹²⁷ *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. 2009. Vyd. 1. Praha: Portál, 367 s., s. 304-305

do prostorové a časové dimenze světové ekonomiky.¹²⁸ V souvislosti s teorií závislosti je třeba zdůraznit, že bohaté země Latinské Ameriky mají tendenci strukturální nerovnosti posilovat ve snaze udržet svou dominantní pozici vůči chudým státům. Je to vzájemná interakce chudých i bohatých států. Teorie hojně vznikaly v 60. a 70. letech ve spojení s anti-imperialistickými náladami (guerillové hnutí, levicové vlády, vojenské převraty atd..) vidinou zničit tyto struktury. V 80. a 90. letech v souvislosti s demokratizací se tyto teorie stávaly více rigidní a naopak přicházela nová výzkumná obohacení. Důraz byl kladen například na mezinárodní souvislosti a interakce tříd ve společnosti. Zmiňovala se rovněž i síla amerických korporací (WTO, MMF a jiné světové instituce).¹²⁹

Závěrem je třeba uvědomit si, že z této teorie dodnes čerpá řada levicových akademiků, kteří pokračují v prohlubování strukturálních teorií či dle této osy vytváří své geopolitické analýzy.

4.2.3. Konec hegemonie Spojených států ve světovém systému

Jak už jsem zde nastínila události z 11. září lze v zahraniční politice USA považovat za zlomové, neboť znamenaly přehodnocení svých zahraničně-politických priorit. Pohled na svět se v zahraniční politice USA zcela proměnil a stal se více komplexním, jehož geopolitické důsledky můžeme spatřovat i v Latinské Americe.

Americký politolog Zbigniew Brzezinski ve své knize *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power* kritizuje americké politické elity, že nedokázaly z dlouhodobého hlediska strategicky využít hegemonické postavení USA. Na základě chybných politických kroků USA ztratily unikátní světové postavení.¹³⁰ Brzezinski aktuálně zůstává věrný svému dlouhodobému přesvědčení, že klíčovou geopolitickou sférou USA je Euroasie či euroasijský Balkán, čímž navazuje na geopolitické teorie heartlandu a rimlandu H. Mackindera a N.

¹²⁸ DOS SANTOS, Theotonio. *Globalización, Dependencia y Neoliberalismo en América Latina*. 2003. Aportes: Revista de la Facultad de Economía. [online]. 2008. (23) [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/pdf/376/37602310.pdf>

¹²⁹ LIVINGSTONE, Grace. 2011. *Zadní dvorek Ameriky: Spojené státy a Latinská Amerika od Monroeovy doktriny po válku s terorem*. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, s. 14-15

¹³⁰ Acta Politologica. BRZEZINSKI, Z. (2012). *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power. RECENZNÍ ČLÁNEK MARTINA RIEGLA* [online]. 2012. 4. (2), s. 218 [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00282.pdf>

Spykmanna.¹³¹ Tato tvrzení jsou v praxi potvrzena aktualizací americké vojenské strategie, která představuje největší změnu od konce Studené války.

S ohledem na Latinskou Ameriku můžeme konstatovat, že se strategická pozice Jižního kontinentu od konce bipolárního systému pro USA výrazně proměnila. V době Studené války tento region pro Spojené státy představoval zejména zdroj obrany západní polokoule a symbol jednotnosti kontinentu vůči možným útokům. Hegemonie USA se v tomto ohledu projevovala v podobě hospodářských a politických aktivit. V praxi to znamenalo podporu lidových či vojenských převratů ve jménu obrany demokracie před hrozbou komunismu. V dnešní době se těžiště severoamerického zájmu vůči regionu přesunulo k ekonomickým trhům. Latinská Amerika představuje surovinový zdroj pro USA a jednu z nejdůležitějších exportních oblastí. Včetně řady investičních možností. Demokratizace mezinárodního prostředí po pádu berlínské zdi nahrávalo ekonomickým zájmům USA. Jak se ukázalo, vojenské diktatury byly až příliš nacionalistické, což bránilo vstupu amerických investorů a podnikům na latinskoamerické trhy. Z tohoto důvodu kladly vlády Spojených států důraz na rozvoj demokracie v regionu.

Dnes jsou patrné dvě hlavní priority zájmu ze strany USA v regionu, tou prvním je pochopitelně vztah s Mexikem a Brazílií. Brazílie dnes mimo jiné představuje ekonomicky nejvyspělejší stát Jižní Ameriky. Druhou prioritou severoamerického zájmu jsou značné zdroje nerostného bohatství v regionu. Největší naleziště ropy a zemního plynu se nachází v zemích sdružených v organizaci ALBA reprezentující tzv. Bolívarovskou alternativu. Bohužel pro USA, státy ALBA zastávají protekcionistickou politiku a ze svého ideologického základu představují vůči demokracii alternativu. To ze své podstaty velice komplikuje oboustranné vztahy.¹³²

Pro USA jsou však tyto vztahy velice cenné neboť ropu Spojené státy nedokážou dlouhodobě pokrýt sami z vlastních zdrojů. Aktuální snahy vlády USA jsou v posílení regionální síly, tak aby byly narušeny populistické nacionalistické režimy na Kubě, Venezuele, Ekvádoru a Bolívii. Podle dokumentu *Dokument United States Command Strategy 2016*

¹³¹ Acta Politologica. BRZEZINSKI, Z. (2012). *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power.*: RECENZNÍ ČLÁNEK MARTINA RIEGLA [online]. 2012. 4. (2), s. 221 [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00282.pdf>

¹³² LOWENTHAL, Abraham F. *Plataforma Democrática. América Latina en la Política Exterior de los EE.UU.: Políticas, Prioridades e Intereses Cambiantes* [online]. 2010. (5), s. 195 [cit. 2015-05-07]. Dostupné z: <http://www.plataformademocratica.org/Publicacoes/18042.pdf>

vydaným Ministerstvem energetiky Spojených států se upozorňuje na zvyšující se nedostatek minerálů, zemního plynu a ropy. V plánu Ministerstva proto zaznívá, že Kanada, Mexiko a Venezuela mají představovat v následujících letech stěžejního dodavatele v oblasti obchodu s nerostnými surovinami a energie do USA.¹³³

Mezi největší exportní trhy v USA ze zemí regionu dnes patří Brazílie, Chile, Kolumbie a Mexiko. Mezi největší exportéry ropy do USA patří Venezuela, Mexiko a v posledních letech i Kolumbie, která se díky roztržce USA a Venezuely snaží nahradit její místo. V roce 2008 se Venezuela odklonila od USA a více začala reagovat na poptávky z Číny.¹³⁴ Když však mluvíme o Latinské Americe v souvislosti s obchodními vztahy USA a Latinské Ameriky je třeba vyjmout Mexiko. Musíme si totiž uvědomit, že Mexiko disponuje jinými podmínkami, než zbytek států Latinské Ameriky díky dohodě NAFTA. Pro USA je tak Mexiko bezpochyby největším obchodním partnerem z regionu.

John Saxe-Fernández koordinátor programu Svět v 21. století (*El Mundo en el Siglo XXI*) podpořený výzkumným centrem v Mexiku, v současné době poukazuje na zvyšující se tendenci USA využívat Latinskou Ameriku jako strategickou rezervu, tedy jako východisko či alternativu ke ztrátám v Eurasii.¹³⁵

Oblast jižního cípu v posledních letech rovněž zatoužila přilákat zahraniční investice. Zejména Chile projevuje zájem o získání největšího možného podílu investorů na domácí trh. Za poslední léta se spolu s Brazílií a Mexikem drží na vrcholu žebříčku nejvyšších příjemců zahraničních investic ve finanční sféře. I přes blízkost USA a Latinské Ameriky z ekonomického a obchodního hlediska však Latinská Amerika nepředstavuje pro USA nejzásadnějšího a největšího obchodního partnera.¹³⁶

Někteří autoři varují, že multi-polární systém a úpadek americké moci v regionu může posílit místní politickou dynamiku, která by potenciálně mohla roznítit boj o regionálního hegemonu. Autoři se tedy bojí o možnou destabilizaci regionu, potažmo mezinárodního systému. Tuto myšlenku naznačil i sociolog Bernardo Sorj zabývající se současnou

¹³³ SAXE-FERNÁNDEZ, John. *América Latina: ¿Reserva estratégica de Estados Unidos?*. 2009. OSAL: Buenos Aires: CLACSO. [online]. 10 (25), s. 24 [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/osal/osal25/02sax.pdf>

¹³⁴ LEMBÁK, Martin. *Měnové války Latinské Americe neprospívají*. ProInvestory. 2015. [online]. [cit. 2015-02-07]. Dostupné z: <http://proinvestory.cz/menove-valky-latinske-americe-neprospivaji>

¹³⁵ SAXE-FERNÁNDEZ, John. *América Latina: ¿Reserva estratégica de Estados Unidos?*. 2009. OSAL: Buenos Aires: CLACSO. [online]. 10 (25), s. 20 [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/osal/osal25/02sax.pdf>

¹³⁶ LEMBÁK, Martin. *Měnové války Latinské Americe neprospívají*. ProInvestory. 2015. [online]. [cit. 2015-02-07]. Dostupné z: <http://proinvestory.cz/menove-valky-latinske-americe-neprospivaji>

geopolitickou transformací Jižní Ameriky. Ve svém článku mimo řadu negativ uvádí i jeden pozitivní rys dominantního postavení USA. Upozorňuje, že přes všechny těžkosti vyvolané USA v regionu, pozitivně hodnotí výrazné snížení mezistátních konfliktů v průběhu dvacátého století.¹³⁷

Poměrně novým jevem, který je vyvolán susedstvím a oboustrannou interakcí mezi USA a státy Střední a Jižní Ameriky je latinskoamerický postupný odklon od katolické církve. Americký politolog Samuel P. Huntington v devadesátých letech minulého století ve své knize *Střet civilizací (The Clash of Civilizations)* předvídal rozštěpení světa na jednotlivé civilizační okruhy, vlivem odlišných morálních a náboženských hodnot. V této souvislosti upozorňoval na možnou ztrátu národní identity. Všiml si narůstajícího počtu protestantů v Latinské Americe, kde je tradičním náboženstvím katolická víra. Huntington tento fakt připisuje především špatné adaptaci katolické církve v Latinské Americe na technické aspekty a struktury městského života, včetně nových psychologických potřeb moderního člověka. Díky tomu se zde začal šířit protestantismus. Huntington píše, že protestantismus dokázal lépe vstřebat křesťanskou obrodu spojenou s modernizací.¹³⁸

Nezisková organizace *Latinobarómetro* informuje, že podíl katolického obyvatelstva klesl o 13 % v letech 1995 až 2013. Ve všech případech s výjimkou Mexika a Dominikánské republiky je ztráta katolíků přímo úměrná k nárůstu evangelíků.¹³⁹ Řada latinskoamerických autorů se domnívá, že tento trend není dán nedostatečnou schopností katolické církve reflektovat moderního člověka, ale spíše je fenomén připisován rostoucí migraci a procesu sekularizace, který spatřují Latinoameričané například v Evropě a spojují si jej s hospodářským růstem. V tak duchovním prostředí jakým je Latinská Amerika, nedochází k procesu ateizace a ústupu od religiozity, nýbrž k příjmu jiného náboženství. V tomto případě k protestantství. Zatím se autoři tomuto jevu jevu příliš nevěnují, ovšem do budoucna tento fenomén představuje zajímavou oblast výzkumu.

¹³⁷ SORJ, Bernardo a Sergio FAUSTO. *América Latina, transformaciones geopolíticas y democracia*. Centro Edelstein de Pesquisas Sociais, 2010, s. 42

¹³⁸ HUNTINGTON, Samuel P. a tr. José Pedro Tosaus ABADÍA. *El choque de civilizaciones: y la reconfiguración del orden mundial*. 1st ed. in Argentina, 7th reprint. Buenos Aires: Paidós, 2004, s. 91-95

¹³⁹ Corporación Latinobarómetro. *Latinobarómetro* [online]. [cit. 2015-04-13]. Dostupné z: <http://www.latinobarometro.org/lat.jsp>

4.3. Integrační procesy v Latinské Americe

4.3.1. Faktory ovlivňující latinskoamerickou integraci

Emancipace a nezávislost v 19. století přinesla pocit odmítnutí hispánských kořenů a hledaly se potřebné modely pro konsolidaci národních států s touhou oprostít se od bývalého koloniálního centra. Je třeba oddělovat proces nezávislosti v Brazílii od zbytku států. V Brazílii se udržely i po získání nezávislosti silnější vazby na Portugalsko.

Ačkoliv vznik regionálních organizací je jedním z nejviditelnějších struktur post-národní konstelace, jejich vytváření od prvních integračních pokusů neznamenal vytváření nového prostoru na mapě. Šlo spíše o budování nových významů, identit či sdílení nových projektů.¹⁴⁰ Ředitel katedry mezinárodních vztahů a politologie na univerzitě v Buenos Aires Juan Gabriel Tokatlian v roce 2004 napsal, že přijetí identity hraje jednu z nejdůležitějších rolí v mezinárodních vztazích a v odrazu výsledné integrace. Předpokládal, že národní identita definuje národní zájmy a ovlivňuje chování zahraniční politiky jednotlivých zemí. Tvrdil, že latinskoamerické státy musí pochopit, že bez jednotného sebe pojetí postrádá národ motivaci akumulovat moc a hájit své národní zájmy. Obecně proces integrace představuje konstrukci nové kulturní logiky pro přijetí integrační identity. Proces latinskoamerické integrace, který začal v druhé polovině 20. století, se vyvinul do jiného modelu. Modelu s chybějícím historickým rámcem a sdílenou identitou. Bez společného historického vědomí, požadavek na reformulaci národně-subkontinentální identity není možný.¹⁴¹ S odkazem na tyto myšlenky řada autorů s odstupem času aktuální proces integrace považuje za zbytečný či povrchní.

Mimo chybějící historický rámeček a pocit sdílené identity je velkým problémem také absence státní důvěry. Latinskoamerický prostor postrádá dostatečnou flexibilitu států

¹⁴⁰ PRECIADO CORONADO, Jaime. *La construcción de una geopolítica crítica desde América Latina y el Caribe. Hacia una agenda de investigación regional*. Geopolítica(s): revista de estudios sobre espacio y poder [online]. 1(1) [cit. 2015-04-20].

¹⁴¹ BARRIOS, Miguel Ángel. *Fundación para la democracia. Claves geopolíticas de América del Sur En la globalización*[online]. 2007 [cit. 2015-04-05]. Dostupné z: <http://fundaciondemocracia.org/>

dosahovat vyšší úrovně mezistátní důvěry.¹⁴² Důležitost je kladena na opuštění sféry rétoriky a na zavedení regionálního prostoru s větší kapacitou řešit výzvy. O tom však více pojednám v další kapitole.

Překážky regionální integrace mohou být spojeny i s velmi slabou infrastrukturou a překonáním geografických obtíží. Myšleno překonáním obtížně přístupných prostorů jako například Amazonský deštný prales nebo Andy. Stát by měl být schopen kontrolovat celé své území. To se v řadě případů neděje. Příkladem je Kolumbie, která disponuje řadou oblastí, které stát nedokáže zajistit. Stát tedy v oblasti bezpečnosti zcela selhává, neboť tyto oblasti jsou pod kontrolou ozbrojeného hnutí. Proto i překonání geografických bariér patří mezi důležité prvky integrace.

V řadě hypotéz současných autorů zaznívalo, že se v 21. století Latinská Amerika ekonomicky vzpamatuje a začne postupně přijímat své vlastní regionální projekty. Poznatkem nicméně zůstává fakt, že i nadále trpí regionální roztříštěností, což procesy zpomaluje a znemožňuje. Hlavní příčinu nezdarů řada autorů přisuzuje nedokončenému souboru nutných opatření v oblasti socio-ekonomického rozvoje, což řada zemí vnímá jako cíl sám o sobě. Následkem toho integrace opět ustupuje do pozadí.

V neposlední řadě musím zmínit rok 1989, tedy Washingtonský konsensus. U řady levicových politologů tento moment evokuje pouhé pokračování linie geopolitiky akceptované a přicházející z venčí. Neoliberální politika a proces globalizace, tak patří mezi další faktory, které ovlivnily institucionální chování v 90. letech. Globalizační asymetrický dopad, dle těchto autorů Latinskou Ameriku odsunul na periferii zájmu a zapříčinil značné hospodářské i finanční ztráty. Tyto ztráty bude muset nejprve sama vyřešit a až poté navrhnout efektivní integrační scénáře.

Jak je vidět, v souvislosti s nejednotnou integrací panuje řada odlišných názorů. Nelze proto s přesností říci, co či kdo do jaké míry zbrzdí integrací proces.

¹⁴² LÓPEZ SEGRERA, Francisco. *América Latina 2020: escenarios, alternativas, estrategias* [online]. 1. ed. Buenos Aires: UNESCO, 2000 [cit. 2015-04-08]. Colección Temas sociales (Temas Grupo Editorial (Buenos Aires, Argentina)), s. 325

4.3.2. Počátky latinskoamerické integrace

V jedné z předešlých kapitol jsme se již věnovali integraci meziamerické reprezentující Organizaci amerických států, kde silně dominují Spojené státy. Tato hegemonická zkušenost za přítomnosti USA se ovšem negativně vtiskla do budoucích latinskoamerických integračních scénářů. Ať už jsou příčiny jakékoliv, samostatnou etapu latinskoamerické integrace je možné považovat za nekompaktní, kde se překrývají různé regionální síly a logiky. Třeba zdůraznit, že tyto regionální logiky jsou v častém napětí.

Tradičně je možné říci, že státy nevykazují izolacionistické tendence v oblasti technicko-politickém utváření národní moci ani v oblasti utváření ekonomicko-obchodní. Dosud však žádné kompletní začlenění neproběhlo ve všech oblastech dohromady, zejména ne v oblasti obrany a bezpečnosti hranic.¹⁴³

Latinské Americe chybí vlastní dostatečná schopnost realizace, určitá individuální životaschopnost zejména v oblasti řešení problémů a stanovení si vlastních cílů. Prostorová roztržitost jakékoli jednání a mezistátní dohody na regionální úrovni oslabuje. Šance na dosažení cílů bývají proto slabé a celý region má nakonec tendenci podléhat nejsilnějšímu aktérovi. V Latinské Americe není dodnes možné nastavit integrační proces, jakého se podařilo dosáhnout v Evropské unii. Autoři často zmiňují, že Evropská unie jde latinskoamerické integraci příkladem. Zde však spíše dochází k paralelním integračním pokusům. Důležité je zmínit, že státy jako Ekvádor, Venezuela či Kolumbie ani dodnes nepochopily fungování principu subsidiarity.¹⁴⁴

Je-li integrace považovaná sama o sobě za cíl, měly by se maximalizovat schopnosti všech členů regionu a ani jedna ze zemí by neměla stát v tomto procesu stranou či upřednostňovat své vlastní cíle před kolektivními. Integrace je tedy proces, v kterém dva

¹⁴³ HUTSCHENREUTER, Dr. Alberto. *Vieja y nueva geopolítica en América Latina* [online]. [cit. 2015-05-08]. 2013 Dostupné z: <http://actualidad.rt.com/opinion/alberto-hutschenreuter/view/91171-vieja-nueva-geopolitica-america-latina>

¹⁴⁴ Tímto se snažím ukázat, že pro řadu autorů a odborníků je Evropská unie jakýmsi vzorem integračního procesu. Princip subsidiarity, coby politické zásady, byl vnesen do Smlouvy o Evropské unii. Evropské země se tak díky této zásadě snaží prohlubovat demokracii, a naopak se snaží vyhnout centralismu ze stran evropských institucí. Latinská Amerika se snaží docílit obdobné struktury, ovšem nemůže být dosaženo účinné integrace, když řada států nefunguje dle demokratických zásad.

a více států spojí své síly, aby byly schopny dosáhnout takových cílů, které nemohou dosáhnout samostatně.¹⁴⁵

První teoretické i praktické pokusy o regionální integraci spadají do padesátých a šedesátých let minulého století. V těchto letech byla poprvé regionální hospodářská integrace postupně začleňována do dominantních konceptů latinskoamerického rozvoje. V těchto dekádách se dbalo hlavně na společný trh a požadavek industrializace. Snahou bylo celkově zmírnit vnitřní zranitelnost států. Jak již bylo v minulých kapitolách řečeno nelze opomenout snahy, kdy se Latinská Amerika pokusila vytvářet autonomní geopolitické linie, viz skupiny *Contadora Grupo*¹⁴⁶ a *Grupo de Río*. Tyto snahy se však ukázaly být neúčinné.

Do první integrační vlny můžeme zařadit vytvoření Andského společenství (*Comunidad Andina*) nebo vytvoření Latinskoamerické asociace volného obchodu – ALALC (*Asociación Latinoamericana de Libre Comercio*). Původně Andský pakt, dnes Andské společenství bylo založeno v roce 1969 s vidinou zřízení celní unie a nastolení volného obchodu mezi zúčastněnými státy,¹⁴⁷ k čemuž nakonec došlo až v devadesátých letech. Andský pakt však byl prvním výrazem sub-regionální integrační spolupráce. Postupné spory zapříčinily, že společenství nyní stojí jen na bilaterálních dohodách členských zemí.¹⁴⁸

Latinskoamerická asociace volného obchodu zanikla v roce 1980, ovšem následně byla obnovena v podobě Latinskoamerického integračního sdružení – ALADI (*Asociación Latinoamericana de Integración*). Vidinou navázání této spolupráce bylo založení jednotnému trhu,¹⁴⁹ bohužel toto sdružení nemělo zrovna příhodné načasování, a proto se cíle nepodařilo naplnit. Nyní toto sdružení plní spíše marginální a symbolickou úlohu.

Má práce si neklade za cíl věnovat se integračním procesům do hloubky, ale na základě dosažených výsledků je možné říci, že cíle první integrační etapy se nepodařilo zcela

¹⁴⁵ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales. *Teoría y metodología de la geopolítica. Hacia una geopolítica de la "construcción de poder: Hacia una geopolítica de la "construcción de poder"* [online]. 2010 (210): 15-21 [cit. 2015-04-28]. ISSN 0185-1918. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=42118500002>

¹⁴⁶ Skupina Contadora byla založena v 80. letech a tvořily ji státy Kolumbie, Mexiko, Panama, Venezuela.

Skupina vznikla za účelem možné pomoci a najít řešení, jak pomoci zemím, kde probíhal občanský konflikt.

¹⁴⁷ COMUNIDAD ANDINA: Secretaría General de la Comunidad Andina. *¿Qué es la CAN?* [online]. [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://www.comunidadandina.org/Seccion.aspx?id=189&tipo=QU&title=somos-comunidad-andina>

¹⁴⁸ V současnosti jsou členskými státy Bolívie, Ekvádor, Kolumbie a Peru.

¹⁴⁹ *¿Quiénes Somos? ALADI: Asociación Latinoamericana de Integración* [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://www.aladi.org/nsfweb/sitio/index.htm>

naplnit. Koncem šedesátých let se již problémy a politické změny uvnitř zemí stupňovaly, nepodařilo se tak prosadit efektivnější procesy.

V 70. a 80. letech byly veškeré integrační snahy zbrzděny díky vojenským diktaturám a nestabilním režimům. Od osmdesátých let hovoříme o jistém útlumu v této oblasti. Integrační procesy byly mimo jiné zatlačeny do pozadí díky ekonomická krizi. Ty oblasti, v nichž byl dosažen jistý pokrok, znovu zaznamenaly slabší propad.

Druhá integrační etapa let devadesátých se formulovala na pozadí dobíhající krize. Devadesátá léta jsou začátkem nového hospodářského a sociálního fungování, období známé jako Washingtonský konsensus. Implementace těchto politik vedlo k podstatným změnám v celém regionu, kterým prošla i mezinárodní integrace. Washingtonský konsensus znamená souhrn takových politik, které do praxe zavedla řada zodpovědných vlád po celém světě. V případě Latinské Ameriky se v této době jednalo o nekonsolidované režimy. Instituce byly v procesu transformace, tudíž pro vlády bylo velice obtížné tyto politiky aplikovat a účinně nastartovat.¹⁵⁰ Státy i přes tyto trhliny zaznamenaly rychlejší proces otvírání ekonomik, volný pohyb zboží a kapitálu. Domácí trhy prošly vývojem. V těchto nových podmínkách již bylo jasné, že původní modely integrace nebyly účinné a proto se je nepodařilo plně uvést do praxe.

Na přelomu osmdesátých a devadesátých let se integrační procesy staly spíše nástrojem, jak dosáhnout potřebné úrovně konkurenceschopnosti na světových trzích. V rámci nového regionalismu se v první polovině 90. let vyvinul nový typ integrace odpovídající kontextu ekonomických aktivit v regionu. Integrační cíle se lišily od starších integračních procesů. Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik – CEPAL (*Comisión Económica para América Latina y el Caribe*) tuto novou integrační etapu nazývá otevřeným regionalismem. Dokument se snažil zachytit nové integrační panorama mezinárodní integrace z kraje devadesátých let. Otevřený regionalismus se dle komise vyznačuje usilovnými snahami latinskoamerických vlád o vylepšení jejich postavení vůči mezinárodnímu obchodu a ekonomice jako reakce na prostupující globalizaci. Díky globalizaci a zaostávající pozici Latinské Ameriky se na povrch dostávaly hospodářské nedostatky a absence industrializačních strategií. Společné úsilí se tedy zaměřilo na posílení mezinárodní

¹⁵⁰CASILDA BÉJAR, Ramón. *América Latina y el Consenso de Washington*. BOLETÍN ECONÓMICO DE ICE. [online]. 2004, vol 28, No 3 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/14120/original/America_Latina_y_el_consenso_de_Washington.pdf

konkurenceschopnosti.¹⁵¹ Otevřený regionalismus přispěl k makroekonomické stabilitě, ke zřízení adekvátních platebních mechanismů pro usnadnění obchodu a dále k posílení výstavby infrastruktury a harmonizace obchodních pravidel v rámci regionu.¹⁵²

S nástupem neoliberálního hospodářského kurzu se v Latinské Americe začalo přemýšlet i o vážnější regionální integraci. Panovaly však obavy o přílišné zapojení USA do integračních procesů. Geopolitickou optikou musíme Latinskou Ameriku rozdělit do dvou hlavních oblastí. Na jedné straně Mexiko, Antily a Střední Amerika. Tyto oblasti tendují k severoamerické spolupráci, viz NAFTA a FTA. Na druhé straně státy Jižní Ameriky spojené pod organizací MERCOSUR. Prvotní obavy v devadesátých letech pramenily z míry závislosti na USA a o možnostech zahraničních investic, což vzešlo na povrch se vznikem Severoamerické dohody o volném obchodu – NAFTA. MERCOSUR se do jisté míry zrodil z nutnosti ochrany Jižní Ameriky, ale především tato organizace měla hrát roli aktéra zajišťující rovnováhu a kontrolu světového systému. Nadějně hlasy v multi-polárním světě přisuzovaly této organizaci silnou budoucnost. Aktéři si byli vědomi, že z vzájemné kooperace mohou čerpat výhody z prostupující globalizace.¹⁵³

Organizace vznikla v roce 1991 a funguje na principu mezivládních setkání prezidentů jednotlivých zemí. Postupně na toto sdružení navázaly dohody o celní unii a následně byla doplněna podmínka o nutnosti demokratičnosti zúčastněných zemí. Demokratická klauzule umožňující rozvázání vazeb se zeměmi, které nebudou zastávat demokratické hodnoty.¹⁵⁴ Mezi aktuální členy patří Argentina, Brazílie, Paraguay, Uruguay, Venezuela a posledním členem se v roce 2012 stala Bolívie.¹⁵⁵ Kromě hospodářského významu toto sdružení v Latinské Americe představuje i geopolitickou důležitost neboť dva její členové Argentina a Brazílie jsou součástí G20, skupiny dvaceti největších světových ekonomik. V průběhu času

¹⁵¹ *El regionalismo abierto en América Latina y el Caribe: la integración económica al servicio de la transformación productiva con equidad* [online]. Santiago de Chile: Naciones Unidas, Comisión Económica para América Latina y el Caribe, 1994 [cit. 2015-05-08]. s. 11-12

¹⁵² *El regionalismo abierto en América Latina y el Caribe: la integración económica al servicio de la transformación productiva con equidad* [online]. Santiago de Chile: Naciones Unidas, Comisión Económica para América Latina y el Caribe, 1994 [cit. 2015-04-15]. s. 14

¹⁵³ TANSINI, Ruben a Vera TABARÉ. LOS PROCESOS DE INTEGRACION EN AMERICA LATINA: EL CASO DEL MERCOSUR. *LA NUEVA AGENDA DE AMERICA LATINA* [online]. 2001, Vol 79 [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: http://www.revistasice.com/cachepdf/ice_790_107-117__f56e78472b8f796bb11e27ddc42c0332.pdf

¹⁵⁴ MEDUS, Norma Beatri. Geografía. *América Latina y la integración. Construir el Mercosur desde las asimetrías* [online]. 2003, (5) [cit. 2015-05-08]. s. 66 Dostupné z: http://www.biblioteca.unlpam.edu.ar/pubpdf/anuario_fch/n05a05medus.pdf

¹⁵⁵ ¿Qué es el MERCOSUR? *MERCOSUR* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: http://www.mercosur.int/innovaportal/v/3862/4/innova.front/en_pocas_palabras

se MERCOSUR snažil profilovat coby protipól Severoamerické dohody o volném obchodu. Aktuální pozice MERCOSUR však není příliš slibná, neboť se stále nedaří vytvořit zónu volného obchodu. Argentina blokuje a protahuje jednání s Evropskou unií, kde se debatuje o vyjasnění přístupu latinskoamerických produktů na Evropský trh.

Utváření MERCOSUR bylo v tomto období ceněné, zejména v urovnání třecích ploch mezi Argentinou a Brazílií.¹⁵⁶ Dle mnohých autorů představuje ukončení sporů mezi těmito soupeřícími státy v 90. letech jedno z nejdůležitějších momentů latinskoamerické zahraniční politiky. Methol Ferré v jednom z rozhovorů v roce 1986 doufal, že skutečná integrace nastane až pod patronátem Argentiny a Brazílie ve společné organizaci. Spojení hispano-lusofoních světů viděl, z hlediska propojení dvou nejvíce průmyslově vyspělých mezí Jižní Ameriky za silné pozitivum.¹⁵⁷ MERCOSUR pokročil sice dosud nejdál, ovšem i tak se do jisté míry zasekl jen na celní unii a obchodních vazbách.

Druhá integrační etapa devadesátých let je charakteristická zejména kvůli přehodnocení integračních cílů. Slabší institucionální vývoj ke konci devadesátých let, však řada autorů připisovala neoliberalizaci. V této souvislosti je nutné znovu zmínit, že někteří autoři Washingtonský konsensus a neoliberální politiky považovali za brzdu pokroku a to nejen v oblasti regionální integrace. Stále však i v druhé integrační vlně chyběla potřebná integrační hloubka, proto se integrace zasekla jen na obchodní nikoli na institucionální bázi.

Přelom tisíciletí můžeme charakterizovat jako roztříštěnost integračních schémat. I když současné integrační procesy nevykazují konvergenční rysy a struktury disponují různými stupni komplexnosti, tak ve všech případech tyto struktury postrádají sílu a stabilitu v dostání svých cílů. Za touto slabostí a vrtkavostí struktur, do jisté míry dle řady autorů stojí mezivládní nestabilita, slabost mechanismů při řešení sporů, obecná slabost institucí a absence nadnárodních norem a kritérií, které by posílily a formovaly tyto struktury.¹⁵⁸

Přelom století můžeme považovat za novou výzvu v oblasti změny a scénáře ve společensko-politické i ekonomické sféře. Pozoruhodným rysem této doby je

¹⁵⁶ ESPASANDE, Mara Daniela. La crisis mundial: ¿el fin de un sistema?: Una mirada histórica sobre la las transformaciones económicas, sociales y políticas desde 1970 a la actualidad. *Desafíos de América Latina en el siglo XXI* [online]. 2007 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z:

<http://www.madres.org/documentos/doc20111214210555.pdf>

¹⁵⁷ METHOL FERRÉ, Alberto a Alver METALLI. 2006. *La América Latina del siglo XXI*. 1. ed. Buenos Aires: Edhasa, 174 p. Ensayo (Edhasa (Firm)).

¹⁵⁸ ESTAY, a Theotonio DOS SANTOS. Repensar América Latina: La integración latinoamericana : etapas pasadas y escenarios posibles. *América Latina y el Caribe : Escenarios posibles y políticas sociales*, 2011, (3), s. 93

však rostoucí odmítání neoliberálních politik, tedy politiky odvozené z Washingtonského konsensu. V regionu na různých úrovních vzniká řada alternativních strategií. V chronologickém pořadí můžeme uvést například rok 2004, kdy byl založen Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky – ALBA (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*),¹⁵⁹ která během svých prvních pěti let zaznamenala pozoruhodný proces rozvoje a konsolidace. Druhou organizací v pořadí je Unie jihoamerických států – UNASUR (*Unión de Naciones Suramericanas*),¹⁶⁰ která vznikla v roce 2008. Cílem je kulturní, sociální a ekonomická spolupráce, která upřednostňuje formu politického dialogu.

Společenství latinskoamerických a karibských států – CELAC (*Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños*) je třetí v pořadí založenou organizací. Toto společenství vzniklé v roce 2010 je vnímáno jako alternativa vůči OAS. Dle smlouvy o založení funguje na bázi solidarity a sociálního začleňování, rovných příležitostí a udržitelného rozvoje.¹⁶¹

Poslední nově vzniklou organizací je Pacifická organizace (*Alianza del Pacífico*) vzniklá v roce 2011. Členy organizace jsou Chile, Kolumbie, Mexiko a Peru. Státy se sdružily za účelem zajištění volného pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu. Organizace se snaží překonat socio-ekonomické nerovnosti a podporuje sociální začleňování svých obyvatel. Ve sféře obchodu se snaží vylepšovat konkurenceschopnost ekonomik a navýšit hospodářský růst.¹⁶²

Aktuální situace na latinskoamerickém kontinentu v oblasti integrace se dá definovat jako období, které je směsicí nejistoty, vyčerpání, ale zároveň i nových cílů, strategií a plánů. Řada závažných nedořešených nedostatků v mezinárodním ekonomickém kontextu tlačí na třetí integrační latinskoamerickou etapu, která se s těmito problémy musí vypořádat.

¹⁵⁹ Tato organizace vzniká v roce 2004 v rámci dohod mezi Kubou a Venezuelou o dodávkách ropy. Dalšími státy jsou dnes Bolívie, Nikarague, ostovní stát Dominika, Ekvádor, Svatý Vincent, Svatá Lucie, Grenada, Svatý Kryštof a Nevis. ALBA se sama definuje jako národní ideologické sdružení, které se snaží navázat jednotu a podporu v oblasti ekonomiky, politiky, kultury a v sociální sféře.

¹⁶⁰ Unie jihoamerických národů – UNASUR je mezinárodní organizace integrující dvě již zmíněné unie: Mercosur a Andské společenství, přičemž se opírá se o evropský integrační vzor. Je to první organizace v prostoru Latinské Ameriky, které má vizi dosažení společné měny, parlamentu a volného pohybu osob, obdobně jako tomu je EU. Zatím se však tyto snahy nenaplnily a organizace disponuje pouze ekonomickou a politickou vzájemnou spoluprací, bez hlubších integračních struktur.

¹⁶¹ CELAC je mezivládní mechanismus pro posilování dialogů a politických dohod, který sdružuje 33 států je dosud největším společenstvím sdružující kulturní a sociální rozmanitost latinskoamerické šetsetimilionové populace. Zprvu lavírovalo mezi dvěma směry, zda podoba bude mít organizace spíše podobu mezivládního diskusního fóra (viz. Grupo de Río) nebo mezi klasickou institucionalizovanou podobou mezinárodní organizací. Tyto nejasnosti se stále moc nedaří vyřešit, ačkoli cílem organizace je jasně daný a tím je protíváha celoamerické organizace OAS. Hlavním nástrojem se stala globální fóra, která mají za úkol posilovat politickou spolupráci a dialog mezi státy.

¹⁶² LA ALIANZA DEL PACÍFICO Y SUS OBJETIVOS. *Alianza del Pacífico* [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://alianzapacifico.net/que_es_la_alianza/la-alianza-del-pacifico-y-sus-objetivos/

4.3.3. Závěrečné zhodnocení latinskoamerických integračních schémat

Závěrem můžeme shrnout, že silnější regionální pojetí geopolitiky by mohlo navýšit pozici Latinské Ameriky v mezinárodním kontextu. Navíc integrace je vhodným nástrojem, jak překonat rivalitu. V současné době je vidět, že si toto státy Latinské Ameriky uvědomují a snaží se pracovat na posílení své konkurenceschopnosti i na posílení vzájemného mezistátního dialogu. Na druhou stranu dnes jen můžeme spekulovat, do jaké míry nová geopolitická mezinárodní transformace od 90. let mající za následek větší provázanost obchodních toků a investic a vstup nových hráčů do regionu (Čína, Rusko, Indie) opravdu bude znamenat zvýšení prostoru pro mezinárodní dialog s cílem demokratické konsolidace. Je patrné, že internacionalizace firem generuje hospodářskou vzájemnou provázanost a vzájemnou závislost, což je další plus, které hovoří o prohlubování regionální integrace.

Co se týče překonání antiamerických nálad, tak to je patrné až v novém tisíciletí. Došlo k řadě multilaterálních i bilaterálních dohod. Je třeba dodat, že rostoucí globalizace vygenerovala nové negativní faktory a napětí mezinárodního systému viz ekologické dopady těžby nerostných zdrojů v příhraničních regionech, migrace, obchod s drogami, obchod se zbraněmi a bílým masem. Toto jsou všechno negativní a relativně nové faktory prostupující přes hranice, odrážející se v regionální spolupráci. Velké ambiciózní plány z kraje století, například v oblasti energetiky a dopravní infrastruktury zůstávají stále na papíře.

Aktuální pozice Latinskoamerického integračního sdružení ALADI se potápí, MERCOSUR neroste a spíše stagnuje, navíc utrpěl ztrátu prestiže, když nedokázal urovnat spor mezi Argentinou a Uruguay. Andské společenství se vyčerpalo a dílčí úspěchy zažívá ALBA a Pacifická aliance.¹⁶³ Mezinárodní společnost Coface poskytující finanční a ekonomické analýzy provedla studii dvou aliancí; tichomořských zemí (Pacifická aliance) a zemí atlantického pobřeží (MERCOSUR). Pacifická aliance dle této studie vylepšila svá obchodní partnerství i za hranicemi kontinentu. Atlantická skupina nikoliv. Svůj potenciál nenavýšuje a zůstává orientovaná pouze na své členy organizace. HDP se v těchto zemích za rok 2013 a 2014 nenavýšilo.¹⁶⁴ Navíc Argentina stále brzdí jednání o uzavření dohody mezi

¹⁶³ GIL, Luciana a Damián PAIKIN. *Mapa de la Integración Regional en América Latina: Procesos e instituciones* NUEVA SOCIEDAD: Mapa de la integración regional en américa latina [online]. 2013 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: http://www.nuso.org/upload/articulos/Analisis_mapa_de_integracion_regional.pdf

¹⁶⁴ Latinská Amerika – Růst tichomořských zemí se zvyšuje. COFACE [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.coface.cz/Novinky-Publikace/Novinky/Latinska-Amerika-rust-tichomorskych-zemi-se-zvysuje>

EU a MERCOSUREM, což dle mnohých odborníků narušuje obchodní bilanci členských zemí.

Jak je vidět existuje mnoho paralelních integračních a koordinačních projektů, některé se z hlediska cíle překrývají a některé jsou zcela protichůdné. Je ovšem více než zřejmé, že cesta latinskoamerické integrace není jednosměrná. Vykazuje konvergentní ovšem asymetrický charakter, který latinskoamerický prostor vykresluje jako soubor zemí s odlišnými vizemi. V integračních procesech není žádná shoda compatibility. Venezuela například představuje lídra v organizaci ALBA a zároveň je členem MERCOSUR,¹⁶⁵ UNASUR i CELAC. Mexiko se orientuje především na členství v NAFTA, která má dohody s Evropskou unií, rovněž jako Rada pro ekonomickou spolupráci Asie a Tichomoří – APEC, jehož je Mexiko součástí. Dále se Mexiko angažuje v *Proyecto Mesoamérica*¹⁶⁶ a dále usiluje o posílení CELAC. Chile je zemí s největší mírou bilaterálních dohod. Do srpna 2009 předsedalo UNASUR a od roku 2010 bylo Chile předsedou skupiny Rio, sdružující státy Latinské Ameriky a Karibské oblasti. Chile je členským státem Pacifické aliance a je též přidruženým členem MERCOSUR.¹⁶⁷

4.4. Přetrvávající vnitřní konflikty

Poslední podkapitolou jsou aktuální vnitřní konflikty v latinskoamerických zemích, které bych ráda stručně zmapovala a upozornila na hlavní typy mezistátních sporů.

Ve 20. století Latinská Amerika nezaznamenala mnoho regionálních konfliktů, s výjimkou Ekvádoru a Peru, dále Kolumbie, Peru a Honduras a další konflikt proběhl mezi Chile a Argentinou a Bolivií a Paraguay. Ve všech případech převážila diplomatická urovnání při hledání smíru. V roce 2013 bylo evidováno třináct hraničních sporů na území Latinské Ameriky, například: Guatemala – Belize, Kostarika – Nicaragua, Honduras – Nicaragua, Peru – Chile, Venezuela – Guyana.¹⁶⁸ Tyto spory nepředstavují však žádné riziko válečného

¹⁶⁵ Od roku 2013 je Venezuela členem této organizace.

¹⁶⁶ O tomto projektu více v kapitole 6

SILES DEL VALLE, Juan Ignacio. América del Sur: Los procesos de integración y concertación en América Latina. *¿Uno o varios caminos complementarios?* num. 266, 2012

¹⁶⁸ Conflictos territoriales actuales. *Biblioteca Luis Ángel Arango: Biblioteca Virtual* [online]. Banco de la República, 2013 [cit. 2015-04-10]. Dostupné z:

<http://www.banrepcultural.org/blaavirtual/ayudadetareas/materias/geografia/cartograf%C3%ADa/conflictos-territoriales-actuales>

konfliktu, jde spíše o vleklé historické spory. Ovšem řada konfliktů neteritoriálního charakteru přetrvává a odehrává se napříč hranicemi.¹⁶⁹

Mezinárodní Institut pro strategická studia vydává každoročně správu o světové bezpečnosti a potenciálních konfliktech. V roce 2013 vydal svou roční publikaci *Military Balance 2010*, kde se dovídáme, že dnešní Latinská Amerika čelí mnoha bezpečnostním hrozbám ohrožujícím regionální rovnováhu. Ačkoli postrádá mezistátní typ konfliktu, stále je druhou nejnásilnější oblastí světa. Počet vražd zde čtyřnásobně přesahuje světový průměr.¹⁷⁰

Základní panorama konfliktů tak můžeme rozdělit na:

- Mezistátní konflikty, jejichž příčinou jsou většinou sousedské hraniční problémy nebo spory o kontrolu přírodních zdrojů, jako například Kolumbie a Venezuela, Guatemala a Belize, Chile a Argentina. Do tohoto typu konfliktu spadají i spory spojené s nekontrolovatelnou migrací; USA a Mexiko, Venezuela a Kolumbie, Haiti a Dominikánská republika.
- Vnitřně ozbrojené konflikty, bývají často označovány jako guerilly, tedy partyzánské války. Příklad Kolumbie a Mexika.
- Nejčastější typ problému se týká organizovaného zločinu, terorismu, obchodu s drogami, zbraněmi a násilí. Nejvyšší mírou násilí jsou poznamenané země Andského regionu, Mexiko, Guatemala a Salvador.¹⁷¹

Tento typ konfliktů v zemích Latinské Ameriky současně rezonuje nejvíce a je příčinou nestability regionu. Navíc tento druh konfliktu neubývá, a proto je mu kladen velký apel i ze stran mezinárodních organizací. Současné povstalecké nestátní ozbrojené skupiny jsou například Revoluční ozbrojená fronta Kolumbie – FARC, Jednotná sebeobrana Kolumbie – AUC, Zapatistická armáda národního osvobození – EZLN operující v Chiapas v Mexiku. Zejména Kolumbie v důsledku častých ozbrojených konfliktů čelí vnitřní migraci, kdy se neustále zvyšuje počet osob migrujících kvůli násilným guerillám. Ozbrojené konflikty v Kolumbii dle slov bývalého prezidenta Álvaro Uribe, nelze považovat za občanskou válku.

¹⁶⁹ ARIZA, Gustavo Rosales. 2005. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada, s. 105

¹⁷⁰ ARGUMOSA PILA, Jesús R. *América Latina ante las nuevas amenazas: Aproximación Estratégica*. Revista Estrategia: Centro de Altos Estudios Nacionales República Oriental del Uruguay. [online].2013 [cit. 2015-04-28], s. 53 Dostupné z: http://www.mdn.gub.uy/public/331/04__argumosa__am_rica_latina_ante_las_nuevas_amenas_4d093554d0.pdf

¹⁷¹ ARIZA, Gustavo Rosales. 2005. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos*. Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada, s. 104-107

Tyto levicové skupiny neusilují o svržení politické moci, jde jim spíše o kontrolu určitého území a kontrolu obchodu drogami.¹⁷² Kolumbie, Guatemala a Peru patřila na přelomu tisíciletí mezi třicet nejvíce konfliktních zemí, kde probíhá vnitrostátní konflikt.

Ilegální aktivity se z geografického hlediska špatně v prostorách Latinské Ameriky definují. Tato území není možné definovat a zmapovat, ale přesto jsou tyto prostory velmi dynamické a expanzivní. Řada autorů tak varuje z možnosti úniku problémů za hranice států.

Mezi novodobé problémy, ne však konflikty, je možné zařadit i otázku přírodních zdrojů. Helio Jaguaribe, jeden z dnešních nejuznávanějších latinskoamerických intelektuálů varuje před největšími výzvami 21. století. Tvrdí, že je alarmující stav zvyšující se poptávky po průmyslových výrobcích, které převyšují zásoby různých přírodních zdrojů. Varuje před obří průmyslovou krizí; „*Je možné, že v přítomnosti této krize nejmocnější země budou postaveny před divokým imperialismem dodávek a převezmou kontrolu na úkor jiných zemí.*“¹⁷³ Je třeba v tomto kontextu zmínit, že Latinská Amerika patří mezi nejbohatší naleziště na přírodní zdroje na světě.¹⁷⁴

Obdobně jako se v průběhu 20. století do latinskoamerického prostoru zařadily nechtěné geopolitické pojmy vedoucí k rozštěpení regionálního prostoru, tak zločin má obdobnou tendenci v dnešní době. V plně demokratizovaných státech dává zločin státům podnět k jeho vymýcení, ovšem v případě Latinské Ameriky panuje hrozba splnutí a zakoření zločinu do státní správy.

¹⁷² ARGUMOSA PILA, Jesús R. *América Latina ante las nuevas amenazas: Aproximación Estratégica*. Revista Estrategia: Centro de Altos Estudios Nacionales República Oriental del Uruguay. [online]. 2013 [cit. 2015-04-29], s. 58-60 Dostupné z: http://www.mdn.gub.uy/public/331/04__argumosa__am_rica_latina_ante_las_nuevas_amena_4d093554d0.pdf

¹⁷³ HUTSCHENREUTER, Dr. Alberto. *Vieja y nueva geopolítica en América Latina* [online]. 2013 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://actualidad.rt.com/opinion/alberto-hutschenreuter/view/91171-vieja-nueva-geopolitica-america-latina>

¹⁷⁴ HUTSCHENREUTER, Dr. Alberto. *Vieja y nueva geopolítica en América Latina* [online]. 2013 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://actualidad.rt.com/opinion/alberto-hutschenreuter/view/91171-vieja-nueva-geopolitica-america-latina>

5. Aktuální geopolitické procesy a současný geopolitický vývoj v Latinské Americe

5.1. Geopolitika a nový světový řád – nástup globalizace

V průběhu dvacátého století jsme byli v latinskoamerickém vývoji svědky, jak se intelektuální oblast geopolitiky postupně přesunula z vojenských škol do otevřeného diskursu a geopolitické myšlení se začalo promítat do diskusí v různých oblastech (energetika, integrace). Toto rozloučení se s vojenskou sférou geopolitiky by mohlo znamenat nový obzor ve vlastním nezávislém interdisciplinárním bádání a v rozvoji geostrategických plánů. Tato kapitola ukáže, že došlo k jistým změnám.

Základní otázkou pro jednadvacáté století je, z čeho se mají čerpat nové geopolitické úvahy v souvislosti s periferním postavením řady států Latinské Ameriky, s ohledem na přítomný vliv USA, nekonsolidovanou demokracii či socialistické alternativy v regionu? V průběhu práce jsem ukázala postupný odklon od militantních konceptů a organického pojetí státu. Nyní státy v oblasti geopolitiky přechází do akademického a civilního prostředí, kde se rodí geopolitika s odkazem na aktuální problémy, jako je urbanizace, slabý socio-ekonomický vývoj, životní prostředí či přístup a kontrola nad přírodními a energetickými zdroji. Přítomnou esencí těchto aktuálních konceptů je často skloňovaná globalizace, kterou většina místních autorů považuje za škodlivou. V druhé polovině dvacátého století byl téměř v každé práci zmiňován enormní vliv USA v regionu. V novém tisíciletí se nevráživost k USA mnoho nezměnila. Globalizace jako nevíтанý jev je v řadě případů připisována, i bez vysvětlení právě USA.¹⁷⁵ V jednadvacátém století ovšem můžeme spatřit i jeden pozitivní jev, a tím je vřelejší přístup ke Španělsku, tedy ke svému bývalému koloniálnímu centru. Roste spolupráce se Španělskem po obchodní stránce, ale i v oblasti vědecké kooperace.

Globalizaci, kterou v různých částech světa vítají, Latinoameričané ji považují za nevýhodnou realitu. Zde je vhodné si vzpomenout na kapitolu o teorii závislosti, která odkazuje na to, že technologicky zaostalé společnosti nemají šanci se udržet na vrcholu v mezinárodním systému. Takřka většina místních autorů tvrdí, že konfigurace globálního

¹⁷⁵ Washingtonský konsensus je považován za předeheru globalizace a autoři často washingtonský konsensus kritizují.

systému a historické globalizační procesy jsou výsledkem expanze a dominance ekonomické, politicko-ideologické, obchodní, vojenské a kulturní nadvlády (myšleno nadvlády USA).

Chilský sociolog a politolog Manuel Luis Rodríguez Uribe mi vysvětlil, jak Latinská Amerika vnímá dnešní globalizaci: „*Dnešní globalizace je založena na tom, že vyhrává ten, kdo ovládá finanční trhy, kdo disponuje výpočetní technikou, nejnovějšími technologiemi a moderní infrastrukturou. Tyto aspekty vyžadují a závisí na internetu neboť se vše dnes řídí virtuálně. Napříč Latinskou Amerikou panuje v tomto ohledu shoda, že v řadě těchto aspektů státy selhávají, zejména technologicky. Technologie státy nemají v nejvyšších kvalitách, a proto čelí extrémní zranitelnosti.*“ Naráží zde na strukturální asymetrii, která se z ekonomických, politických i kulturních oblastí přesunula do vnitřního procesu globalizace.

Tato nová realita se odehrává skrze korporátní a institucionální sítě v reálných i virtuálních prostorech. Její fungování je založené na pyramidové struktuře, přičemž východiskem globalizace je nerovnost a asymetrie. Latinskou Ameriku, díky své periferní pozici postihla ta druhá, negativní strana globalizace.¹⁷⁶ Výsledným hodnocení místní geopolitické produkce je, že v této globální dynamické “hře“ figurují hispanoamerické státy jako poražení a ne jako vítězové.

Jednou z možností, jak zvýšit latinskoamerickou pozici by mohla být vlastní tvorba zahraničně politických koncepcí vycházející primárně z vlastních zájmů a možností. Jak jsem ukázala v kapitole zabývající se integrací, řada zemí si není stále schopna reálně uvědomit, že pokud není možné samostatné navýšení vlastní síly, je regionální integrace vhodnou alternativou. Za poslední dobu je vidět, že si autoři všimají komparativních výhod Latinské Ameriky, ovšem oproti evropské integraci, Latinská Amerika zaostává i přes to, že disponuje vlastními přírodními zdroji, řadou surovin, minerály i plodinami, z kterých může těžit.

Nesmíme opomenout, že nové tisíciletí připravilo Latinské Americe sérii trvalých problémů, které se stále nedaří řešit. V 21. století eskaloval organizovaný zločin, obchod s drogami, migrace a obchod s bílým masem. Tyto faktory stěžují politickou, ekonomickou i sociální situaci. Konec bipolárního systému rovněž znamenal, že moderní společnosti již zahodily představu o krvavých válkách a teritoriálních uspokojení. Moderního člověka má v nové éře uspokojit liberální demokracie a s tím souvisící nová představa konfliktů. Očekává

¹⁷⁶ BARRIOS, Miguel Ángel. *Claves geopolíticas de américa del sur En la globalización*. Fundación pala la democracia. [online]. 2007 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://fundaciondemocracia.org/>

se, že budoucí konflikty budou mít spíše ekonomické příčiny, zejména v podobě “boje“ o zdroje, což nastíním v následující podkapitole.

Globalizace je tak širokým jevem, který lze proto hodnotit a analyzovat z celé řady hledisek, proto mají latinskoameričtí autoři tendenci v aktuálních analýzách různé aktuální problémy připisovat právě globalizaci. Proto je dobré mít na paměti, že představy široké veřejnosti o globalizaci jsou především odvoditelné od socio-ekonomické situace dané populace. Mexická socioložka Rossana Reguillo Cruz připisuje obchod s drogami a boom zločineckých gangů výhradně jednotlivým vládám, nikoli „asymetrické“ globalizaci. Jako jedna z mála říká, že; *Tento jev se nepodaří vymítnit, dokud se do akce nevloží státní instituce. Státní složky mají tendenci, na základě korupce vytvářet si vazby na ilegální skupiny. Čili samotný zločin v těchto zemích vytváří prostor pro začlenění jeho samého do státu, a tak s velkou pravděpodobností hrozí zakořenění či splynutí se státní správou.*¹⁷⁷

5.2. Přírodní zdroje a energetika – potenciál Patagonie

Obdobně jako se v latinskoamerickém prostředí polarizují politické systémy, v oblasti energetiky rovněž nepanuje shoda a jednotná strategie (těžba či distribuce ropy, uhlí, zemního plynu, využití energie vody). V dnešní Latinské Americe je možné spatřovat několik postojů a různých vizí v oblasti energetiky a nacionalismu s ním spojeným. Andská oblast preferuje nacionalistické pojetí, kde je příkladnou ukázkou Venezuela. Peru a Chile se od takového kurzu distancuje a státy jsou otevřené mezinárodní energetické integraci. Mexiko zastává tradiční uzavřený energetický nacionalismus, ovšem Mexiko podléhá silným tlakům na prolomení těchto bariér a na otevření tohoto sektoru.¹⁷⁸ Prezidentka Argentiny Cristina Fernández Kirchner v roce 2012 schválila zákon na vyvlastnění ropných společností, čímž začala Argentina radikálně snižovat podíl zdrojů v rukou soukromých investorů.

Re-nacionalizace politik v této oblasti postihuje aktuálně hlavně Andskou oblast (uskupení ALBA) – Ekvádor, Venezuela a Bolívie. Tyto státy v oblasti energetiky preferují

¹⁷⁷ HUTSCHENREUTER, Dr. Alberto. *Vieja y nueva geopolítica en América Latina* [online]. 2013 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://actualidad.rt.com/opinion/alberto-hutschenreuter/view/91171-vieja-nueva-geopolitica-america-latina>

¹⁷⁸ S tím souvisí poměrně nová Energetická reforma z roku 2013, kterou navrhoval současný prezident Enrique Peña Nieto. Mezi hlavní cíle této reformy patří; snížit rodnám náklady na plyn a elektřinu, navýšení investic v tomto sektoru, včetně vytvoření nových pracovních míst, posílení role Pemexu (naftařská státní společnost), myšleno poskytnout jí větší volnost při rozhodování v oblasti modernizace, s tímto bodem ovšem souvisí, že výhradně stát má být jediným vlastníkem ropy a zemního plynu, tedy regulátorem ropného průmyslu.

proteccionistické a nacionalistické pojetí. V novém tisíciletí, tak hrají přírodní zdroje důležitý faktor, právě při tvorbě buď nacionalistických či etatistických modelů. Státy často ve své rétorice přírodní zdroje využívají pro tvorbu distribuční politiky. Postupně se například přírodní zdroje staly hlavní vývozním artiklem v Argentině, Venezuele, Brazílii a Mexiku.¹⁷⁹

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, konflikty 21. století se nově přesunuly z oblasti územních sporů do komplexní hry o přerozdělování a nadvlády nad energetickými zdroji. Především ropa a zemní plyn se v 21. století mění na strategickou surovinu. José Luis Cadena Montenegro, však ve své analýze uvádí, že nejde výhradně jen o ropu. Velmi cennou strategickou surovinou je i voda. Latinská Amerika disponuje největší zásobárnou sladkovodní vody na světě - *Acuífero Guaraní*, která se nachází na území čtyř států: Paraguay, Argentina, Brazílie a Uruguay. *Acuífero Guaraní* svými povodími spojuje tři velké řeky Orinoco, La Plata a Amazonku. Celkový objem vody se odhaduje na 30.000 km³. Ovšem jedním z největších problémů do budoucna je přístup k těmto vodám.¹⁸⁰

V této kapitole se podíváme na oblast Patagonie a Magellan v oblasti Cono sur neboli oblasti Jižního cípu. Geograficky je oblastí Cono sur chápán nejjižnější cíp Jižní Ameriky, jehož tvar připomíná trojúhelník. Geopoliticky oblast zahrnuje státy; Argentina, Chile, Uruguay. Jelikož se budu zabývat touto oblastí z hlediska energetického významu, je vhodnější definovat tuto oblast jako Patagonii neboť Uruguay nedisponuje zásobami přírodních zdrojů.

V této oblasti je asi největším odborníkem chilský vědec Manuel Luis Rodríguez Uribe, který působí na ARCIS Univerzitě (*Universidad de Artes y Ciencias Sociales*) a Univerzitě Santo Tomás (*Universidad Santo Tomás*) v Punta Arenas v Chile. Ve svých knihách a pracích rozebírá nejen dopad globalizace v Patagonii, ale také nabádá k energetické soběstačnosti vzhledem k udržitelnému rozvoji a zachování geo-kulturního významu této oblasti.¹⁸¹ Autor uvádí, že globalizaci není možné pojímat jako pouhý globální kapitalistický systém, ale je to nová forma invaze do sociální a kulturní oblasti prostřednictvím ekonomických sítí a služeb.

¹⁷⁹ SORJ, Bernardo a Sergio FAUSTO. América Latina, transformaciones geopolíticas y democracia: La política exterior de la venezuela bolivariana. *Centro Edelstein de Pesquisas Sociais*. 2010, s. 117-129

¹⁸⁰ CADENA MONTENEGRO, José Luis. *La geopolítica en sudamérica: conflictos potenciales y efectos globales*. Investigaciones Geográficas: Instituto Interuniversitario de Geografía [online]. 2011, (55) [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/22887/1/Investigaciones_Geograficas_55_06.pdf

¹⁸¹ MIMICA-BARASSI, Eugenio. Historia del trabajo en mMagallanes y la Patagonia - introduccion: Historia del Trabajo en Magallanes: nuestra memoria laboral y cultural. *Materialesdehistoria* [online]. 2004 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://materialesdehistoria.blogia.com/2006/061802-historia-del-trabajo-en-magallanes-y-la-patagonia-introduccion.php>

Díky tomu, dle jeho slov vznikají i nová světová geo-ekonomická centra, jakožto dopad ekonomického a technologického rozvoje. Každé takovéto centrum je tedy pojímáno jako uskupení či složení zdrojů, sítí a vzájemných vazeb, jejichž tempo udávají mocenské vztahy. Patagonii chápe jako geo-ekonomické centrum disponující možným vlivem v mezinárodním prostředí. V této souvislosti se zabývá zejména energetickou soběstačností a svrchovaností nad energetickými zdroji. Varuje, že by výroba neměla být v rozporu s udržitelností životního prostředí. Termín energetická svrchovanost vzniká s ohledem na aktuální energetické zdroje.¹⁸²

Koncepce energetické svrchovanosti (*energy sovereignty*) je mladší a méně častá než například koncepce potravinové svrchovanosti. Přesto se dostává do popředí diskusí o rozvoji zejména v souvislosti s procesem jednání o nové klimatické smlouvě. Energetická svrchovanost je založena především na využívání místních zdrojů energie.¹⁸³ Uribe proto státy nabádá, aby byly schopné kontrolovat výrobní procesy a distribuci energie primárně s ohledem na životní prostředí.

V souvislosti s koncepcí energetické svrchovanosti definuje Patagonii jako území plné příležitostí. Je to sice oblast částečně vybydlená a vzdálená, ale zároveň je to geo-kulturní prostor prožívající ekonomickou přeměnu a stává se součástí geopolitického uvažování. Po dlouhá tři století Patagonie hostila vědecké expedice a postupně se stávala objektem zájmu a touhy "ovládnout" tento prostor. Přístavy jako Punta Arenas, Puerto Natales aj. zažívaly v rámci námořní dopravy boom, díky němuž docházelo k průmyslovému a obchodnímu vývoji během 19. století. Patagonie vstoupila do částečné modernizace v souvislosti s britskou přítomností, a díky tomu se zájmy během 20. století přesunuly do energetické oblasti. Dnes je Patagonie v centru pozornosti zahraničních firem kvůli využití přírodních zdrojů neboť se zde nachází obnovitelné zdroje energie.¹⁸⁴

Poprvé zavedl do širokého povědomí geopolitickou vizi Magellan a Patagonie generál Ramón Cañas Montalva, tento prostor uvedl coby strategickou oblast pro Chile. Uvedl, že jde o zajímavý prostor v oblasti přírodních zdrojů (dnes těžba ropy – ENAP¹⁸⁵). Dále vyzdvihoval,

¹⁸² RODRÍGUEZ U., Manuel Luis. *¿Quién dijo que el sur queda abajo...?* 2011

¹⁸³ *Rozvojová pomoc nestačí: alternativní politické přístupy k chudobě a bezmoci ve světě* [online]. 2009. Praha: Pražský institut pro globální politiku - Glopolis, s. 24

¹⁸⁴ RODRÍGUEZ U., Manuel Luis. *¿Quién dijo que el sur queda abajo...?* 2011

¹⁸⁵ Empresa Nacional del Petróleo - státní chilský podnik

že je Patagonie přirozeným mostem do Antarktidy.¹⁸⁶ Následně námořní stratég Oscar Buzeta v 60. letech veřejně podporoval plnou otevřenost regionu, ovšem s výhradní svrchovaností nad zdroji. Z aktuálního geopolitického hlediska má území Patagonie a Magellan značné zásoby pevninské vody, lesní rezervace, energetický potenciál a přímý přístup do třech světových oceánů – Pacifik, Atlantik, Jižní ledový oceán. Geopolitická vize této oblasti je tak na počátku 21. století přímo spojená s udržitelným rozvojem, který bere v potaz ekologické a environmentální otázky. Aktuální vize autorů stojí na myšlence přeměny regionu na logistické centrum zaměřené na výzkum a technologie (s projekcí na Antarktidu).¹⁸⁷ Oblast Cono sur nabízí řadu dosud neprozkoumaných oblastí, která nabízí možnosti pro uplatnění geopolitického vlivu v energetickém systému. Obzvláště Patagonie v poslední době přitahuje zájem mnoha latinskoamerických badatelů.

5.2.1. Latinskoamerický model rozvoje a noví aktéři v regionu

Latinskoamerický model rozvoje byl a stále je z velké části založen na vývozu potravin, přírodních zdrojů a zemědělských surovin. Tato ekonomická závislost je ovšem do jisté míry velice nestabilní a nevýhodná neboť je vázána pouze na poptávku. Nastane-li ochlazení poptávek ze stran obchodních partnerů či dojde k poklesu cen, tak se národní hospodářství ocitne ve vážných problémech.¹⁸⁸ Mezi státy s mírně vyspělým stupněm hospodářství v mírném pásmu patří Argentina, Brazílie, Uruguay a Paraguay, jejichž zemědělské produkty se staly trvalým doplňkem evropských ekonomik. Argentina a Brazílie navíc patří k exportérům ropy. Státy v tropickém pásmu jako Kolumbie, státy Karibiku a Střední Amerika exportují především cukr, kakao, kávu, jutu či maniok, a na trhu s těmito surovinami soutěží se státy bývalých evropských kolonií v Africe. Třetí kategorií jsou státy orientované výhradně na těžbu nerostných surovin a ropu. Sem patří Chile, Bolívie, Peru, Venezuela a Mexiko. Chile, Peru a Bolívie především těží stříbro, zlato či ledek. Ovšem své výrobky

¹⁸⁶ Antarktický smluvní systém zmrazuje nároky států na území Antarktidy, zakazuje jakékoliv vojenské aktivity a také zakazuje těžbu nerostných surovin, nároky na prolomení této smlouvy si klade, mimo jiné státy, i Chile a Argentina.

¹⁸⁷ VILLALÓN ROJAS, Eduardo. *EL EJÉRCITO DE CHILE, CAMINO AL POLO SUR*. Estudios Hemisfericos y Polares. [online]. 4 (3): 2013 [cit. 2015-04-29]. s. 212. Dostupné z: <http://www.revistaestudioshemisfericosypolares.cl/articulos/054-Villalon-Ejercito%20Chile%20Polo%20Sur.pdf>

¹⁸⁸ SORJ, Bernardo a Sergio FAUSTO. América Latina, transformaciones geopolíticas y democracia: La política exterior de la venezuela bolivariana. *Centro Edelstein de Pesquisas Sociais*. 2010, s. 308-312

nevyváží a jde pouze o zahraniční (evropské) společnosti, které mají vyspělé technologie a ony vyváží tyto produkty.¹⁸⁹

Na přelomu tisíciletí se tempo hospodářského růstu Latinské Ameriky začalo odrážet ode dna a dokonce vykazovalo i obchodní přebytky. Chybou regionu však bylo, že se v tomto období zisků vlády nezaměřily na hlubší rozvoj infrastruktury, což je stále zásadním problémem a nedostatkem regionu. Prosperita a výkonnost Latinské Ameriky se koncem druhého desetiletí v 21. století zasekla. Díky ekonomické krizi, stagnaci globální aktivity a nedostatku investic se prudce snížily ceny latinskoamerických komodit a tempo regionu se znovu zbrzdilo.¹⁹⁰ Aktuální měnová válka ve formě depreciace domácích měn nemusí vést ke zvýšení exportních příjmů, ale naopak může vést k růstu zadlužení a inflace. Za rok 2014 na tom byla nejhůře Venezuela, kde se míra inflace koncem roku pohybovala na 68,5%.¹⁹¹

Ekonomický úpadek USA v posledních letech Latinoameričané vnímají jako příležitost k posílení vlastní projekce a vyhledávání nových obchodních partnerů. Mezinárodní strategie Číny se opírá o stabilitu mezinárodního systému, který se snaží zachovat. S tímto ohledem došlo počátkem tisíciletí k několika debatám o roli Číny v Latinské Americe. Dle několika studií je vidět, že názory se velmi polarizují. Kritický pohled padá na ekonomickou i politickou sféru čínského vlivu v regionu. Čína může přispět do regionu technologickou a průmyslovou specializací pro různá odvětví, ale odborníci se obávají vysokých cen komodit. Druhá kritická zmínka padá na málo společných odvětví, hospodářských struktur či energetických projektů. Nicméně dnes jsme svědky, že se Číně v tomto regionu začalo dobře dařit. Brazílie, Chile, Argentina a Peru, jsou státy nakloněné čínské poptávce komodit. Čína je na jedné straně vnímána jako příležitost a na druhé straně jako nejistý aktér, záleží na kapacitách každé země, jak se s novou realitou bude schopna vypořádat. Vláda v Nikaragui se v roce 2014 dohodla s čínskou společností HKND-Group na výstavbu mezi-oceánského *kanálu Gran Canal Interoceánico* v Nikaragui, který má spojit Karibské moře s Tichým oceánem.

¹⁸⁹ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Teoría y metodología de la geopolítica. Hacia una geopolítica de la "construcción de poder: Hacia una geopolítica de la "construcción de poder"*. Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales. [online]. 2010 (210): [cit. 2015-04-28]. s. 27 Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=42118500002>

¹⁹⁰ Latinská Amerika – Růst tichomořských zemí se zvyšuje. COFACE [online]. [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://www.coface.cz/Novinky-Publikace/Novinky/Latinska-Amerika-rust-tichomorskych-zemi-se-zvysuje>

¹⁹¹ LEMBÁK, Martin. *Měnové války Latinské Americe neprospívají*. ProInvestory. 2015. [online]. [cit. 2015-02-07]. Dostupné z: <http://proinvestory.cz/menove-valky-latinske-americe-neprospivaji>

V latinskoamerickém prostředí je to poměrně čerstvá informace, proto dosud neexistuje vůči tomuto projektu mnoho kritických ohlasů.¹⁹²

Staronovým aktérem v regionu je i Rusko, ovšem řada autorů si uvědomuje, že oproti Číně, nemá Rusko touhu po stabilním mezinárodním systému, ale snaží se obnovit moc z dob bývalého Sovětského svazu. Panuje zde tedy obava z ruské aktivnější role v mezinárodním systému. Navíc možnosti investic a obchodu v Latinské Americe jsou omezené. Dnes například Rusko patří mezi hlavní dodavatele zbraní do regionu.¹⁹³

Vedle USA a Číny má zde rovněž velmi významnou roli Evropská unie, která představuje pro Latinskou Ameriku výrazného ekonomického partnera. Z hlediska bilaterálních vztahů jsou pro EU nejdůležitější vztahy s Brazílií a Mexikem – oběma těmito zemím navrhla EU strategické partnerství obsahující především intenzivnější dialog ohledně širokého spektra otázek a pravidelné konání summitů na nejvyšší politické úrovni.¹⁹⁴

Evropská unie je tak po USA druhým nejdůležitějším investorem v zemích Latinské Ameriky. Evropa svou investiční činnost v Latinské Americe zejména posílila v oblasti energetiky, strojírenství či informatiky.¹⁹⁵

Závěrem této kapitoly můžeme říci, že Latinská Amerika vstupuje do 21. století v situaci, kdy mezinárodní systém generuje protichůdné síly a tlaky, které ovlivňují dění v této oblasti. Nové tisíciletí proto můžeme chápat jako dobu nejistoty, ale i příležitosti.

¹⁹² *Canal de Nicaragua: Una estrategia geopolítica china: Contexto y naturaleza del proyecto*. OPEAL: Instituto de Ciencia Política Hernán Echavarría Olózaga. [online]. [cit. 2015-04-16]. Dostupné z:

http://opeal.net/index.php?option=com_content&view=article&id=519:-canal-de-nicaragua-una-estrategia-geopolitica-china-&catid=100:situaciones-a-observar&Itemid=139

¹⁹³ SORJ, Bernardo a Sergio FAUSTO. *América Latina, transformaciones geopolíticas y democracia: La política exterior de la Venezuela bolivariana*. *Centro Edelstein de Pesquisas Sociais*. 2010, s. 315

¹⁹⁴ KRÁL, David. *Euroskop: Evropská unie a svět* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8915/sekce/evropska-unie-a-svet/>

¹⁹⁵ CARRIÓN FONSECA, Gloria. *El Acuerdo de Asociación Comercial y de Inversiones entre la Unión Europea y los Estados Unidos: Retos y oportunidades para las relaciones birregionales entre la UE y América Latina y el Caribe*. FUNDACIÓN EU-LAC: Relaciones birregionales. [online]. 2014 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: http://eulacfoundation.org/sites/eulacfoundation.org/files/EU_LAC_TTIP_SPAN_WEB_150124_RZ-2%20copy.pdf

5.3. Cesta k aplikaci geopolitických modelů, aneb příklad geopolitická praxe v Latinské Americe

Dosud jsem se zaměřovala na geopolitické problémy zemí Latinské Ameriky. Jejich politicko-historický vývoj, aktuální konflikty, výzvy a problémy. Tato kapitola má za cíl ukázat aktuální geopolitickou dynamiku ve vybraných zemích v Latinské Americe. Nejprve se budu zabývat oblastí Střední Ameriky, kde z ekonomického hlediska jednoznačně dominuje Mexiko. V této podkapitole ukážu, jak Mexiko rozšiřuje v posledních letech svůj vliv v celém prostoru Střední Ameriky. V souvislosti s Mexikem ovšem musíme počítat s větším vlivem USA, než je tomu například v Jižní Americe. Mexiko patří do organizace NAFTA a mexický export do členských států NAFTA činí přibližně 80 % své celkové produkce, proto je primárně ze svého postavení orientované na USA.

Střední Amerika je nejchudší oblast Latinské Ameriky, což do velké míry ovlivňuje kapacitu a schopnost akademiků a intelektuálů v rozvoji geostrategického myšlení. Mexiku, se díky této skutečnosti do tohoto prostoru vstupuje mnohem snadněji. Výjimkou je Kostarika, nejenže disponuje poměrně stabilní demokracií, ale má i početně slabé zastoupení černošského obyvatelstva. Z poměrně slabého osídlení jsou tak nejvíce zastoupení mesticové a nejméně jsou zastoupeny afro-karibské kultury.¹⁹⁶ Po Střední Americe se zaměřím na Kolumbii, Venezuelu a její Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky. Poté na oblast Cono sur.

Když je řeč o Latinské Americe, je třeba z geopolitického hlediska rozlišovat mezi Střední a Jižní Amerikou. Od Mexika dále na jih, přes Střední Ameriku, Karibik a Kolumbii je toto prostor orientovaný na USA. Střední Amerika považuje Mexiko za svého lídra. Jižní Amerika má svého nesporného ekonomického lídra Brazílii. Ovšem ani Brazílie není schopna být natolik silným aktérem, který by dokázal region vést jednotným směrem ke společnému rozvoji a integraci. Ze španělsky mluvících států Brazílii dokáže konkurovat částečně jen Argentina nebo Chile, ovšem bez větších úspěchů. V následujících kapitolách se proto zaměřím na aktuální pozici Argentiny a Chile.

¹⁹⁶ GRANADOS CHAVERRI, Carlos. Cuadernos Políticos. *Geopolítica En Centroamérica: Hacia una definición de Centroamérica* [online]. 1986 (46) [cit. 2015-05-08]. s. 11 Dostupné z: <http://www.cuadernospoliticos.unam.mx/cuadernos/contenido/CP.46/CP46.8.CarlosGranadosChaverri.pdf>

5.3.1. Mezoamerika

Od dob kolonizace byla Střední Ameriky oblastí, kde se střetávalo několik národností; Holanďané, Francouzi, Britové, Španělé. V průběhu studené války se zde navíc mísil vliv severoamerický a sovětský.¹⁹⁷ Tento region je specifický právě díky své etnické rozmanitosti. Zejména v Mexiku se dodnes nachází potomci dávných kmenů – Aztéků a Mayů (zejména na jihu Mexika – oblast Chiapas), navíc je zde velký počet dovezených otroků z Afriky. Po staletí vzájemného soužití se zde smíchalo několik původů; indiánský, evropský i černošský. Oblast je však charakteristická i pro svou slabou střední třídu, a proto tato část Ameriky od počátků podléhala častým vlivům a ideologiím z vnějšku.

Jak již bylo řečeno, z hlediska kulturně-historického se v této oblasti nachází jen několik států sdílející obdobnou historii odkazující na španělskou koloniální nadvládu. Termín Mezoamerika, proto není geografickým pojmem, jde spíše o pojem odkazující na společné dějinné prvky. Hranice Mezoameriky jsou stanoveny vazbami mezi obyvateli a společnými znaky.¹⁹⁸

Mezi hlavní dva procesy, ke kterým zde došlo za posledních třicet let, jsou přechody od autoritářských režimů k zastupitelské demokracii a přijetí nového ekonomického modelu, který se vyznačuje exportním boomem řady plodin.¹⁹⁹ S výjimkou Kostariky, která se může pyšnit nejdéle fungující demokracií v Střední a Jižní Americe fungující od 60. let, zbytek zemí Střední Ameriky se v demokracii teprve začíná učit fungovat.²⁰⁰

Na počátku této kapitoly je důležité znovu zdůraznit, že geopolitika ve Střední Americe, s výjimkou Mexika nedosahuje žádné, takřka ani minimální úrovně. Státy se zde orientují výhradně na Spojené státy americké. Veškeré teoretické, historické či geopolitické uvažování místních autorů (často jen levicově orientovaní autoři) se odvíjí od dominantního

¹⁹⁷ MITRE, Antonio. *De las cenizas de la ideología: sistema regional, fronteras y conflictos interestatales en américa latina*. Plataforma Democrática. [online]. 2010 (2) [cit. 2015-05-01]. s. 60 Dostupné z:

<http://www.plataformademocratica.org/Publicacoes/11628.pdf>

¹⁹⁸ Significados. *Significado de Mesoamérica: Qué es Mesoamérica*: [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

<http://www.significados.com/mesoamerica/>

¹⁹⁹ V souvislosti se slabým hospodářským vývojem v Karibské oblasti a ve Střední Americe se hovoří o tzv. banánových republikách, tedy republiky závislé na cenách na světových trzích, snadno podléhají vlivu USA, i když např. kávové plantáže ve Střední Americe zůstaly většinou v majetku místní oligarchie, avšak největší zisky z kávy mívají zahraniční společnosti, a to z jejího zpracování a z obchodu. (Zadní dvorek Ameriky, Grace Livingstoneová)

²⁰⁰ ROVIRA MAS, Jorge. *Centroamérica 2010 y sus escenarios de integración*. REPENSAR América Latina: América Latina y el Caribe: Escenarios posibles y políticas sociales. 2011, s. 259

postavení USA. Spojené státy jsou v odborných spisech uváděny jako agresor a nezvaný aktér. Finanční zdroje, dotace, strategické plány pro podporu a rozvoj této oblasti, které v této oblasti často realizují Spojené státy je intelektuály téměř ve všech případech opomíjený fakt.

Od Mexika dále na jih, přes Střední Ameriku, Karibik až po Kolumbii, je toto prostor orientován na Spojené státy. Je tedy jasné, že tato oblast podléhá většímu vlivu USA, než tomu je v Jižní Americe. V této souvislosti je nutné zmínit, že německá geopolitická škola, která zakořenila v minulém století zejména v Chile, Argentině a do jisté míry i v Brazílii, do této oblasti sice pronikla, ale vzhledem k rozsáhlým ekonomickým i sociálním problémům se nedá hovořit o jakékoli místní adaptaci tohoto myšlení. I přes tyto skutečnosti region zaznamenává dynamické změny a rozvoj, ovšem pod "kontrolou" USA.

Doktor Bryan González původem z Kostariky v roce 2012 provedl geopolitickou restrukturalizaci Střední Ameriky v době globalizace. Globalizaci nazývá světovým kolapsem, přičemž z teoretického hlediska vychází ze studie Světový kolaps a válka (*El colapso mundial y guerra*)²⁰¹ – autor Eduardo E. Saxe Fernández.²⁰² Kniha E. Saxe-Fernándeze, potažmo Bryana Gonzálezese (*La Reconfiguración de Mesoamerica. Una aproximación teórica*) se zabývá regionem z hlediska geostrategického významu pro USA. Bryan González pečlivě analyzuje Spykmanna a jeho nadefinovaných šest geopolitických zón. Zejména se věnuje oblasti odpovídající Střední Americe (středomořská americká zóna). Cílem jeho práce je poukázat na snahu USA zůstat v této oblasti dominantním hráčem.

Bryan González Mezoameriku definuje jako statickou geo-kulturní specifickou oblast, která jakožto politický region vykazuje jistou míru dynamiky.²⁰³ Termínem statická geo-kulturní oblast myslí tradiční místní kultury jako Nahuátl a Mayové. Tyto kultury jsou pro aktuální geopolitickou dynamiku zcela nepodstatné kulturní rysy, protože aktuální dění je vázané na geopolitické zájmy USA. Je třeba dodat, že, tyto názory vychází jen z akademických a odborných kruhů. Dále v souvislosti s definováním této oblasti je třeba říci, že v latinskoamerické literatuře je těžké nalézt shodu při vymezení regionu Mesoamérika. Řada autorů vychází z představ Spykmanna, který sem řadil Venezuelu i Kolumbii.

²⁰¹ SAXE-FERNÁNDEZ, Eduardo E. *Colapso Mundial y Guerra* [online]. San José, Costarica: AMO AL SUR Editorial, 2006

²⁰² Profesor působící na Filozofické fakultě v Národní autonomní univerzitě v Mexiku (UNAM). Autor několika knih a článků publikovaných v Latinské Americe, Kanadě, Spojených státech i Evropě.

²⁰³ GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, Bryan. *La Reconfiguración de Mesoamerica: Una aproximación teórica*. Intellector. [online]. 2012 (17), s. 12 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: www.revistaintellector.cenegri.org.br

Pojmem světový kolaps autor odkazuje na „světové ničení“ dosahující stále vyšších rozměrů (bombové útoky, sesuvy půdy, zemětřesení, hlad, genocida atd.). Kolaps je zde líčen jako poslední fáze života.²⁰⁴ Zejména se dotýká energetické, ekologické a finanční oblasti, která v posledních letech podléhá enormní destrukci a má tendenci podlehnout vyčerpání. Zajímavým údajem v knize je zmínka o počátku tohoto světového kolapsu. Autor tímto dnem označil 7. říjen 2001. Den, kdy USA podnikla invazi do Afghánistánu.²⁰⁵ S tímto dodávám, že slovo terorismus ve studii B. Gonzáleze nepadlo. Světový kolaps nepřisuzuje teroristickým útokům, ale přímo vládě Spojených států. I přes výbornou Gonzálesovu analýzu tohoto regionu, apatie vůči Spojeným státům je zde hlavní esencí.

V teoretickém úvodu termín Mezoamerika přirovnává k termínu Mettelamerika vycházející z teorie Grossräume Carla Schmitta. Termín odkazuje na tzv. velký prostor bez prvků národní suverenity. Později používá termín Lebensraum (životní prostor) od Friedricha Ratzela.²⁰⁶ Z prvních stránek je patrné, že B. González ve svém teoretickém úvodu čerpá z německé geopolitické školy. Po uvedení Monroeovy doktríny ve známost a po uvedení do praxe národně bezpečnostní doktrínu USA, vzniká termín *Mesoamérica*. Nesmíme ovšem zapomenout, že Střední Amerika, tedy nedefinovaná strategická oblast pro USA vychází primárně z geopolitické americké školy A. Mahana a N. Spykmanna. Oba zmínění latinskoameričtí autoři, tak ve svých analýzách smíchali obě dvě geopolitické školy, německou i anglosaskou. Ve svých konceptech čerpají z různých autorů a názorových proudů.

A. Mahan poukazoval na strategický význam Karibského moře a Mexického zálivu. N. Spykman ve své politické koncepci z první poloviny 20. století označil Mexiko, Antily, Střední Ameriku, Kolumbii, Venezuelu a obě Guayany za nejvýznamnější strategickou zónou pro USA. Souhrnně tuto oblast nazval *América Mediterránea*.²⁰⁷ Z této perspektivy provádí následně B. González rekonfiguraci prostoru Mezoameriky.

²⁰⁴ GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, Bryan. *La Reconfiguración de Mesoamerica: Una aproximación teórica*. Intellector. [online]. 2012 (17), s. 2 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: www.revistaintellector.cenagri.org.br

²⁰⁵ Tento příklad je možné vidět v řadě studií, (viz Světový kolaps a válka), kde prvotním impulsem v restrukturalizaci mezinárodního systému není označované 11. září 2001, jak to známe z evropského diskursu, nýbrž říjen, tedy počátek invaze do Afghánistánu.

²⁰⁶ GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, Bryan. *La Reconfiguración de Mesoamerica: Una aproximación teórica*. Intellector. [online]. 2012 (17), s. 13-14 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: www.revistaintellector.cenagri.org.br

²⁰⁷ LOPEZ, Jose Ignacio. *La geopolítica de Nicolas Spykman*. Repositorio de revistas académicas Universidad EAFIT. [online]. [cit. 2015-04-25]. s. 83 Dostupné z: <http://publicaciones.eafit.edu.co/index.php/revista-universidad-eafit/article/viewFile/1375/1246>

Pro Spojené státy v 21. století již není důležitá ochrana zemí před šíření komunistické ideologie. Střední, potažmo i Jižní Amerika je pro Spojené státy především cenná po stránce přírodních zdrojů. Strategická závislost na přírodních zdrojích nastává, když tyto potřeby daná země nedokáže pokrýt z vlastních zdrojů. V případě USA se tato strategická závislost na přírodních zdrojích zvýšila, potom co země vstoupila do války s terorismem. Militarizace v kombinaci s ekonomickou globální krizí je v latinskoamerickém prostředí vysvětlováno jako moment, kdy se Latinská Amerika pro USA stává strategickou zásobárnou na přírodní zdroje a potřebné suroviny. Politická organizace tohoto prostoru nově podléhá neustálým změnám měnící význam tohoto regionu. Jinými slovy zde dochází, v důsledku výše nastíněných procesů ke geopolitické rekonfiguraci Střední Ameriky reagující na zájmy USA.

Jeden z prvních autorů silněji upozorňujících na strategickou zásobárnu přírodních zdrojů této oblasti byl Gian Carlo Delgado Ramos. Ve svém článku *Imperial geopolitics and natural resources (Geopolítica Imperial y Recursos Naturales)*.²⁰⁸ Je zajímavé, že z historického hlediska článek opět čerpá z úvah Johna Saxe-Fernándeze. Z tohoto důvodu je autor zaměřený primárně na výrazný vliv Spojených států v této oblasti. G. C. Delgado Ramos, mimo jiné upozorňoval na význam řek Mississippi a oblast Velkých jezer na území USA představující velkou zásobárnu sladkovodních vod. Ramos se zabývá komunikačním spojením v ústí řeky Mississippi.²⁰⁹ V této analýze můžeme nalézt prvky vycházející z Mahanovy koncepce, kde již počátkem dvacátého století Mahan upozorňoval na oblast Mexického zálivu neboť zde ústí řeka Mississippi.²¹⁰

S ohledem na přírodní zdroje byl na počátku tisíciletí realizován dosud nejvýraznější strategický plán v této oblasti. S návrhem přišla mexická vláda. Tzv. šedou eminencí tohoto plánu byly Spojené státy. Plán Puebla-Panama – PPP (*Plan Puebla-Panamá*) je iniciativa, kterou prosadila mexická vláda v roce 2001 s cílem zajistit rozvoj ve Střední Americe s

²⁰⁸ DELGADO RAMOS, Gian Carlo. *Geopolítica Imperial y Recursos Naturales*. Revista Memoria [online]. 2003 (117) [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <http://www.memoria.com.mx/171/delgado.htm>

²⁰⁹ *Territorio y Geopolítica Imperial del Agua: el caso de Mesoamérica Ecoportal: AGUA* [online]. 2004 [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: http://www.ecoportal.net/Temas_Especiales/Agua/Territorio_y_Geopolitica_Imperial_del_Agua_el_caso_de_Mesoamerica

²¹⁰ *El caribe: la estrategia de la seguridad estadounidense: la importancia geopolítica del Caribe*. CIE Coordinación de Innovación Educativa. [online]. [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: http://dieumsnh.qfb.umich.mx/capitulo_4_el_caribe.htm

dominantní účastí Mexika.²¹¹ PPP zahrnuje Belize, Kostariku, Salvador, Guatemala, Honduras, Mexiko, Nikaraguu, Panamu a Kolumbii.²¹² Region Střední Ameriky skrývá obrovské bohatství v kontextu biologické, etnické a kulturní rozmanitosti. Cíle PPP byly prezentovány jako ochrana tohoto přírodního bohatství.^{213 214}

Název plánu je odvozen od nejsevernějšího mexického města Puebla a od nejjihujižnějšího města Panama – hlavní město Panamy. Plán obsahuje osm hlavním iniciativ v oblasti integrace, snížení obchodních bariér, energetické propojení, integrace telekomunikačních služeb, trvale udržitelný rozvoj, podpora cestovního ruchu, zvýšení životní úrovně a posledním bodem je prevence v boji proti přírodním katastrofám.²¹⁵ Od svých počátků byl PPP prezentován jako příležitost a jako možnost posílení vlivu Střední Ameriky. Analytici zabývající se tímto plánem konstatovali, že v posledních letech v této oblasti skutečně došlo ke snížení chudoby a byl zaznamenán jistý rozvoj. Tyto závěry, však řada autorů zcela opomíná a věnují se jen posilující roli Mexika, potažmo USA v této oblasti. Přestože PPP by nebylo možné uskutečnit bez dodání severoamerického kapitálu.

PPP předpokládá vylepšení přes 6000 km silnic. V lednu letošního roku byl předložen konečný návrh dlouho očekávaného projektu²¹⁶ na dokončení jednotné dálniční sítě ve Střední Americe o délce 1800 km.²¹⁷ Tento projekt je v médiích velmi kladně prezentován a veřejností přijímán. Negativní postoj vůči USA je patrný hlavně v odborné literatuře.

²¹¹ S příchodem Vicenta Foxe do úřadu prezidenta Mexika v roce 2001 se změnila i struktura bilaterálních jednání a začal důsledně vysvětlovat veřejnosti výhody projektu PPP, tedy energetická integrace, otevřenější finanční sektor, regulace trhu práce, fiskální reformy, zvýšení přístupu ke vzdělání a zdravotní péči.

²¹² *El PPP: Avances, retos y perspectivas: Evolución del Plan Puebla Panamá hacia un Proyecto de Integración y Desarrollo de Mesoamérica: "Proyecto Mesoamérica"*. Comisión Ejecutiva del Proyecto Mesoamérica: Proyecto Mesoamérica. [online]. 2008, Mexico, s. 46 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z:

http://www.proyectomesoamerica.org/joomla/images/Documentos/Cumbres_Tuxtla/X_Cumbre_Tuxtla/Informe%20X%20Cumbre%20ESP.pdf

²¹³ *Plan Puebla-Panamá - Iniciativas mesoamericanas y proyectos*. BCIE-BID-CEPAL: Grupo Técnico Interinstitucional para el Plan PueblaPanamá. [online]. 2001, Salvador [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.cepal.org/mexico/noticias/proyectos/9/7879/iniciativas-PPP.pdf>

²¹⁴ Co se týče přírodních zdrojů, v původním znění dokumentu, je několikrát uveden cíl PPP v této oblasti; snaha o racionální řízení či zacházení s přírodními zdroji. Nikde se nepíše, co znamená racionální respektive komu má ona racionalita primárně sloužit. Je možné se domnívat, že tato nejasná formulace dává impuls k silné apatii vůči USA, neboť si to autoři vysvětlují dále po svém, tedy, že PPP je primárně stvořený pro zájmy USA.

²¹⁵ Álvarez, Béjar, Alejandro. *El Plan Puebla-Panamá en el contexto de la integración hemisférica*. Política y Cultura [online] 2002, s. 86 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=26701805>

²¹⁶ la Autopista Mesoamericana de la Información (AMI)

²¹⁷ *El PPP: Avances, retos y perspectivas: Evolución del Plan Puebla Panamá hacia un Proyecto de Integración y Desarrollo de Mesoamérica: "Proyecto Mesoamérica"*. Comisión Ejecutiva del Proyecto Mesoamérica: Proyecto Mesoamérica. [online]. 2008, Mexico, s. 46 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z:

Jedním z nejnovějších projektů PPP je *Proyecto Mesoamérica*,²¹⁸ který se upevňuje na bázi dialogu a užší spolupráce a koordinace. Projekt výrazně přispěl k lokální integraci a regionálnímu rozvoji díky budování elektrické infrastruktury, telekomunikací a dopravy. Došlo také k nezbytnému posílení projektů v sociální oblasti.²¹⁹ Plán PPP byl jakýmsi nutným startem pro restrukturalizaci, který stvořil integrační projekt *Proyecto Mesoamérica*, který se prezentuje jako podpora rozvoje tohoto makro-regionu s respektováním svrchovaností jednotlivých zemí. V tomto smyslu se odhaduje, že by mohlo v horizontu desítek let dojít k upevnění střední třídy v této oblasti, což by mělo pozitivní efekt na strategické plánování bez účasti vnějších vlivů.

Na těchto plánech můžeme spatřovat dominantní pozici Mexika. Mexiko definuje své geopolitické zájmy v teritoriu táhnoucím se až ke hranici s Kolumbií zahrnující všechny středoamerické republiky. Je zřejmé, že prioritou Mexika ve vztahu k ekonomice jsou však Spojené státy. To dokazuje Dohoda o volném obchodu NAFTA a Mexiko se tímto podpisem staví do jiné pozice od zbytku zemí Latinské Ameriky. Mexiko s počátkem nového tisíciletí začalo realizovat výraznější geopolitické projekce ve svém bezprostředním okolí. Mexický sociolog Alberto Rocha, Mexiku přisuzuje roli sub-hegemonu Střední Ameriky. Autor vychází ze změny mexické ústavy roku 1987. Zde byla otevřeně uznána a podporována mezinárodní spolupráce a mezinárodní rozvoj. Odtud autor datuje počátek kooperace se Střední Amerikou, kterou následně upevnil a zavedl do praxe prezident Vicente Fox.²²⁰

Jak již bylo řečeno, proti PPP i proti *Proyecto Mesoamérica* se ozývá nesčetně kritických hlasů (z akademického prostředí). Tyto projekty jsou primárně vnímány jako budování nového přístavu zvaný Střední Amerika s vidinou usnadnění obchodu mezi Spojenými státy a jihovýchodní Asií. Politolog Alejandro Álvarez Béja na samém počátku vzniku plánu PPP v roce 2002 nazývá tento projekt jako brilantní ukázkou prohlubování

http://www.proyectomesoamerica.org/joomla/images/Documentos/Cumbres_Tuxtla/X_Cumbre_Tuxtla/Informe%20X%20Cumbre%20ESP.pdf

²¹⁸ Státy podílející se na projektu *Proyecto Mesoamérica* jsou: Mexiko, Guatemala, Salvador, Kostarika, Kolumbie. Honduras, Nicaragua, Panama, Dominikánská republika jsou v procesu integrace.

²¹⁹ *El PPP: Avances, retos y perspectivas: Evolución del Plan Puebla Panamá hacia un Proyecto de Integración y Desarrollo de Mesoamérica: "Proyecto Mesoamérica"*. Comisión Ejecutiva del Proyecto Mesoamérica: Proyecto Mesoamérica. [online]. 2008, Mexico, s. 1 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z:

http://www.proyectomesoamerica.org/joomla/images/Documentos/Cumbres_Tuxtla/X_Cumbre_Tuxtla/Informe%20X%20Cumbre%20ESP.pdf

²²⁰ ROCHA, Alberto. *La geopolítica de México en Centro a geopolítica de México en Centro a geopolítica de México en Centro América: ¿una hegemonía regional?* Sociologias, Porto Alegre. [online]. 2006 (16), s. 322-323 [cit. 2015-04-31]. Dostupné z: <http://www.scielo.br/pdf/soc/n16/a12n16.pdf>

strategie Spojených států, Mexika a Kanady. Je to prý další krok k rozšíření vlivu států NAFTA prostřednictvím regionálního rozvoje. Na počátku osmdesátých let, kdy byla v Mexiku objevena nová naleziště ropy, tehdejší americký velvyslanec v Mexiku Julian Nava označil Mexiko jako „strategickou zónu pro zájmy USA“. Z této perspektivy se podle autorových slov odvíjely severoamerické zájmy a plány v Mexiku.²²¹ Logika PPP dle kritických hlasů jednoznačně vychází ze zájmů Spojených států v Mexiku, Mexickém zálivu a Střední Americe.

V roce 2002 profesor ekonomie Jaime Orleas Delgado ve svém článku *Plán Puebla-Panamá a neoliberální globalizace (El Plan Puebla-Panamá y la globalización neoliberal)* přirovnává PPP k novému způsobu kapitalistické expanze. Autor reaguje na posun strategických zájmů USA, kdy jím dříve byla bezpečnost a zajištění ochrany západní polokoule před rozšířením komunismu. V novém tisíciletí PPP přesně vystihuje nový zájem ze strany Spojených států, čímž jsou suroviny a přírodní zdroje. Z geopolitického hlediska je tak Latinská Amerika (zejména Střední Amerika) definovaná jako strategická rezerva.²²²

Bryan González nazývá *Proyecto Mesoamérica* jako *emboscada* neboli politická past nastražená Spojenými státy.²²³ Dále panuje napříč latinskoamerickým prostorem jistá obava z postupného rozšíření z *Plan Puebla-Panamá* na *Plan Puebla-Patagonia*. Řada autorů se tak k těmto aktivitám staví skepticky neboť za budováním přístavů dálnic a proudícími dotacemi spatřují jen budování základů pro usnadnění průchodu zboží mezi Atlantikem a Pacifikem. Závěrem znovu zdůrazňují, že intelektuální elita vytvářející obdobné koncepty téměř stoprocentně hájí antiamerické zájmy. Média však zákulisí těchto projektů příliš neřeší a spíše se k nim zaujímá kladný přístup.

²²¹ Álvarez, Béjar, Alejandro. *El Plan Puebla-Panamá en el contexto de la integración hemisférica*. Política y Cultura [online] 2002, s. 85-90 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=26701805>

²²² DELGADO, Jaime Ornelas. *El Plan Puebla-Panamá y la globalización neoliberal*. Aportes: Foro Económico. [online]. 2002 (21), s. 139 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/pdf/376/37602108.pdf>

²²³ GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, Bryan. *La Reconfiguración de Mesoamérica: Una aproximación teórica*. Intellector. [online]. 2012 (17), s. 22 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: www.revistaintellector.cenegri.org.br

5.3.2. Kolumbie

Když budeme uvažovat v konceptu nastíněném Spykmanem, který do oblasti Střední Ameriky zahrnoval Venezuelu i Kolumbii, můžeme se podívat na obdobné projekty a smlouvy realizované USA. Kolumbie se k nim ovšem nestaví tak skepticky.

Kolumbie je rovněž pro USA důležitou oblastí především pro nová naleziště ropy a snadný přístup do Amazonské oblasti představující bohatou oblast na biologickou rozmanitost a vodní zdroje.²²⁴ Kolumbie, jak již bylo řečeno, je po Mexiku a Venezuele jedním z nejdůležitějších dodavatelů ropy do USA. Mezi USA a Kolumbií byla realizována řada aktivit primárně pod záštitou pomoci v boji proti terorismu a v rozvoji sociální oblasti. V tomto ohledu můžeme zmínit například *USA PATRIOT Act* podepsaný v roce 2003, který souvisí s bojem proti terorismu. O něco výraznějším strategickým plánem je však *Plan Colombia*. Bilaterální smlouva mezi USA a Kolumbií. *Plan Colombia* neboli Andská iniciativa vzešla ve známost jako iniciativa v boji proti drogám a ozbrojenému zločinu podepsaná v roce 1999. Plán byl prezentován jako protipovstalecká strategie bojující s narušiteli pořádku. V souvislosti s touto iniciativou je důležité uznat, že se *Plan Colombia* primárně realizuje v oblasti Putumayo nacházející se v amazonské části, které je velmi zasažena nepokojí a chudobou kvůli častým střetům vyvolanými FARC. V této oblasti se taktéž začalo dobře dařit v oblasti produkce ropy.²²⁵

Andská iniciativa dále počítala se stejnou ekonomickou podporou ve Venezuele, Peru a v Bolívii. Místní autoři se dovnímají, že je to z důvodu severoamerické přípravy půdy pro rozšíření FTAA – Americká zóna volného obchodu. Projekt se rozjel v roce 1994, ale nikdy se jeho cíle nepodařilo naplnit. Dnes je organizace považována za mrtvou.²²⁶

Ve snaze USA proniknout do Kolumbie a posléze do Amazonské oblasti²²⁷ můžeme nastínit paralelu s teorií heartland H. Mackindera. Tvrdil, že; *Kdo ovládá východní Evropu,*

²²⁴ Aktuální zájem je kladen na umožnění přístupu k těmto vodám, slabá infrastruktura tomu brání

²²⁵ PRIOR, Alex. *Plan Colombia: the legacy in Putumayo*. *Pulsamerica* [online]. 2011 [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.pulsamerica.co.uk/2011/06/08/plan-colombia-the-legacy-in-putumayo/>

²²⁶ ESPASANDE, Mara Daniela. La crisis mundial: ¿el fin de un sistema?: Una mirada histórica sobre la las transformaciones económicas, sociales y políticas desde 1970 a la actualidad. *Desafíos de América Latina en el siglo XXI* [online]. 2007 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: <http://www.madres.org/documentos/doc20111214210555.pdf>

²²⁷ Amazonská oblast, pokrývající dva miliony kilometrů čtvereční, prochází napříč Brazílií, Kolumbií, Venezuelou, Bolívií, Peru a Ekvádorem. Tropická oblast se přeměnila v geopolitickou laboratoř s velkým

ovládá heartland, kdo ovládá heartland, ovládá světový ostrov, a kdo ovládá světový ostrov, ovládá svět. Tato teorie byla několikrát aplikovaná a zasazena do prostředí Latinské Ameriky v průběhu 20. století.²²⁸ Oblastí heartland byla určena Amazonie. S tímto na paměti Eduardo Saxe-Fernández a posléze i Bryan González definoval následující; *Kdo ovládá či kontroluje Kolumbii a její okolí, kontroluje Amazonskou oblast, tedy ovládá parland. Kdo ovládá heartland má přístup do Jižní Ameriky a posléze z dominantního postavení (ovládnutí celého amerického kontinentu) bude ovládat celý svět.* Z této perspektivy latinskoamerických autorů je jasné, že prominentní postavení v tomto regionu zaujímají Spojené státy.²²⁹ Vzhledem k výše popsanému se v USA šíří tzv. „teorie omezené amazonské suverenity“ pod záminkou mezinárodního patronátu/opatrovnictví plic světa – Amazonie. USA se diplomatickou cestou zde snaží budovat vojenské základny. S touto představou má největší problém Brazílie, Venezuela, Argentina i Bolívie, ovšem ne Kolumbie.²³⁰

Kolumbie je tedy ukázková země, která je úspěšná v hospodářské a obchodní sféře, ovšem v politicko-sociální oblasti totálně zkrachovala. Hlavní bezpečnostní pokyny pochází přímo či nepřímo z USA zejména díky *Plan Colombia*. Výše popsané odstavce dokazují, že Kolumbie zhruba od 50. let minulého století čelí vysoce rozsáhlému organizovanému konfliktu, kterému není schopna sama čelit. Kolumbie přítomnost severoamerické armády a přímé podpory považuje za více méně vítaný jev. Vlivem těchto skutečností je patrné, že Kolumbie nemá rozvinutou vlastní geopolitickou vizi, proto nemůžeme doposud mluvit o kolumbijském geopolitickém myšlení.

Kolumbijský geopolitolog Augusto Bahamon Dussan uvádí, že aktuální geopolitika v Kolumbii je v přímém protikladu s Brazílií. Brazílii autor považuje za zemi s dostatečně vyvinutým geopolitickým horizontem, kdy si Brazílie dlouhodobě dokáže hájit svou vizi.²³¹ Díky pomoci USA se sice v Kolumbii zlepšila infrastruktura a celkový rozvoj země, ovšem ani

mezinárodním zájmem usilujícím o její zachování a možností nahradit tradiční zdroje energie jinými alternativami. V tropech je možné produkovat suroviny vhodné pro výrobu bionafty a jiné průmyslové deriváty.

²²⁸ Například brazilský geograf Bertha Becker v díle *Amazônia: geopolítica na virada do III milênio*, či Neli Aparecida de Mello v díle *Políticas territoriais na Amazônia*

²²⁹ GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, Bryan. *La Reconfiguración de Mesoamerica: Una aproximación teórica*. Intellector. [online]. 2012 (17), s. 34 [cit. 2015-04-28]. Dostupné z: www.revistaintellector.cenagri.org.br

²³⁰ CADENA MONTENEGRO, José Luis. *La geopolítica en sudamérica: conflictos potenciales y efectos globales*. Investigaciones Geográficas: Instituto Interuniversitario de Geografía [online]. 2011, (55) [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/22887/1/Investigaciones_Geograficas_55_06.pdf

²³¹ BAHAMON DUSSAN, Augusto. *Pensamiento geopolítico colombiano*: Sociedad Geográfica de Colombia. [online]. 2006, s. 5 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.sogeocol.edu.co/documentos/pe_geopol_co.pdf

to neumožnilo rozkvět vědy v Kolumbii. V této souvislosti považuje USA za kolumbijského bratra a Španělsko za bratrance.²³²

I přes kompaktní formu státu Kolumbie patří k zemím s nejvíce nerovnoměrnou strukturou obyvatel v Latinské Americe. Bohatství této země je již po léta promarňováno ve vnitřním konfliktu. Nachází se severozápadně kontinentu a jako jediná země v Jižní Americe má přístup k oběma oceánům. Vlivem značných problémů země není schopna se strategicky zaměřit více na moře.

Kolumbie se stala třetím největším příjemcem přímých zahraničních investic v Latinské Americe. Nejvíce investic putovalo do ropného a těžebního průmyslu. Od roku 2011 směřoval 1 milion barelů ropy přímo do USA z celkového 1 900 milionů barelů. Do roku 2020 je i přes ozbrojený konflikt plánované zvýšení prozkoumaných zásob až na zhruba 4 500 mil. barelů. V posledních letech se průměrně těžba ropy navyšuje o 5 %.²³³

I přes možnosti a nerostné bohatství se Kolumbii nedaří realizovat vlastní cíle. Mezi hlavní priority Kolumbie v první řadě patří uklidnit situaci zejména na hranicích s Venezuelou a Ekvádorem, které jsou dějištěm bojových operací polovojeenské skupiny FARC a jiných zločineckých gangů. Dále je v zájmu Kolumbie udržovat vztahy s USA.

²³² BAHAMON DUSSAN, Augusto. *Pensamiento geopolítico colombiano*: Sociedad Geográfica de Colombia. [online]. 2006, s. 6 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.sogeocol.edu.co/documentos/pe_geopol_co.pdf

²³³ Bussinessinfo. *Kolumbie: Ekonomická charakteristika země* [online]. [cit. 2015-05-08]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kolumbie-ekonomicka-charakteristika-zeme-19434.html>

5.3.3. ALBA - Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky a Venezuela jako dominantní aktér

Příkladem latinskoamerického levicového "sbližování" v Jižní Americe je ALBA (*Alternativa Bolivariana para la América*). Tato organizace byla v roce 2004 stvořena díky snaze H. Cháveze²³⁴ a prezidenta Kuby F. Castra. Chtěli vytvořit levicovou alternativu vůči klasickému tržnímu mechanismu, zejména vůči FTAA – Americká zóna volného obchodu. Projekt byl rovněž pojmán na podporu regionální integrace.²³⁵ Ve skutečnosti jde o více než jen alternativu k FTAA, především jde o alternativu k neoliberalismu.

Jde o integraci zcela nového typu, která zahrnuje i nové způsoby organizace společnosti, přičemž je třeba podotknout, že *bolivarismo / bolivarianismo*²³⁶ se v Latinské Americe docela rychle usadilo. V důsledku absence ideologie se režimy těchto států stávají závislé na rozmarech svých představitelů např. Venezuela – Hugo Chávez (dnes Nicolás Maduro), Kolumbie – Evo Morales, Kuba – Fidel Castro (dnes Raúl Castro). Tento radikální projekt Bolívarovské Revoluce se vyznačuje socialismem, autarkií, spravedlivou distribucí příjmů z těžařského průmyslu (pokud se v daném státu ropa nachází), latinskoamerickým nacionalismem a nezávislostí na politice USA. Pro Venezuelu ještě platí nadměrná participace lidí prostřednictvím všeobecných rovných voleb, referend a dalších prostředků přímé demokracie.²³⁷

H. Chávez byl u moci od roku 1999 a svou politickou dráhu započal slovy, že; „*Naše revoluce je mírová, ale není bezbranná.*“ Populistický diktátor svůj charakter skrýval za opakovanými pseudo-volbami a obyvatelstvo uplácel sociálními programy těžícími z naftového bohatství země. Chávez důsledně budoval mytický obraz reinkarnace Simona Bolívara²³⁸ – latinskoamerického hrdiny bojujícího za osvobození Jižní Ameriky. Státy ALBA svou aktuální vizi opírají o prosazování Bolívarovských ideálů v souvislosti s tzv. "bojem proti globalizaci". Z těchto odstavců je patrné, že v těchto státech není možné hovořit o plně

²³⁴ V letech 1999–2013 prezident Venezuely.

²³⁵ Dnešními členy (chronologicky dle data vstupu do ALBA) jsou: Bolívie, Nikaragua, Dominika a Honduras, Antigua a Barbuda, Ekvádor a Svatý Vincent a Grenadiny, Svatá Lucie, Grenada, Svatý Kryštof a Nevis

²³⁶ politicko-teoretický myšlenkový proud, odkazující se na myšlenky Simona Bolívara. V průběhu let se tento proud usadil nejsilněji ve Venezuele, Bolívii, Ekvádoru, Panamě. (Peru? – možná otázka času)

²³⁷ SILVA FLORES, Consuelo, EDUARDO MARTINSO, Carlos. *Nuevos escenarios para la integración de América Latina* [online]. Santiago, Chile: Editorial Arcis, 2013 [cit. 2015-04-30]. ISBN 9789569372018.

²³⁸ GARCÉS, Homar. *Del nuevo socialismo en construcción. El Socialismo del Siglo XXI: Venezuela tras la aventura golpista* [online]. 2006 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://socialismoenelxxi.blogspot.cz/>

fungující demokracii, naopak zde vládne populistický vůdce, který sám udává zahraniční směr státu a má hlavní slovo v řadě směrů.

Venezuela hraje velmi výraznou roli v energetickém odvětví a to nejen v Latinské Americe. Je šestým největším světovým vývozcem ropy a patří mezi zakládající členy Organizace zemí vyvážejících ropu – OPEC (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*). Venezuela je předním dodavatelem ropy pro USA. Venezuela z hlediska ropného bohatství disponuje silným exportním potenciálem a mohla by mít geopolitický vliv na USA. Díky možné vidině exportu ropy do Číny na úkor USA. Současná venezuelská rétorika tomu aktuálně neodpovídá neboť je příliš nacionálně zasažená. To do značné míry limituje přísun zahraničních investic do místního ropného sektoru. Díky investicím by Venezuela mohla získat lepší technické kapacity k rozvoji těžby těžkých olejů. Tento vývoj Spojené státy od Venezuely naopak odvrací a začínají se přeorientovávat například na Kolumbii, či na těžbu dehtových písků v Kanadě nebo na hledání alternativní zdrojů energie.²³⁹

Venezuela je orientovaná ve své zahraniční politice hlavně na Kubu a Bolívii, kterou vnímá jako své předměstí hospodářské politiky založené na energetickém bohatství obou republik. (Venezuela – ropa / Bolívie – zemní plyn). Společná síla by jim umožnila rozšířit svůj vliv do zemí laplatské oblasti.²⁴⁰ Venezuela svůj geopolitický prostor koncipuje dosti široce a ambiciózně neboť se primárně opírá o své ropné bohatství. Energetický nacionalismus její potenciál však značně poškozují. V tomto ohledu soupeří s Brazílií, nově i s Kolumbií o vliv v latinskoamerickém prostoru. Hnací síla Venezuely má dva pozitivní aspekty a jeden negativní. Těmi pozitivními faktory je její integrační dynamika a schopnost plnit státní kasu petrodolary. Její negativní složka směřuje do ideologického zázemí. Stát si je vědom, že hlavní nejcennější surovinou jsou přírodní zdroje – ropa, zemní plyn, železná ruda, zlato, bauxit, uhlí a jiné minerály.²⁴¹ Proto Hugo Chávez dobře rozehrál ropnou diplomacii, ovšem začal zemi utápět do své levicové alternativy známé jako Socialismus 21. století. V její ose i nyní pokračuje Nicolás Maduro.

²³⁹ ISBELL, Paul a Federico STEINBERG. ECONOMÍA DE LA ENERGÍA. *EL NUEVO ESCENARIO ENERGÉTICO EN AMÉRICA LATINA* [online]. 2008 (842): 114-122 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://www.revistasice.com/CachePDF/ICE_842_111-123__E742ED349304BD4622AED917A051B466.pdf

²⁴⁰ Brazílie, Argentina, Paraguay, Uruguay

²⁴¹ GONZÁLEZ CHÁVEZ, Jorge. Venezuela y su Socialismo del siglo XXI. *Centro de documentación. Información y análisis: Subdirección de política exterior* [online]. 2010: s. 1-3 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.diputados.gob.mx/sedia/sia/spe/SPE-ISS-16-10.pdf>

Významným spojencem Venezuely je Kuba. Tato země je ukázkovým příkladem latinskoamerické neúměrnosti neboť Kuba měla vždy aspirace ovlivňovat geopolitické dění, nikoli z hospodářského hlediska, ale z ideologického. O tom svědčí revoluce v padesátých letech. Co se týče dnešních geopolitických vizí Kuby, dá se říci, že se ideologicky vyprázdnila a v latinskoamerickém slovníku je nazývána kolonií Venezuely. Osud Kuby tak více či méně závisí na Caracasu.

5.3.4. Cono sur – Chile, Argentina

Aktuální strategická vize oblasti Cono sur je založená na výrobním, průmyslovém a obchodním rozvoji. Hlavním aktérem, kterému se tyto vize daří plnit je v současné době Brazílie. S tímto ohledem je Brazílie právem označována za hegemonu Jižní Ameriky.²⁴² Brazílie má výhodu své centrální polohy. S výjimkou Chile a Ekvádoru sdílí se všemi hispánskými státy hranici. Navíc je s nimi Brazílie spojena v organizaci MERCOSUR. V užší spolupráci je s Bolívií kvůli čerpání bolivijských zásob zemního plynu. Ceněný je i tah prezidenta J. Kubitscheka de Oliveira. V rámci modernizačního plánu *Plano de Metas* změnil hlavní město země a celou administrativu strategicky přemístil, do centrálně umístěné Brasília.²⁴³

Argentina

Argentina má výstřední pozici vůči svým sousedům. Díky své geografické poloze blokuje od přístupu k Atlantiku Bolívii, Chile a Paraguay. Své energetické potřeby čerpá z Venezuely a Bolívie. Pokusem získat kontrolu nad Falklandami/Malvinami, Argentina prezentuje svůj velký geopolitický zájem o bohatství Jižního Atlantiku. Někteří autoři se domnívají, že Argentině aktuálně chybí vize a je příliš zaslepena snahou získat Falklandské ostrovy. Argentina se předně zabývá svou domácí politikou a tato posedlost ji brání rozvíjet aktivnější zahraniční ambice. Tento postoj nyní můžeme pozorovat na jednáních mezi Evropskou unií a MERCOSUR. Zde Argentina blokuje některé procesy. Pro samotnou Argentinu, však Evropská

²⁴²SERBIN, Andrés. Nueva Sociedad. *Nueva sociedad* [online]. 2009 (219), s. 148 [cit. 2015-05-02]. ISSN 0251-3552. Dostupné z: http://www.nuso.org/upload/articulos/3588_1.pdf

²⁴³HAFFNER, Jacqueline A. *A CEPAL e a industrialização brasileira, 1950-1961* [online]. Porto Alegre: EDIPUCRS, 238 p. [cit. 2015-05-08]. Coleção História (Porto Alegre, Rio Grande do Sul, Brazil), 2002, s.43, 212-214

Unie představuje druhou nejdůležitější exportní destinaci pro své suroviny. Argentina ztrácí svou prestiž, především díky absenci řádně definovaných národních zájmů.

Argentina má hospodářský potenciál. S ohledem na Latinskou Ameriku má poměrně konsolidovanou neoliberální demokracii a nečelí žádným vážným problémům jako například v Kolumbii aj. Tato relativně výhodná pozice vyvolává potřebu geopoliticky aktivnější činnosti. Problémem dnešní Argentiny je ovšem činnost státu, respektive plnění funkcí státu. Zejména jde o institucionální krizi, dále zajištění bezpečnosti, provedení školské a zdravotnické reformy. Problémem je i vysoká míra byrokracie. V politické aréně pokulhává činnost politických stran.²⁴⁴

Vyjma domácí scény, Argentina směrem k okolnímu světu řeší aktuálně zhruba pět ožehavých témat. První je kontrola energetických zdrojů v oblasti Patagonie. Druhým tématem je situace kolem Malvín/Falkland. Například na webovém socio-politickém portálu *Nueva Mayoría*, který se zabývá geopolitickými rozbory směrem k Malvínám, přirovnávají tyto ostrovy k životnímu prostoru (*Lebensraum*) Argentiny.²⁴⁵ Tento radikálnější názor, ovšem není výjimkou v argentinském diskursu. Rok 1833, tedy obsazení Malvín Brity vnímají Argentinci jako zradu. Druhá oblast zájmu směřuje k argentinským teritoriálním vodám. Zde je cílem Argentiny kontrolovat okolní ostrovy a těžit z jejich potenciálu. Třetí oblastí je slabost argentinských hranic, zejména těch severních s Bolívií a Paraguay. Toto jsou zóny, kde se pašují drogy s tendencí prostupovat dále do vnitrozemí. Čtvrtá oblast směřuje do vnitřního uspořádání země. Argentina má velmi nerovnoměrně rozmístěné obyvatelstvo, které je soustředěno jen v okolí třech velkých měst. Tento stav si žádá provedení účinné formy decentralizace. Pátý problém slučuje předchozí body, tedy nutnost vyřešení následujících slabostí a zahrnout je do strategického plánování země.²⁴⁶

Jak jsem zmiňovala v teoretické části, tak se Argentina vždy orientovala na námořní politiku a na oblast Patagonie. Tyto myšlenky hájili například vojenský námořník Isaac Rojas nebo Jorge Atencio. Významným geopolitikem upozorňující na strategický význam Cono sur

²⁴⁴ PEREYRA MELE, Carlos Alberto. *Análisis geopolítico de Argentina y América*. Lic. Carlos Alberto Pereyra Mele, Análisis geopolítico de Argentina y América [online]. 2003 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://licpereyramele.ar.tripod.com/sitebuildercontent/AGAyA.html>

²⁴⁵ ANDRÉS, Gustavo E. Orientación geopolítica argentina. *Nueva Mayoría: El portal sociopolítico de Iberoamérica*. Dostupné také z: http://www.nuevamayoria.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4012&Itemid=38

²⁴⁶ PEREYRA MELE, Carlos Alberto. *Análisis geopolítico de Argentina y América*. Lic. Carlos Alberto Pereyra Mele, Análisis geopolítico de Argentina y América [online]. 2003 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://licpereyramele.ar.tripod.com/sitebuildercontent/AGAyA.html>

– Patagonie byl Juan Enrique Guglielmelli. Jejich práce sice do značné míry kopírovaly teoretické texty Brazílie nebo myšlenky německé geopolitické školy, ale položily základ pro vývoj vlastního geopolitického uvažování. V novém tisícletí tak geopolitická témata v Argentině zůstala takřka stejná, ovšem vychází z aktuálních pozic a výzev dnešní globalizace (viz kapitola o přírodních zdrojích v Patagonii).

Nezbytná součást Argentinského strategického uvažování se historicky odvíjí od přilehlého argentinského moře, které dle autorů představuje prostor pro argentinský rozvoj. Teritoriální vody v Argentině představují vidinu ekonomické prosperity státu (rybolov, ropa, těžba uhlovodíku). Geostrategické plány zejména cílí do této oblasti, argentinské teritoriální vody představují 168.554 km² a ekonomická exkluzivní zóna zaujímá plochu o rozloze 2. 400. 000 km².²⁴⁷ Vstup do Jižního Atlantiku geograf Adolfo Koutoudjian vnímá za určující pozici pro Argentinu. Z geopolitického hlediska v Jižním Atlantiku autor identifikuje 4 dominantní aktéry v oblasti námořní přepravy – Brazílii, Jihoafrickou republiku, Argentinu a Nigérii. Jen první tři zmiňované státy disponují vojenskou silou schopnou prezentovat svou oceánskou přítomnost. S ohledem na Jižní Atlantik se Brazílie a Argentina snaží o zabezpečení bezpečnosti námořních komunikačních linek. Z předešlých kapitol je známé, že obě země disponují neobnovitelnými zdroji energie na svém území (Patagonie a Amazonie). V jejich zájmu je považovat přilehlé moře za potenciální zdroj konfliktu. Jižní Atlantik navíc pro oba státy představuje cenný prostor, kvůli rybolovu a pro získávání zdrojů, ale i z hlediska obchodu – export / import. Dále nemůžeme opomenout nejvýraznější snahu Argentiny, kterou je obnova suverenity nad Falklandskými ostrovy. Tato vidina je dominantním zájmem Argentiny pro navýšení námořní kontroly. Dále pro využívání rybolovu, cestovního ruchu a uhlovodíkových ložisek, které se zde nachází.²⁴⁸

Argentina si velice dobře uvědomuje svou geograficky výhodnou pozici. Přístav Puerto Ushuaia je hlavním městem argentinské provincie Tierra del Fuego a zároveň je považován za argentinskou bránu do Pacifiku posléze na Antarktidu.²⁴⁹

²⁴⁷ Produkce ropy od roku 2008 v zálivu San Jorge představuje přes 40% národní produkce. Na zemní plyn je bohatá Cuenca Neuquina.

²⁴⁸ KOUTOUDJIAN, Adolfo. *Geopolítica del Mar Argentino: La Argentina Oceánica*. Escuela de guerra naval. [online]. 2011 (60): s. 72-79 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: http://www.esgn.edu.ar/revista/biblioteca/anteriores/revista_57/RevistaESGN_N57_GeopoliticaDelMarArgentino.pdf

²⁴⁹ TAYLOR, Paul D. U.S. *Perspectivas sobre estrategia marítima: Ensayos de las Américas, la nueva estrategia marítima de EE UU y comentario sobre Una Estrategia Cooperativa para el Poder Naval en el Siglo XXI*.

Odborníci soudí, že pro zformování geopolitické školy musí panovat jasné a výhodné zeměpisné, kulturní, hospodářské, politické a sociální podmínky v dané zemi, aby se tato disciplína mohla naplno rozvinout. Argentina nemá všechny tyto aspekty dotažené do konce, a proto nemůže zatím hovořit o argentinské geopolitické škole. Je vidět, že začala intenzivně pracovat na svých strategických plánech – rozvoj životního prostředí či začlenění Patagonie do globální ekonomické sítě. Dále můžeme spatřovat jasně definované projekty; socio-ekonomický integrační rozvoj Patagonie, začlenění Falklandských ostrovů zpět pod suverenitu Argentiny, rozšířit využívání neobnovitelných zdrojů energie, vyvíjet diplomatická úsilí v otázkách hraničních sporů a posledním bodem je rozvoj životního prostředí.²⁵⁰ Tyto snahy však zůstávají nekompaktní a nevychází z jednotného konceptu. Argentina je však rychle rostoucí ekonomikou a je tedy možné, že tyto své nedostatky rychle překoná. Mnozí odborníci s ohledem na Falklandské ostrovy varují před příliš agresivními koncepty, které snižují Argentině mezinárodní prestiž.²⁵¹

Chile

Na Chile je unikátní její vojenská připravenost vyplývající z bohaté historie vojensko-strategického uvažování a její rozvíjející se ekonomiku. V novém tisíciletí proto Chile začíná generovat nové geopolitické otázky. Chile má aktuálně převážně námořní nároky, kde soupeří o přítomnost v Pacifiku zejména s Peru. Chilská energetická závislost ovlivňuje geopolitické myšlení. Je možné se domnívat, že s ohledem na energetické zájmy, Chile ze strategického hlediska v budoucnu poskytne přístup Bolívii k moři.^{252 253}

Hispanoamerické státy se obecně k mořím staví zády, až na několik výjimek. Těmi výjimkami jsou například Chile, Argentina a Brazílie. Brazílie se snaží držet talasokratické tradice, o kterou se kdysi pokoušelo Portugalsko. Obecně však někteří autoři stále vnímají Latinskou Ameriku jako prostor s nedostatečně rozvinutou námořní politikou.²⁵⁴

GOVERNMENT OFFICIAL EDITION NOTICE: Policy Studies Series. [online]. s. 8-9 [cit. 2015-05-03]. ISSN 978-1-884733-57-4. Dostupné z: http://www.mar.mil.br/cniee/perspectivas_sobre_estrategia_maritima.pdf

²⁵⁰ RODRÍGUEZ U., Manuel Luis. *¿Quién dijo que el sur queda abajo...?*. 2011

²⁵¹ Tento názor však vychází od autorů, kteří nejsou původem z Argentiny

²⁵² OPATRŇY, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 1998, s. 270

²⁵³ Bolíie přístup k moři ztratila během tichomořské války v roce 1879

²⁵⁴ DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales. Teoría y metodología de la geopolítica. Hacia una geopolítica de la "construcción de poder: Hacia una geopolítica de la "construcción de poder"*[online]. 2010 (210): 28 [cit. 2015-05-03].

V předchozích kapitolách jsem se věnovala Chile s odkazem na německou geopolitickou školu, která zde poměrně silně v minulém století zakořenila. Chile tímto geopolitickým myšlením bylo poznamenáno asi nejvíce ze zemí Latinské Ameriky. Ideu státu, připodobněnou k živému organismu (améby) rozpracoval Augusto Pinochet. Ten věřil, že Chile musí expandovat. Výhodou Chile vždy bylo, že je obklopené ekonomicky i politicky slabšími státy. S touto vidinou Pinochet začal rozpracovávat chilskou námořní sílu a posléze pracoval na ekonomickém potenciálu země. Ačkoli Chile přijímalo geopolitické myšlenky zvenčí, které zde silně zakořenily, nedošlo k rozpracování vlastních geopolitických teorií. Vše bylo přepracováno a přeneseno do vojenského prostředí. Chilský přístup k vývoji státu byl odvozen od předpokladu, že rozvoj státu závisí na geografickém prostředí, stavu hospodářství, vládě a společnosti. Pinochet uměl zejména pracovat s geografickými podmínkami. Rozpracoval vizi Pacifického trojúhelníku (*Tarapacá – Isla de Pascua – Antártida*), který měl být geopolitickým centrem budoucnosti. Chilské ministerstvo zahraničí v roce 2011 tuto vizi upevnilo v podobě Pacifické aliance (Kolumbie, Peru, Mexiko, Chile) zaznamenávající úspěchy.²⁵⁵

Augusto Pinochet zanechal v dnešní chilské mentalitě patrný geopolitický odkaz, ačkoliv se země již odvrátila od svých militantních ambicí a expanzivní geopolitiky. Pacifická aliance do jisté míry zrcadlí Pinochetovu vizi. Pinochet vždy razil myšlenku, že Chile má profitovat z ekonomicky slabších sousedních států. Můžeme si všimnout, že v Pacifické alianci nikdo příliš nedominuje. Je to vyrovnaná aliance, v které navíc neparticipuje Brazílie. Brazílie je členem BRICS, UNASUR i MERCOSUR. Dominantní postavení Pacifické aliance si proto nárokuje Chile.

Dalším silným odkazem Pinocheta je vojenská historie a důraz na armádu. Vojenský rozpočet Chile minulých let (2013–2014) představoval největší sumu v porovnání s okolními státy regionu. Pinochet je dodnes považován za největšího geostratéga v dějinách Chile a proto se i dnes můžeme setkat s činy, které trochu zapomínají na Pinochetovu druhou, negativní tvář. Událost, která vyvolala značný rozruch a nepokoje místních obyvatel se stala v roce 2012. Ze školních učebnic byl vymazán termín diktatura a byl nahrazen vojenským

²⁵⁵ TXAVARRÍA VELÁZQUEZ, Fabrizzio. *La Estrategia Geopolítica De Chile Establecida Y Predefinida Por El Pentagono*. CENIC CENTER: Jimdo. [online]. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://cenic.jimdo.com/operaciones-militares/geopolitica-de-chile-y-el-pentagono>

režimem (Piñerova vláda). Řada autorů těmito událostmi demonstuje silný Pinochetův odkaz, který brání Chile oprostít se od vojenské minulosti a pohnout se jiným směrem.²⁵⁶

Když se nyní více zaměříme na chilský zájem o Pacifik, tak jedním z prvních námořních důstojníků navrhuje chilskou nadvládu Tichomoří byl Diego Portales na přelomu 18. a 19. století.²⁵⁷ Od té doby je patrná trvalá snaha o dominantní postavení na Pacifickém pobřeží. Tato skutečnost je do značné míry dána izolací země; pás velehor z východu a pouští Atacama na severu země. Exprezident Sebastián Piñera si byl této izolační nevýhody vědom, a proto se zasadil o integraci a globalizaci Chile. V tomto duchu pokračuje i současná staronová prezidentka Verónica Michelle Bachelet. Chilsko-peruánská iniciativa Pacifické aliance odráží geopolitickou námořní komunitu neboť Peru i Chile mají vypracované společné pacifické návrhy s projekcemi na Antarktidu. Jsou si navíc vědomi, že národní stát je na prosazení určitých politik slabý. Jedinou výjimkou je Brazílie. Pacifická organizace je tedy první geopolitický projekt spojující přímořské státy s námořními aspiracemi Peru i Chile si jsou vědomi, že pro prosazení většího vlivu je nutná integrace. Oba státy se z tohoto důvodu rozhodly být vzájemnými strategickými partnery v oblasti Tichého oceánu.²⁵⁸

Chile, obdobně jako Argentina je jednou ze sedmi zemí, které si kladou právní nároky na území Antarktidy. Chile pro tyto účely zřídilo Chilský Antarktický institut (*INACH*), který sídlí v Punta Arenas a hájí chilské zájmy v této oblasti. Zároveň zde buduje výzkumná centra, která jsou symbolem silné tradice v geopolitického smýšlení o tomto území. Obdobně jako argentinští geografové přirovnávají Falklandské ostrovy k životnímu prostoru Argentiny, někteří chilští vědci k tomuto prostoru přirovnávají Antarktidu.²⁵⁹ Politický geograf don Ricardo Riesco například tvrdí, že nárok Chile na toto území je dán geografickou blízkostí.²⁶⁰

²⁵⁶ JACUBOVICH, Damián. Geopolítica de Chile 2015: gobierno de Michelle Bachelet. *Geopolítica América Latina 2015* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://nuevageopolitica.blogspot.cz/2009/02/geo-politica-2009-el-chile-de-bachelet.html>

²⁵⁷ AGUILAR AGRAMONT, Ricardo. *LA RAZON. Chile no puede superar una geopolítica del siglo XIX* [online]. 2013 [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: http://la-razon.com/suplementos/animal_politico/Chile-puede-superar-geopolitica-XIX_0_1810019039.html

²⁵⁸ PEREYRA MELE, Carlos Alberto. *Análisis geopolítico de Argentina y América*. Lic. Carlos Alberto Pereyra Mele, Análisis geopolítico de Argentina y América [online]. 2003 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://licpereyramele.ar.tripod.com/sitebuildercontent/AGAyA.html>

²⁵⁹ Argentina prezentuje svůj zájem o Malvíny s neobvykle razantní rétorikou, nedá se porovnávat s chilskými nároky na Antarktidu.

²⁶⁰ ORTEGA PRADO, Rodolfo A. *Decisiones y desafíos geopolíticos de Chile*. *MILITARY REVIEW: Cuaderno de difusión* [online]. 2008 (28): s. 67-69 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://usacac.army.mil/>

Oblast Jižního oceánu a vnitřní část Antarktidy budí mezinárodní zájem hlavně proto, že jsou to oblasti bohaté na řadu živých organismů. Antarktida představuje jednu z největších zásobáren sladké vody na světě. Jsou zde také ložiska nerostných surovin (zemní plyn, ropa). Antarktický smluvní systém však jakékoli nároky států zmrazuje. Zejména nároky na těžbu nerostných surovin. Výrazně by se tím poškodil místní ekosystém. Smluvní systém však zaručuje svobodu vědeckého bádání. V souvislosti s Antarktidou můžeme navíc říci, že Chile velice úzce spolupracuje s Argentinou neboť jejich zájem a nároky jsou obdobné.²⁶¹ Chile, Argentina a Peru navzdory neměnné mezinárodní smlouvě, alespoň společně vyjádřily zájem o dominantní kontrolu nad hlavními komunikačními liniemi podél Antarktidy. Chtějí tak prezentovat své dominantní postavení a své nároky vzhledem ke geografické blízkosti. Zejména Chile má tendence být "mostem" mezi svým územím a Antarktidou.²⁶²

S ohledem na výše popsané chilské aktivity, geograf a sociolog Manuel Luis Rodriguez Uribe, nedávno provedl evaluaci současných geopoliticky smýšlejících autorů. Závěrem jeho analýzy je zjištění, že řada autorů lavíruje mezi pojetím Chile jako teritoriálního státu, jež má být dominantním národem v oblasti Cono sur a mezi námořní dominancí v Pacifiku. Naznačuje aktuální nemožnost formování vlastní geopolitické školy, z důvodu nekonzistentních konceptů. Upozorňuje na roztříštěnost vizí.²⁶³

Závěrem můžeme shrnout, že se geopolitika v Chile oprostila od klasické evropské geopolitiky minulého století, kdy zanechalo expanzionistické a militaristické ambice. Dnes autoři spíše tuto disciplínu využívají k analytickým účelům s větší mírou reflexe geografického prostoru – nerovnoměrně rozmístěné obyvatelstvo, prodloužené státní teritorium. Příležitost a vize Chile je aktuálně projektována na oceán. V odborných pracích rovněž zaznívá, že cílem do budoucna je vyhnout se zejména konfrontaci s Bolívií viz. bolívijské nároky na moře. Geograf Jaime Ponce Caballero přirovnává aktuální chilskou pozici v zahraničních aktivitách ke snaze odříznout Bolívii od jakýchkoliv nároků na moře.²⁶⁴ Mezi

²⁶¹ SEPÚLVEDA COX, Jaime. Revista de Marina. *IMPORTANCIA GEOPOLÍTICA DEL CONTINENTE ANTÁRTICO* [online]. 2008 (6): s. 522-527 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z:

<http://revistamarina.cl/revistas/2008/6/sepulveda.pdf>

²⁶² SEPÚLVEDA COX, Jaime. Revista de Marina. *IMPORTANCIA GEOPOLÍTICA DEL CONTINENTE ANTÁRTICO* [online]. 2008 (6): s. 533 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z:

<http://revistamarina.cl/revistas/2008/6/sepulveda.pdf>

²⁶³ Manuel Luis Rodriguez Uribe, ¿Existe una geopolítica chilena hoy?

²⁶⁴ Včetně Bolívijsko-peruánské možné dohody, o které byla zmínka v předchozích kapitolách.

cíle Chile je dle autora i nutná snaha na znejistění svých sousedů. Historickým cílem²⁶⁵ je zajistit si dominantní postavení nad svými sousedními státy.²⁶⁶

Jsme svědky, kdy byla v novém tisíciletí přijata řada rozhodnutí, které odpovídají geopolitickým plánům. Příkladem je integrace, či postavení Chile vůči svým sousedním státům, kdy je kladen oproti Argentině větší důraz na stát a na jeho roli v regionu. Geopolitika v Chile ambiciózně vstupuje do 21. století jako zásadní disciplína pro realizaci budoucích scénářů Chile.

²⁶⁵ Autor se ve svých myšlenkách odkazuje na Pinocheta.

²⁶⁶ HUERTAS RAMOS, Mario Andrés. *Una lectura histórica del diferendo chileno-boliviano y sus implicaciones geopolíticas*. Revista Via Iuris [online]. 2008 (5). s. 45 [cit. 2015-05-10]. ISSN 1909-5759. Dostupné z: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3293481>

5.4. Geopolitická centra a vědecká činnost v Latinské Americe

Závěrečná kapitola diplomové práce se bude věnovat aktuální vědecké činnosti v Latinské Americe a pokusí se zmapovat hlavní geopolitická pracoviště včetně vědecké spolupráce napříč regionem.

Ačkoliv Latinská Amerika čelí problémům spojených s negramotností, tak vývoj gramotnosti aktuálně rychle roste a dosahuje zhruba 93 %. Korporace *Latinobarómetro* vydala roční hodnotící zprávu za rok 2013, kde uvádí; „*region každým dnem vzdělanější a bohatší, ovšem s narůstající prosperitou rostou i nové nerovnosti.*“²⁶⁷

Vysokoškolské vzdělání v současném moderním světě zaujímá centrální místo. V souvislosti s geopolitikou můžeme tvrdit, že tato disciplína a univerzitní pracoviště se vzájemně doplňují a jsou jedním z předpokladů pro nezbytný vývoj geostrategického uvažování. S tímto ohledem je proto nutné investovat prostředky do terciálního vzdělávání a podporovat vědeckou činnost. Se vstupem do nového tisíciletí a s nástupem globalizace je v Latinské Americe tato mezikulturní a interdisciplinární výměna informací stále patrnější a nabývá na významu.

Obdobně jako jdou rychle světové obchodní toky, rozšiřují se i globální toky myšlenek a znalostí. Latinská Amerika se v tomto ohledu začíná plně transformovat a začíná se pojímat jako oblast s dynamickým přesunem informací. Ovšem stále pokulhává mezinárodní zapojení latinskoamerických univerzit v mimo-americkém prostoru. Výzkumná centra, univerzity a odborná pracoviště jsou především regionálního charakteru. Je zde velice slabé zapojení do globálních scénářů.²⁶⁸

"Geopolitická inteligence" v širším slova smyslu si klade za cíl, nejen vytvářet a šířit odborné informace, ale rovněž vytvářet analýzy, projekty a plány na strategické úrovni. Konkrétně inteligenci připisuje profesor Miguel Ángel Barrios důležitou roli. Svými příspěvky spoluvytváří národní geopolitické scénáře. Předmětem zájmu geografů, sociologů a politologů má být definování státního zájmu, dále analýzy hrozeb a identifikace světových rizikových oblastí, včetně identifikace klíčových státních aktérů. Geopolitiku následně Ángel

²⁶⁷ Corporación Latinobarómetro. *Latinobarómetro. Informe 2013* [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.latinobarometro.org/latContents.jsp>

²⁶⁸ BRUNNER, José Joaquín. *América Latina en la geopolítica internacional del conocimiento*. Revista Iberoamericana de Ciencia, Tecnología y Sociedad - CTS: Centro de Estudios sobre Ciencia, Desarrollo y Educación Superior [online]. 2014, No. 27, s. 106 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=92431880006>

Barrios charakterizuje jako dlouhodobé vědecké výstupy inteligence z oblasti diplomatické, politické, politologické, geografické a sociologické sféry.²⁶⁹

Irský geograf Gearóid Ó Tuathail v roce 2006 navrhnul typologii, která se opírá o tři základní perspektivy pro pochopení tvorby geopolitických úvah. První je geopolitická praxe, tedy výklad politických a diplomatických projevů a praktik zahraniční politiky jednotlivých zemí. Druhou sférou je formální geopolitika odkazující na geopolitické teorie, přístupy, doktríny, think-tanky či akademické pracovníky. Poslední oblastí je geopolitika lidová, kterou tvoří lidové výrazy a kultura. Tuto sféru tvoří především média, noviny a obecný diskurs.²⁷⁰ Ó. Tuathail je v prostředí Latinské Ameriky velmi citovaným autorem zaměřující se na geopolitickou kritiku a na identifikaci způsobu, jakým se vytváří geopolitický diskurs.

Na tuto typologii začíná být pomalu kladen i větší důraz v Latinské Americe. S příchodem nového tisíciletí se znásobil počet publikací, odborných esejí, vědeckých pracovišť a stále se prohlubuje mezinárodní vědecká spolupráce. Latinskoamerická inteligence si začíná uvědomovat svou slabost, zejména ve druhé Tuathailově oblasti – absence vlastního geopolitického myšlení, teorií a přístupů. S tímto ohledem uvedu několik výraznějších mezinárodních pracovišť, kde se koncentrují geopolitické myšlenky latinskoamerických vědců.

První jmenovanou je Organizace Iberoamerických států pro podporu vzdělání, vědy a kultury – OEI (*Organización de Estados Iberoamericanos Para la Educación, la Ciencia y la Cultura*). Vzdělávací cíle této organizace jsou nyní navrženy až do třetí dekády nového tisíciletí postihující kulturní, vědecké, geografické i mezinárodní oblasti. Organizace funguje na bázi spolupráce mezinárodních organizací a univerzit napříč celou Latinskou Amerikou. Sídlo má ve Španělsku. Pravidelně publikují časopis *Revista Iberoamericana de Educación*.²⁷¹

Druhým vědeckým mezinárodním centrem je Centrum vědeckých prací - CECs (*El Centro de Estudios Científicos*) se sídlem v Chile. Jedná se o soukromou neziskovou organizaci

²⁶⁹ BARRIOS, Miguel Ángel. *Geopolítica e inteligencia: el desafío pendiente en América Latina - See more at:*

<http://www.alainet.org/es/active/81223#sthash.8m2iQFwo.dpuf> [online]. 2015 [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.alainet.org/es/active/81223>

²⁷⁰ PRECIADO CORONADO, Jaime Pablo. *La construcción de una geopolítica crítica desde América Latina y el Caribe. Hacia una agenda de investigación regional*. Geopolítica(s): revista de estudios sobre espacio y poder [online]. 2010 (1): 71 [cit. 2015-05-02]. ISSN 2172-3958. Dostupné z:

<http://revistas.ucm.es/index.php/GEOP/article/view/GEOP1010120065A/13427>

²⁷¹ *Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI)* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.oei.es/acercadelaoei.php>

věnující se vývoji, šíření a podpoře vědeckého výzkumu. Centrum bylo založeno v roce 1984, nejprve s cílem podpory chilské vědy, posléze se rozsah působení rozšířil po celé Latinské Americe. Díky potenciálu, který odborníci organizaci připisují, se rýsuje i možné rozšíření spolupráce do dalších oblastí humanitních věd.

Další vědecké pracoviště, které zažívá rozkvět díky španělské podpoře je Centrum vědeckých studií, výzkumu a vzdělání (*Centro de Estudios sobre Ciencia, Desarrollo y Educación Superior*) se sídlem v Argentině. Důležitým počinem tohoto centra je vydávání časopisu *Revista Iberoamericana de Ciencia, Tecnología y Sociedad*.²⁷²

Postupně přejdeme od obecných vědeckých pracovišť k těm více geopolitickým. V tomto ohledu jako první uvedu Program PLED (*El Programa Latinoamericano de Educación a Distancia en Ciencias Sociales*), který zaštiťuje Kulturní centrum spolupráce (*Centro Cultural de la Cooperación*), jehož cílem je podporovat rozvoj a šíření kritického myšlení. Pravidelně vyzdvihují ožehavá aktuální témata v Latinské Americe a Karibiku. Centrum spolupracuje hlavně s národními univerzitami v Mexiku, Brazílii a v Argentině. Zveřejňují vědecké časopisy, diplomové a disertační práce, odborné články a jiné akademické příspěvky z různých oblastí.²⁷³

Latindex je síť vědeckých časopisů publikovaných v Latinské Americe, Portugalsku a Španělsku. Hlavním zaměřením je technický výzkum, věda, kultura a společnost. Nápad vytvořit Latindex se zrodil v roce 1995 na Národní autonomní univerzitě Mexika (UNAM). Latindex každoročně pořádá mezinárodní konference s cílem zpětného hodnocení mezinárodního pokroku vytyčených oblastí.²⁷⁴

Dosud pravděpodobně nejnovějším geopolitickým mezinárodním centrem je CELAG (*El Centro Estratégico Latinoamericano de Geopolítica*), které vzniklo v roce 2014. Centrum vzniklo s cílem podpořit vědu a výzkum, za účelem rozvíjet vlastní analýzy současných

²⁷² *Presentación*. Centro de Estudios sobre Ciencia, Desarrollo y Educación Superior: Asociación Civil "GRUPO REDES". [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z:

http://www.centroredes.org.ar/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=31

²⁷³ *Programa Latinoamericano de Educación a Distancia en Ciencias Sociales (PLED) del Centro Cultural de la Cooperación "Floreal Gorini"* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z:

<http://www.centrocultural.coop/blogs/pled/contacto/>

²⁷⁴ ¿QUÉ ES LATINDEX? *LATINDEX México 1997-2015* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z:

<http://www.latindex.unam.mx/organizacion/coor.html>

geopolitických procesů.²⁷⁵ Projekt je na počátku svého vývoje, proto knihovna a publikace jsou zatím omezené, ovšem se slibným potenciálem.

Nechci se podrobně zabývat každou zemí z Latinské Ameriky a uvádět jednotlivé geopolitické pracoviště, univerzity a centra. Faktem je, že zde geopolitika zažívá boom a přitahuje mnohostranný zájem. S tímto ohledem je na každé větší univerzitě katedra geografie či centrum strategických studií apod. Jako příklad mohu například uvést Chile, které dominuje ve výčtu strategických, geopolitických či vojenských center (*Centro de Estudios e Investigaciones Militares, Academia De Guerra, Academia Nacional De Estudios Politicos Y Estrategicos, Centro De Estudios Estrategicos*). Výrazným pracovištěm je například i Centrum strategických studií – CESPE (*Centro de estudios estratégicos*) v Ekvádoru, které publikuje zajímavé geopolitické články či různé rozhovory a analýzy. V Kolumbii je to již zmiňovaný IEG (*Instituto de Estudios Geopolíticos de la Universidad Militar Nueva Granada*) nebo Akademie geografických věd (*Sociedad Geográfica de Colombia, Academia de Ciencias Geográficas*). Argentina má rovněž několik geopolitických center. Jedním z nich je například CAEI (*Centro Argentino de Estudios Internacionales*) nebo *Universidad del Salvador*, kde se nachází Vědecký institut geopolitiky, obrany a bezpečnosti (*Instituto de Investigaciones en Geopolítica, Defensa y Seguridad*).

Největší pozornost si zaslouží Mexiko. Jednou z předních univerzit je UNAM (*Universidad Nacional Autónoma de México*), která je mezinárodně zapojena do nepřeborného množství vědeckých aktivit. Mezi nejdůležitější projekty této univerzity patří například Latinskoamerická geopolitická observatoř (*Observatorio Latinoamericano de Geopolítica*), jejímž cílem je zkoumat mocenské vztahy v moderním světě z komplexního pohledu.²⁷⁶ Dalším výzkumným pracovištěm v rámci UNAM je Výzkumné centrum Latinské Ameriky a Karibiku – CIALC. V rámci tohoto centra existuje tzv. trvalý geopolitický seminář. Jde o projekt latinskoamerických autorů, kteří se z teoretického hlediska zabývají geopolitikou a vzájemně se chtějí interdisciplinárně obohacovat o různé teoretické přístupy.²⁷⁷

²⁷⁵ *Centro Estratégico Latinoamericano de Geopolítica (CELAG)* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.celag.org/presentacion/>

²⁷⁶ *Observatorio Latinoamericano de Geopolítica (OLAG) – UNAM*. [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.geopolitica.ws/>

²⁷⁷ *Centro de Investigaciones sobre América Latina y el Caribe CIALC*. D.R. Universidad Nacional Autónoma de México [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.cialc.unam.mx/>

Mezi další počiny, které přispívají k rozšíření geopolitického povědomí, mimo jiné patří snadno přístupné elektronické online knihovny. Mezi dominantní příklady elektronické spolupráce je SciELO (*Scientific Electronic Library Online*). SciELO je model pro kooperativní elektronické publikování vědeckých časopisů speciálně vyvinutý ve spolupráci s Brazílskou federální univerzitou v São Paulo pro potřeby vědecké komunikace v rozvojových zemích.²⁷⁸ Obdobným modelem vědecké elektronické spolupráce je Latinskoamerický výbor pro sociální vědy – CLASCO (*Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales*). Jde o virtuální odbornou knihovnu pro sociální vědy v Latinské Americe a Karibiku fungující od roku 1998. Cílem je přispět k šíření akademické produkce členských organizací, centrem a programů, které CLASCO integruje.²⁷⁹

Posledním elektronickým vědeckým portálem stojící za zmínku je vědecký informační systém Redalyc (*Red de Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal*).²⁸⁰ Redalyc je velice uživatelsky jednoduchý vědecký informační systém. Koncentrují se zde téměř všechny publikované vědecké časopisy z celé Latinské Ameriky. Pomocí snadného vyhledávání je zde uživateli nabídnuta řada nejnovějších publikací z vybraného oboru.

Dalším zajímavým zjištěním je fakt, že ve vědecké oblasti Latinská Amerika velmi často úzce spolupracuje se Španělskem a Portugalskem. Evropa se obecně podílí na vědeckých projektech v Latinské Americe. Příkladem je Evropská informační síť o Latinské Americe - REDIAL nebo Evropská rada pro sociální výzkum v Latinské Americe - CEISAL.²⁸¹

²⁷⁸ *SciELO – un modelo para publicación electrónica en países en desarrollo*. SciELO - Scientific Electronic Library Online[online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z:

<http://www.scielo.org/php/level.php?lang=es&component=44&item=1>

²⁷⁹ *QUÉ ES CLASCO*. Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z:

<http://www.clasco.org.ar/inicio/inicio.php?idioma=esp>

²⁸⁰ *Nuestra misión*. Red de Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal: Scientific Information System [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/info.oa?page=/acerca-de/misionvvf.html>

²⁸¹ *REDIAL - Red Europea de Información y Documentación sobre América Latina: Breve referencia histórica*. REDIAL & CEISAL. [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://www.red-redial.net/redial.html>

Závěr

Cílem mé práce bylo potvrdit či vyvrátit tvrzení, zda nové úvahy o budoucnosti Latinské Ameriky v 21. století mají geopolitický rozměr. Můj výzkum se odvíjel od záměru představit Latinskou Ameriku se všemi jejími historicko-politickými a společenskými problémy v době globalizace. Cílem bylo zhodnotit aktuální geopolitické myšlení v tomto regionu v nové mezinárodní éře.

Vzhledem k tomuto vytyčenému cíli jsem nejprve vymezila geografický prostor. Latinskou Ameriku jsem zúžila pouze na španělsky mluvící státy v oblasti Střední a Jižní Ameriky. Latinská Amerika sice není národnostně ani kulturně zcela jednotná, ovšem z geografického a geopolitického hlediska tvoří jednu kategorii. Z této perspektivy jsem v průběhu práce vycházela. Mým záměrem proto bylo nahlížet na hispanoamerické státy jako na jeden geopolitický blok.

Počátkem mého zkoumání se staly války za nezávislost, které vytvořily důležitý prostor pro hledání latinskoamerické identity. Základem této identity se stalo tzv. *mestizaje* neboli míšení ras. Španělská koruna z počátku podporovala toto míšení. Doufala v pokřesťanštění indiánské komunity. I přesto, že od svého záměru koloniální centrum brzy upustilo, *mesticové* se stali nejrychleji rostoucí skupinou populace. Míšenci v devatenáctém století zažili svůj velký kulturní vývoj, který položil základy nejen latinskoamerické kultury a identity, ale urychlil i emancipační proces.

Ačkoliv se Brazílie v kontextu Jižní Ameriky jeví jako zcela hegemonní hráč, její geopolitická minulost a geopolitický vývoj nebyl předmětem mého zájmu. Vykazuje odlišné znaky historického, kulturního i společenského vývoje, včetně odlišného mateřského jazyka. Emancipační proces v Brazílii měl proto odlišný charakter. Na rozdíl od zbytku španělských států si Brazílie po celou dobu udržovala blízkou vazbu na Portugalsko. Vznik národních států ve španělských koloniích doprovázely krvavé války za nezávislost. Ty nakonec vyústily v politickou nestabilitu a narušily mezistátní vazbu a jednotu. Nově vzniklé hispanoamerické státy i přes řadu společných znaků (římskokatolické vyznání, španělský jazyk, obdobná historie) nebyly nikdy dostatečně schopné tyto dominantní znaky pochopit jako svou výhodu pro nalezení shody v nadnárodních otázkách. Tento proces utváření států tak považuji za

počátek poškození mezistátní důvěry a moment, kdy se zrodil budoucí odpor k integračním procesům.

Brazílie, díky odlišné formě získání nezávislosti, jako jediná ze zemí Jižní Ameriky získala na Portugalsku nezávislost poklidnou cestou. Dostala potřebné sebevědomí a přidalo jí to na expanzivní horlivosti. Využila slabých vazeb panujících mezi hispanoamerickými státy a její prvotní geopolitické úvahy se mohly rýsovat pod ideou výjimečnosti.

Důležitou kapitolou pro pochopení práce byla teoretická část zaměřená na vymezení pojmů geopolitika a politická geografie, včetně popsání geopolitických škol dvacátého století. V tomto úseku jsem představila hlavní teoretické koncepty nezbytné pro potvrzení či vyvrácení tvrzení, že převážně anglosaské a evropocentrické teorie výrazně ovlivnily základy geopolitického uvažování v Latinské Americe. Toto tvrzení se do značné míry prostřednictvím analýzy potvrdilo. Zjistila jsem, že v Latinské Americe prvotní geopolitické koncepty vycházely téměř vždy z vojenského prostředí, které bylo přímo spojené s geopolitickými a socioekonomickými projekty dominantních místních elit. Armáda či ozbrojené složky byly nositeli určitých geopolitických paradigmat přepracovaných či přímo převzatých ze zahraničních konceptů. V první polovině 20. století jsme byli svědky dopadu zejména německé geopolitické školy. Ta měla zásadní vliv na formování národní myšlenky v Latinské Americe a v počátku souvisela s územní vizí každého národního státu.

Geopolitika v Latinské Americe se objevila z počátku jako vojenská záležitost, kdy první zájem o tuto disciplínu byl projeven z řad armádních důstojníků ve vojenských školách v Brazílii, Chile a Argentině. Částečně v Peru a Kolumbii. V souvislosti s německou geopolitickou školou se především chilští geostratégové, zejména Augusto Pinochet v polovině 20. století nechali inspirovat expanzivními ambicemi a přijali ofensivní prusianistické koncepce. V těchto třech státech Cono sur dominoval zájem o práce od autorů F. Ratzela, R. Kjelléna a K. Haushofera. Latinoameričané vycházeli v první polovině 20. století primárně z německé logiky přirovnávající stát k živému organismu.

Chilský geopolitický proud stavěl na obranné logice proti hraničním sousedským hrozbám. Brazílie spíše sledovala logickou konstrukci národní jednoty a geopolitika v Argentině se v tomto období nejvíce zaměřila na Jižní Atlantik a na obnovu svrchovanosti nad Falklandskými ostrovy. Pouze tyto tři státy dokázaly s evropskými koncepty pracovat a adaptovat je do svého místního prostředí. Nejdále v tomto ohledu došla Brazílie. Ani

v jednom z případů, však v průběhu 20. století nedošlo k rozvoji vlastního geopolitického myšlení.

Třicátá léta 20. století byla poslední dekadou dominance Evropy ve světovém systému a po světové válce se osa světové moci posunula z Evropy přes Atlantik do Spojených států. Po druhé světové válce se těžiště zájmu Latinské Ameriky přesunulo k USA. Navíc po odsouzení německých geopolitických konceptů spojených s nacistickou propagandou po druhé světové válce i v Latinské Americe došlo k ukončení jedné geopolitické éry.

V Latinské Americe se od počátku studené války postupně usazoval panamerikanismus vyjádřený podpisem smlouvy z Ria de Janeiro v roce 1947 a následným vznikem Organizace amerických států - OAS v roce 1948. Ukázala jsem, že za bipolární fungování světa, optikou Latinské Ameriky byly zodpovědné Spojené státy a nikoliv Sovětský svaz. Se vznikem Organizace amerických států můžeme hovořit o postupně sílící nevráživosti vůči USA. Ta se stává přítomnou esencí řady teoretických místních konceptů.

První revize geopolitiky a její kritické zhodnocení proběhlo v Latinské Americe již v 60. letech. Tehdy se opustilo od expanzionistických tendencí a začala vznikat první geopolitická pracoviště. Díky rozvoji kritické geopolitiky a díky úvahám Foucaulta začaly země Latinské Ameriky hledat formu zvýšení své mezinárodní angažovanosti. V době studené války však byly latinskoamerické státy natolik ponořené do vlastních vnitřních problémů, že na rozdíl od zbytku západního světa Latinská Amerika v tomto období nemohla mluvit o přispění či k oživení geopolitického myšlení.

S počátkem studené války v rámci Národní bezpečnostní rady Spojených států amerických se začala uplatňovat politika zadržování komunismu, která ovlivňovala geopolitické vize jihoamerických vojenských elit. V průběhu druhé poloviny minulého století tedy docházelo k implementaci externích myšlenek, které přispěly k četnému růstu realizací Národně bezpečnostních doktrín. Díky tomu Latinská Amerika věřila, že nepřítel je uvnitř regionu a proto řada zemí v druhé polovině 20. století zahájila kurz vojensko-politické praxe (Brazílie, Chile, Venezuela, Uruguay, Paraguay, Bolívie, Ekvádor a Peru). Šedesátá a sedmdesátá jsou považována za dvě nejhorší dekády v novodobé historii Latinské Ameriky.

K oživení geopolitiky došlo až koncem 80. let s koncem vojenských diktatur. Tehdy se státy začínaly postupně demokratizovat a utvářet vlastní geopolitické vize. Příkladem je spolek Contadora Grupo a Grupo de Río. Tyto pozvolné procesy vedly k restrukturalizaci

konceptů národní bezpečnosti a prostředí začalo být více kooperativní. Proto zintenzívněly i integrační procesy. Intelektuální zlom v geopolitickém prostředí nastal v momentu, kdy geopolitika opustila vojenské prostředí a přesunula se do akademického a veřejného života. Tomu napomohl vznik kritické geopolitiky. Mezi významné latinskoamerické geopolitiky a myslitele té doby jsem uvedla například následující autory; Roberto Ibañez Sánchez, Julio L. Londoño, Raúl Prebisch aj.

Následná kapitola čtyři měla čtenáři umožnit širší náhled do komplexní problematiky regionu a více ho seznámit s hlavními geopolitickými faktory ovlivňujícími vnitřní dynamiku tohoto prostoru. Zde jsme došli k řadě zjištění, jež ovlivňují geopolitický vývoj Latinské Ameriky v oblasti integrace, slabosti politických režimů, řadě vnitřních konfliktů a nežádoucí dominance USA.

Z hlediska politických režimů jsem upozorňovala na jejich nestálost a vysokou míru politické nestability. Vzhledem k řadě politických změn, ke kterým došlo na sklonku 20. století, se objevily i nové klasifikace reagující na neustálou dynamiku politických režimů. Politolog Guillermo O'Donnell na příkladu Latinské Ameriky identifikoval tři základní typy politických režimů; oligarchický, populistický a byrokraticko-autoritářský. Jiné typologie informovaly, že dominantním politickým režimem minulého století byly tzv. vojenské junty a caudillismus, tedy typy vojenského autoritářského režimu. Juan Linz, jenž je považován za otce zakladatele typologie nedemokratických systémů, nabídl na sklonku 90. let 20. století ucelenou typologii. Zde s ohledem na Latinskou Ameriku identifikoval vyjma klasického autoritářského režimu i čtyři státy splňující kritéria pro typ sultanistického režimu (Dominikánská republika, Haiti, Kuba, Nikaragua).

Po pádu diktatur zasáhla postupně třetí vlna demokracie všechny státy regionu, vyjma Kuby. Strukturální nedostatky však zavinily, že řada demokratizujících států Latinské Ameriky se v průběhu tranzice zasekla a uvízla v tzv. šedé zóně. Mnozí autoři se domnívají, že za tento stav mohla slabá občanská společnost, hospodářská labilita, či neudržitelnost socio-ekonomického modelu. Následkem toho byl boom populistických vládců. Jiní autoři vznik populismu svalují na neoliberalní politiku a Washingtonský konsensus zaváděný od devadesátých let. Ten měl negativní dopad zejména na sociální sféru.

Důvodem hlubší analýzy politických režimů, jak z teoretického, tak z praktického hlediska, měla být ukázka blízké provázanosti na vývoj geopolitického myšlení. Latinská Amerika se zatím nemůže řadit mezi systémy průmyslových zemí se schopností vytvářet

strategické aliance pokrývající finanční, ekonomickou i technologickou oblast. Nedostatečně konsolidované demokratické systémy nemají tolik kapacity pro dlouhodobou projekci geopolitických plánů. Jak z výčtu problémů vyplývá, vlády jsou leckde na začátku a stojí před řadou vnitřních problémů.

Další oblast kapitoly se soustředila na vývoj meziamerických vztahů reflektující dominantní postavení USA. Místní autoři uznávají, že dominance USA se usnadnila díky regionální heterogenitě, zadluženosti latinskoamerických vlád, slabostí politických režimů a přežitků feudalismu. Jako první ukázkou nacionalismu a odporu k USA jsem uvedla kubánskou revoluci.

Latinskoameričtí autoři se shodují, že záměrem USA v průběhu minulého století bylo zabránit nástupu k moci regionálním skupinám a znemožnit užší integrační záměry. Spojené státy chtěly ponechat heterogenní uspořádání Latinské Ameriky, které nahrávalo severoamerickému dominantnímu postavení. Autoři spatřují v dominantním postavení USA jen snahu odříznout silná regionální uskupení od mezinárodního vyjednávání. Je proto přirozené, že se geopolitika v Latinské Americe v tomto kontextu zcela vytrácela. Spíše byla kooptována Spojenými státy. Vojenské síly byly v minulém století vyškolené v USA na vojenských akademiích, např. Škola Amerik (*Escuela de las Américas*),²⁸² které do určité míry působily jako geopolitický bezpečnostní vektor USA. Myšleno jako destabilizační prvek v boji proti národním ozbrojeným silám a v boji proti komunismu.

Dnes jsou patrné dvě hlavní priority zájmu ze strany USA v regionu. Tou první je vztah s Mexikem a Brazílií. Druhou prioritou severoamerického zájmu jsou značné zdroje nerostného bohatství v regionu. USA aktuálně cítí znepokojení nad rostoucí přítomností čínského zboží v Latinské Americe a dále se snaží udržet si kontrolu nad nerostnými a energetickými zdroji Latinské Americe, tedy zásobami zemního plynu a ropy v Bolívii, Kolumbii, Venezuele, Brazílii a Mexiku.

Současné geopolitické studie v Latinské Americe obecně připomínají dominanci Spojených států. Ani na počátku 21. století se nevráživost místních obyvatel vůči USA nesnížila, naopak se v novém tisíciletí značně vylepšily vztahy Latinské Ameriky se Španělskem.

Předposledním zájmem kapitoly byly integrační procesy a identifikace klíčových faktorů majících negativní vliv na integraci. Důležitým bodem je chybějící historický rámec a

²⁸² Dnes Institut západní polokoule pro spolupráci v otázkách bezpečnosti v Panamě.

pocit sdílené identity, včetně absence vzájemné důvěry a otevřenosti v mezinárodních jednáních. V kooperativní spolupráci nelze totiž spoléhat na donucovací mechanismy, nýbrž na důvěru. Ačkoliv by se Latinoameričané rádi přiblížili evropskému modelu integrace, tak realizace tohoto konceptu v Latinské Americe zatím krachuje. Nedochozí zde k řadě mezistátních interakcí mezi institucemi a veřejností, chybí zde otevřený dialog na vysoké státní úrovni, předpokládající otevřenou výměnu informací. Aktuálně existuje mnoho paralelních integračních a koordinačních projektů, některé se z hlediska cíle ovšem překrývají a jiné jsou zcela protichůdné. Nepanuje zde shoda kompatibility. Autoři se více méně shodují, že ve vzájemných vztazích jednotlivých subjektů je znát přirozená a jednoznačná dominance národních zájmů s absencí vzájemných pout.

V poslední podkapitole o regionálním vývoji jsem nastínila aktuální stále přetrvávající konflikty. Od konce 19. století se táhne několik nedořešených hraničních sporů. Následně problémy pokračovaly v podobě řady partyzánských bojů autonomně operujících napříč kontinentem. Ve 20. století eskaloval organizovaný zločin, obchod s drogami, migrace a obchod s bílým masem. Tyto faktory ztěžují politickou, ekonomickou i sociální situaci. Obchod s drogami, ačkoliv není zcela novým jevem, představuje aktuálně jeden z nejtěžších problémů a není jednoduché jej vymýtit. Míra korupce a špinavé peníze pronikly v postižených státech díky tomuto jevu až do nejvyšších pater politiky a do různých státních i soukromých institucí. Navíc obchod s drogami výrazně zhoršuje kulturu v zemi a podporuje celkový úpadek.

Konflikty 21. století se nově přesunuly z oblasti územních sporů do komplexní hry o přerozdělování a nadvlády nad energetickými zdroji. Především ropa a zemní plyn se v 21. století mění na strategickou surovinu.

Kapitola čtyři celkově ukázala, že většina geopolitických studií vychází a reflektuje následující skutečnosti; politická nestabilita, teritoriální konflikty – separační nálady, zadluženost, slabý hospodářský vývoj, negramotnost, mezistátní nedůvěra, dominance USA. Z těchto skutečností je zřejmé, že uvedené problémy ovlivňují počínání státu i v oblasti strategického uvažování.

Poslední pátá kapitola ukázala aktuální dynamiku v regionu. 21. století představuje pro Latinskou Ameriku aktuálně nejsilnější vizi v politické, integrační, potravinové, energetické, ekonomické i vzdělávací oblasti. V druhé polovině minulého století došlo k pozvolnému odklonu od militantních konceptů a geopolitika přestala být nástrojem

expanzivních a militaristických projektů. Tento zlom je nejvíce patrný až po roce 2000, kdy nová vize geopolitiky reaguje na potřebu geopolitických paradigmat umožňující interpretovat realitu Latinské Ameriky v době strategické nejistoty, globalizace a americké hegemonie.

S příchodem nového tisíciletí je třeba konstatovat, že geopolitika v Latinské Americe dosáhla nezávislosti od vojenských škol. S tím souvisí i fakt, že geopolitické myšlení a úvahy se staly součástí širších znalostí a veřejného diskursu. Geopolitika se postupně stává užitečným nástrojem pro rozhodování v oblasti energetiky, přírodních zdrojů a environmentálního prostředí, ekonomické integraci aj. Latinská Amerika sice čelí značným problémům a nedostatkům, ale první desetiletí dvacátého prvního století je prvním momentem, kdy je region schopen jako celek vytvářet vlastní znalosti s využitím geografických informací dosažených do globálního dynamického procesu.

V této souvislosti jsem poukázala na rostoucí význam oblasti Cono sur – Patagonii. Nová doba, tedy multi-polární systém se přesunul do stavu, kdy hlavními globálními hráči kromě národních států jsou i regiony, v této souvislosti jsem zaznamenala pokus o posílení Patagonie kvůli rostoucímu zájmu zahraničních firem z důvodu využití bohatých zdrojů na přírodní zdroje a zdroje energie.

Současné geopolitické analýzy této doby se zaměřují na přírodní zdroje, jejich využití, ale i na jejich ochranu. Následně jsem ukázala latinskoamerický model rozvoje, jež byl a stále je z velké části založen na vývozu potravin, přírodních zdrojů a zemědělských surovin. Paradoxem je, že státy bohaté na přírodní ložiska nevykazují přímou úměrnost v sociálním a ekonomickém stupni rozvoje (Kolumbie, Venezuela). Novou výzvou jsou i noví aktéři v Latinské Americe. Dosud neotřesitelná pozice USA byla narušena zejména rostoucím významem Číny a Evropské unie.

Ukázala jsem, že fenomén globalizace má multi-dimenzionální charakter zachycující komplexní dynamiku společnosti. Fungování globalizace je založené na mnohotvárné pyramidové struktuře, přitom dopadem globalizace je nerovnost a asymetrie postihující Latinskou Ameriku. Hlavním problémem je, že chudší země nejsou schopny těžit z otevřeného systému obchodování a zůstávají i nadále zaostalé ve vztahu k prosperující ekonomice. Tato obava rezonuje místním diskursem, ovšem neznamená to, že by chudé země neměly liberalizovat obchod. Překvapivým zjištěním v souvislosti s globalizací byla myšlenka Bryan Gonzálese a E. Saxe – Fernández, kde přirovnávají globalizaci ke světovému kolapsu.

Na příkladu Mexika, Chile a Argentiny jsem ukázala důležitost vlastního geopolitického myšlení, asi jako jediné tyto hispanoamerické státy mají definované své strategické cíle. V případě Mexika jde o jeho silnější orientaci na Spojené státy, kdy Dohoda o volném obchodu – NAFTA staví Mexiko do jiné pozice od zbytku zemí Latinské Ameriky. Dále je otázka, zda Mexiko ve Střední Americe nerealizuje spíše geo-ekonomii, než geopolitiku. Strategicky se posunulo Chile, kdy zanechalo expanzionistické a militaristické ambice. Dnes geopolitické spíše disciplínu využívají pro analytické účely. Viděli jsme, že v novém tisíciletí byla přijata řada rozhodnutí, které odpovídají geopolitickým plánům, například v oblasti integrace, či v postavení Chile vůči svým sousedním státům. Argentina má dobře definovanou svou námořní pozici v Atlantiku, ovšem snižuje si mezinárodní prestiž příliš agresivním postojem vůči Malvínám.

Cílem diplomové práce bylo představit vývoj geopolitického myšlení a aktuální dynamiku v Latinské Americe. Tomuto účelu měla sloužit i moje počáteční hypotéza, že; *„Latinská Amerika v novém tisíciletí zažívá nové transformační podněty, které za předpokladu aplikace vhodných strategií, integračních schémat a překonání mezistátní rivality budou schopny region posunout k novému scénáři s geopolitickým rozměrem.“* Tato hypotéza se nepodařila zcela potvrdit. Teoretický úvod, dále popis historicko-politické situace, regionální vývoj a aktuální dynamika na kontinentu, byly nezbytnou součástí pro závěrečné zhodnocení celkového potenciálu Latinské Ameriky.

Společnost neodpovídá možnostem plné sebereflexe, nemá prostředky, možnosti ani účinné mechanismy, kterými by mohla zvýšit svou mezinárodní prestiž. Tento stav je dán řadou faktorů, existuje zde například silná korupce, nedůvěra v instituce a pokročilý organizovaný zločin. Zájem řady latinskoamerických zemí je namířen jiným směrem, než ke geopolitice.

Analýza ukázala, že společnost zaznamenává úspěchy v řadě odvětví a je možné vidět pokroky. Ovšem řada vizí je jen na papíře a chybí reálné fungování – integrace, navýšení konkurenceschopnosti atd. Zejména integrace nejeví velké úspěchy a nelze předpokládat, že má silnější geopolitický rozměr.

Velký úspěch ve vědecké oblasti v posledních letech zaznamenává například Mexiko a Argentina. Ukázala jsem velký zájem o tuto disciplínu, která se šíří regionem a proto lze očekávat brzké pokroky a rozvoj vlastních hodnotových výzkumů.

V souvislosti se zahraničními koncepty pocházejícími od zahraničních autorů, dochází v Latinské Americe jen k jejich přepracování nebo k pouhému vymezení se vůči nim. Stále chybí vlastní geopolitické myšlení. Nejčastěji je geopolitickou úvahou chápán pouhý historický rozbor mezistátních konfliktů, či analýza vlivu USA v Latinské Americe. Vše je směřováno do minulosti, maximálně do současnosti. Chybí vlastní dlouhodobá strategická projekce směrem do budoucna. V tomto ohledu dosud nejdále došla Brazílie, ta však nebyla předmětem mého zájmu. Z mé analýzy vyplývá, že Argentina a Chile sice nedosahují takových úspěchů jako Brazílie, ale mají potenciál se prosadit za předpokladu ucelení a propracování svých geopolitických linií. Tyto dva státy jsou v 21. století na cestě k vytvoření vlastní geopolitické školy po vzoru Brazílie. Zbytek hispanoamerických států zatím kráčí směrem k vědeckému poznání v oblasti geografie a geopolitiky. Doufejme, že budeme svědky vyšší angažovanosti Latinské Ameriky a že dojde k zesílení chybějícího hlasu v globální aréně v průběhu 21. století.

Summary

The aim of the thesis was to either refute or confirm whether new reflections on the future of Latin America in the 21st century have a geopolitical dimension.

In the theoretical part, I found out that the primary geopolitical concepts in Latin America originated almost always from a military background. The first interest in this discipline was expressed from the army officers ranks at military schools in Brazil, Chile and Argentina, partly in Peru and Colombia. The first revision of geopolitics and its critical evaluation took place in Latin America in the 60s, when the expansionist tendencies were given out, and the first geopolitical workplaces began to develop. During the Cold War, however, Latin American countries were so immersed in their own internal problems, and thus, unlike the rest of the Western world, Latin America could not contribute to the revival of geopolitical thinking. It was not until late 80s when the revival of geopolitics occurred, along with the end of military dictatorships. Then the countries progressively began to democratize and shape their own geopolitical visions, such as the association Grupo Contadora and the Rio Group.

The empirical part aims to provide the reader with a broader insight into the complex issues of the region and familiarize them with major geopolitical factors influencing the internal dynamics of this space. Here, we have come to a series of findings that affect the geopolitical developments in Latin America in the field of: integration, weak political regimes, set of internal conflicts and undesirable dominance USA. The sixth chapter shows the current dynamics in the region, where the 21st century represents the strongest current vision for Latin America in the political, integration, food, energy, economic, and educational and technological field.

The society does not possess full auto-reflective capabilities, does not have nor the means nor the possibility of effective mechanisms to raise its international reputation. This scene is due to several factors: strong corruption, distrust in institutions and advanced organized crime. The interest of a number of Latin American countries is directed in different directions but the geopolitics. The analysis showed that the society has experienced achievements in many sectors the progress is visible. Nevertheless, several visions remain as a theoretical concept and lack a real-world performance, e.g. integration, increase in competitiveness etc.

Geopolitical considerations are most often understood as a mere historical analysis of international conflicts, or of US influence in Latin America. They are entirely is directed into the past, maximally to the present. The long-term strategic projection towards the future is missing. In this regard, Brazil has advanced the most, however, is not concerned in this thesis. The analysis concludes that Argentina and Chile, despite the fact that they have not reached such advances as Brazil, have the potential to establish themselves assuming that geopolitical lines are further elaborated and completed.

Seznam zkratk

ALADI	Asociación Latinoamericana de Integración (Latinskoamerického integračního sdružení)
ALALC	Asociación Latinoamericana de Libre Comercio (Latinskoamerické asociace volného obchodu)
ALBA	Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América)
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation (Rada pro ekonomickou spolupráci Asie a Tichomoří)
ARCIS	Universidad de Artes y Ciencias Sociales
AUC	Autodefensas Unidas de Colombia (Jednotná sebeobrana Kolumbe)
CAN	Comunidad Andina (Andské společenství)
CECs	El Centro de Estudios Científicos (Centrum vědeckých prací)
CEISAL	Consejo Europeo de Investigaciones Sociales de América Latina (Evropská rada pro sociální výzkum o Latinské Americe)
CELAG	El Centro Estratégico Latinoamericano de Geopolítica (Latinskoamerické strategicko-geopolitické centrum)
CENTRO	Central Treaty Organization (Bagdáský pakt)
CEPAL	<i>La Comisión Económica para América Latina (Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik)</i>
CEPS	Centro de estudios políticos y sociales (Centrum politických a sociálních studií)
CIALC	<i>Centro de Investigaciones sobre América Latina y el Caribe</i> (Výzkumné centrum Latinské Ameriky a Karibiku)
CLASCO	Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales (Latinskoamerický výbor pro sociální vědy)
ENAP	Empresa Nacional del Petróleo (National Petroleum Company)
EU	European Union (Evropská unie)
EZLN	Ejército Zapatista de Liberación Nacional (Zapatistická armáda národního osvobození)
FARC	Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (Revoluční ozbrojené síly Kolumbie – lidová armáda)
FTAA	Free Trade Area of Americas (Americká zóna volného obchodu)
IEG	Instituto de Estudios Geopolíticos de la Universidad Militar Nueva Granada

INACH	Instituto Antártico Chileno (Chilský Antarktický institut)
MERCOSUR	Mercado Común del Sur (Společný trh jihu)
MMF	Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund)
NAFTA	North American Free Trade Agreement (Severoamerická zóna volného obchodu)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
OEI	Organización de Estados Iberoamericanos Para la Educación, la Ciencia y la Cultura (Organizace Iberoamerických států pro podporu vzdělání, vědy a kultury)
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries (Organizace zemí vyvážejících ropu)
OSN	Organizace spojených národů
PLED	El Programa Latinoamericano de Educación a Distancia en Ciencias Sociales (Latinskoamerický vzdělávací program zaměřený na společenské vědy)
PPP	Plan Puebla-Panamá (Plán Puebla-Panama)
Redalyc	Red de Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal (Vědecký informační systém Latinské Ameriky a Karibiku)
REDIAL	Red Europea de Información y Documentación sobre América Latina (Evropská informační síť o Latinské Americe)
SciELO	Scientific Electronic Library Online
SEATO	SouthEast Asia Treaty Organization (Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii)
SELA	Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe (Latinskoamerický hospodářský systém)
UNAM	Universidad Nacional Autónoma de México (Národní autonomní univerzita v Mexiku)
UNASUR	Unión de Naciones Suramericanas (Unie jihoamerických národů)
USA	Spojené Státy Americké
WTO	World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

Použitá literatura

Monografie a sborníky

BADIE, Bertrand, Dirk BERG-SCHLOSSER a Leonardo MORLINO. *International encyclopedia of political science*. Thousand Oaks, Calif. ISBN 978-141-2959-636.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Radek BUBEN a Jan NĚMEC. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 363 s. Studie (Sociologické nakladatelství), 2012, sv. 77. ISBN 978-807-4190-919.

DRULÁK, Petr a Petr KRATOCHVÍL. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-469-4.

FLORES, Consuelo Silva a Carlos MARTINS. *Nuevos escenarios para la integración de América Latina* Santiago, Chile: Editorial Arcis. 2013. ISBN 9789569372018.

GONZÁLEZ ECHEVARRÍA, Roberto. *The voice of the masters: writing and authority in modern Latin American literature*. 1st ed. Austin: University of Texas Press, x, 195 p. Latin American monographs (University of Texas at Austin. Institute of Latin American Studies), 1985, no. 64. ISBN 02-927-8716-2.

HAFFNER, Jacqueline A. *A CEPAL e a industrialização brasileira, 1950-1961*. Porto Alegre: EDIPUCRS, 238 p. [cit. 2015-05-08]. Coleção História (Porto Alegre, Rio Grande do Sul, Brazil), 2002, 49. ISBN 85-743-0274-0.

HEYWOOD, Andrew. 2008. *Politologie*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 537 s. ISBN 978-807-3801-151.

HNÍZDO, Bořek. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Praha: ISE-Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 121 p. 1995. ISBN 80-852-4195-1.

HUNTINGTON, Samuel P. a tr. José Pedro Tosaus ABADÍA. *El choque de civilizaciones: y la reconfiguración del orden mundial*. 1st ed. in Argentina, 7th reprint. Buenos Aires: Paidós. 2004. ISBN 95-012-5429-1.

HUNTINGTON, Samuel P. *Political order in changing societies*. New Haven: Yale University Press, xi, 488 p. 1968. ISBN 0300116209.

JUNGBAUER, Radomír. *Latinská Amerika a USA*. 1. vyd. Zlín: Tigris, 238 s. 2013. ISBN 978-807-4900-099.

KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, s. 415-430. 2001. ISBN 80-86119-45-9.

LIVINGSTONE, Grace. *Zadní dvorek Ameriky: Spojené státy a Latinská Amerika od Monroeovy doktriny po válku s terorem*. 1. české vyd. Všeň: Grimmus, 351 s. 2011. ISBN 978-808-7461-020.

- LINZ, Juan J a Alfred C STEPAN. 1996. *Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, xx, 479 p. ISBN 08-018-5158-0.
- MEJÍA GONZÁLEZ, Adolfo. 1982. *El mundo de hoy, la clase obrera y la paz*. 1a ed. Mexico City, Mexico?: Círculo de Estudios Girón Heróico, 230 p. ISBN 83217463
- METHOL FERRÉ, Alberto a Alver METALLI. *La América Latina del siglo XXI*. 1. ed. Buenos Aires: Edhasa, 174 p. Ensayo (Edhasa (Firm)). 2006. ISBN 95-090-0955-5.
- MEYER, Lorenzo a José Luis REYNA. 1989. *Los Sistemas políticos en América Latina*. 1. ed. Tokio, Japón: Universidad de las Naciones Unidas, 390 p. Biblioteca América Latina. ISBN 96-823-1545-X.
- NĚMEC, Jan a kolektiv. *Komparace politických systémů*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica. 2010. ISBN 80-245-1740-X.
- OPATRŇÝ, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 841 p. 1998. ISBN 80-859-8342-7.
- ROJAS-MIX, Miguel. 1991. *Los cien nombres de América: eso que descubrió Colón*. 1. ed. Barcelona: Lumen, 410 p. Palabra en el tiempo, 209. ISBN 8426412092.
- SAXE-FERNÁNDEZ, Eduardo E. *Colapso Mundial y Guerra* [online]. San José, Costarica: AMO AL SUR Editorial. 2006. Dostupné z: <http://es.calameo.com/read/000097006093846877f5d>
- SEGRERA, Francisco López a FILMUS. *América Latina 2020: escenarios, alternativas, estrategias* [online]. Buenos Aires: UNESCO, Colección Temas sociales (Temas Grupo Editorial (Buenos Aires, Argentina)), 2000, 2. ISBN 9879164431.
- SISTI, Ramón Alberto. *Espacio y Poder: La función geopolítica de los caminos en situaciones de conflicto y de cooperación*. INVENIO, 1998
- SKOKAN, Ladislav. *Úvod do politické geografie*. Vyd. 1. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 156 s. 2012. ISBN 978-807-4144-677.

Odborné články

Acta Politologica. BRZEZINSKI, Z. (2012). *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power.: RECENZNÍ ČLÁNEK MARTINA RIEGLA* [online]. 2012, Vol. 4, No 2. Dostupné z: <http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00282.pdf>

AGUILAR AGRAMONT, Ricardo. *Chile no puede superar una geopolítica del siglo XIX. LA RAZON.* [online]. 2013. Dostupné z: http://la-razon.com/suplementos/animal_politico/Chile-puede-superar-geopolitica-XIX_0_1810019039.html

ALEGRÍA Miriam Hernández a Silva ZÚÑIGA. *Introducción a la Geopolitika.* UNAM: Facultad de Ciencias Políticas y sociales y Geopolítica y comunicación. 2011

ÁLVAREZ BÉJAR, Alejandro. *El Plan Puebla-Panamá en el contexto de la integración hemisférica.* Política y Cultura, 2013, Vol 86. ISSN 0188-7742.

ANDRÉS, Gustavo E. *Orientación geopolítica argentina.* Nueva Mayoría: El portal sociopolítico de Iberoamérica. Dostupné také z: http://www.nuevamayoria.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4012&Itemid=38

ARIZA, Gustavo Rosales. 2005. *Geopolítica y geoestrategia, liderazgo y poder: ensayos.* Bogotá: Universidad Militar Nueva Granada. ISBN 95-897-5186-5.

ARGUMOSA PILA, Jesús R. *América Latina ante las nuevas amenazas: Aproximación Estratégica.* Revista Estrategia: Centro de Altos Estudios Nacionales República Oriental del Uruguay. [online]. 2010. Dostupné z: http://www.mdn.gub.uy/public/331/04__argumosa__am_rica_latina_ante_las_nuevas_ame na_4d093554d0.pdf

BAHAMON DUSSAN, AUGUSTO. *Pensamiento geopolítico colombiano.* Sociedad geográfica de Colombia [online]. 2006. Dostupné z: http://www.sogeocol.edu.co/documentos/pe_geopol_co.pdf

BARRIOS, Miguel Ángel. *Claves geopolíticas de América del sur en la globalización.* Funda Democracia. [online]. 2007. Dostupné z: <http://www.fundaciondemocracia.org.ar/biblioteca/Claves%20geopoliticas%20de%20America%20del%20Sur%20en%20la%20globalizacion.%20Autor%20Dr.%20Miguel%20Angel%20Barrios.pdf>

BRUNNER, José Joaquín. *América Latina en la geopolítica internacional del conocimiento.* Revista Iberoamericana de Ciencia, Tecnología y Sociedad - CTS: Centro de Estudios sobre Ciencia, Desarrollo y Educación Superior [online]. 2014, Vol 27. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=92431880006>

CAIRO, Heriberto. *La Geopolítica como "ciencia del Estado": el mundo del general Haushofer*. Geopolítica(s): revista de estudios sobre espacio y poder. [online]. 2012, No 2. ISSN 2172-3958. Dostupné z: <http://revistas.ucm.es/index.php/GEOP/article/viewFile/42333/40293>

CADENA MONTENEGRO, José Luis. *La geopolítica en sudamérica: conflictos potenciales y efectos globales*. Investigaciones Geográficas: Instituto Interuniversitario de Geografía [online]. 2011, No 55 Dostupné z: http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/22887/1/Investigaciones_Geograficas_55_06.pdf

CARRIÓN FONSECA, Gloria. *El Acuerdo de Asociación Comercial y de Inversiones entre la Unión Europea y los Estados Unidos: Retos y oportunidades para las relaciones birregionales entre la UE y América Latina y el Caribe*. FUNDACIÓN EU-LAC: Relaciones birregionales. [online]. 2014. Dostupné z: http://eulacfoundation.org/sites/eulacfoundation.org/files/EU_LAC_TTIP_SPAN_WEB_150124_RZ-2%20copy.pdf

CAVAROZZI M., Ignacia. *Geopolítica, geopolíticas*. GEOPOLITICASUR: La tierra se ha vuelto plana. [online]. Dostupné z: <https://geopoliticasur.wordpress.com/geopolitica-geopolitica/>

CASILDA BÉJAR, Ramón. *América Latina y el Consenso de Washington*. BOLETÍN ECONÓMICO DE ICE. [online]. 2004, Vol 28, No 3. Dostupné z: http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/14120/original/America_Latina_y_el_consenso_de_Washington.pdf

COLLIER, David. *El nuevo autoritarismo en América Latina: Tipos de sistemas políticos* [online]. Dostupné z: http://www.teever.gob.mx/files/David_Collier_el_nuevo_autoritarismo_en_AL.pdf

ČERBA, Otakar. *Stručný úvod do (nejen socioekonomické) geografie*. 2010. Dostupné také z: http://geomatika.kma.zcu.cz/studium/sgg/Materialy/Uvod_do_geografie.pdf

DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Teoría y metodología de la geopolítica. Hacia una geopolítica de la "construcción de poder"*. Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales. [online]. 2010, No 210. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa>

DALLANEGRA PEDRAZA, Luis. *Tendencias políticas en América Latina en el contexto mundial del siglo xxi.: Hacia una teoría política realistasistémica- estructural sobre América Latina*. Revistas Científicas de América Latina y el Caribe, España y Portugal: Scientific Information System. [online]. 2008, Vol 15, No 43. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=13804303>

DELGADO RAMOS, Gian Carlo. *Geopolítica Imperial y Recursos Naturales*. Revista Memoria [online]. 2003, Vol 117. Dostupné z: <http://www.memoria.com.mx/171/delgado.htm>

DIEGO, Rocío Casanueva. *La Doctrina Monroe: Su Significado y Aplicación Durante el Siglo XIX*. México Diplomático [online]. 2007 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://www.mexicodiplomatico.org/lecturas/doctrina_monroe.pdf

DOS SANTOS, Theotonio. *Globalización, Dependencia y Neoliberalismo en América Latina*. Aportes: Revista de la Facultad de Economía. [online]. 2008, Vol 23. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/pdf/376/37602310.pdf>

DUSSAN, Augusto Bahamon. Pensamiento geopolítico colombiano. *Sociedad geográfica de Colombia: Bogota*. [online]. 2006. Dostupné z: www.sogeocol.edu.co

El regionalismo abierto en América Latina y el Caribe: la integración económica al servicio de la transformación productiva con equidad [online]. CEPAL: Santiago de Chile: Naciones Unidas, Comisión Económica para América Latina y el Caribe. 1994. ISBN 9213214022. ISSN 92-1-321402-2.

ESPASANDE, Mara Daniela. *La crisis mundial: ¿el fin de un sistema?: Una mirada histórica sobre las transformaciones económicas, sociales y políticas desde 1970 a la actualidad*. Desafíos de América Latina en el siglo XXI [online]. 2007. Dostupné z: <http://www.madres.org/documentos/doc20111214210555.pdf>

ESTAY, a Theotonio DOS SANTOS. *América Latina y el Caribe : Escenarios posibles y políticas sociales*. Repensar América Latina: La integración latinoamericana: Etapas pasadas y escenarios posibles. 2007, Vol 3.

FERRÉ, Methol. *Nuestras tres ebulliciones totalizadoras: Segunda ebullición general*. La Independencia de América Latina [online]. 1997. Dostupné z: <http://www.metholferre.com/obras/articulos/capitulos/detalle.php?id=97>

FIORI, José Luis. *Nicholas Spykman y América Latina*. Consejo Editorial de SINPERMISO. [online]. 2007. Dostupné z: <http://www.sinpermiso.info/textos/index.php?id=1564>

FŇUKAL, Miloš a David ŠEBESTA. *Regionální geografie Latinské Ameriky a Karibiku*. Univerzita Palackého v Olomouci. [online]. 2008. Dostupné z: <http://distgeo.upol.cz/uploads/vyuka/skripta-fnukal-sebesta.pdf>

GIL, Luciana a Damián PAIKIN. *Mapa de la Integración Regional en América Latina: Procesos e instituciones*. Nueva sociedad: mapa de la integración regional en América Latina. [online]. 2013. Dostupné z: http://www.nuso.org/upload/articulos/Analisis_mapa_de_integracion_regional.pdf

GOMÁRIZ MORAGA, Enrique Antonio. *Sistema político y políticas públicas en América Latina*. Revista del CLAD Reforma y Democracia. [online]. 2007, Vol 38. Dostupné z: <http://siare.clad.org/revistas/0056400.pdf>

GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, Bryan. *La Reconfiguración de Mesoamérica: Una aproximación teórica*. Intellector [online]. 2012, Vol 17. Dostupné z: www.revistaintellector.cenegri.org.br

GONZÁLEZ GÓMEZ, Roberto. *El pensamiento geopolítico latinoamericano en los 90*. Temas. [online]. 2002, No 29.

GRABENDORFF, Wolf. NUEVA SOCIEDAD. *Tipología y potencial de conflictos en América Latina: Tipología de conflictos interestatales en Latinoamérica* [online]. 1982, Vol 59. Dostupné z: http://nuso.org/upload/articulos/945_1.pdf

GRANADOS CHAVERRI, Carlos. *Geopolítica En Centroamérica: Hacia una definición de Centroamérica*. Cuadernos Políticos. [online]. 1986, Vol 46. Dostupné z: <http://www.cuadernospoliticos.unam.mx/cuadernos/contenido/CP.46/CP46.8.CarlosGranadosChaverri.pdf>

HUERTAS RAMOS, Mario Andrés. *Una lectura histórica del diferendo chileno-boliviano y sus implicaciones geopolíticas*. Revista Via Iuris [online]. 2008, Vol 5. ISSN 1909-5759. Dostupné z: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3293481>

HUTSCHENREUTER, Dr. Alberto. *¿Geopolítica sin territorio?*. GUASABARA editores. [online]. 2015. Dostupné z: <http://noticiasguasabara.blogspot.de/2015/01/geopolitica-sin-territorio-por-dr.html>

HUTSCHENREUTER, Dr. Alberto. *Vieja y nueva geopolítica en América Latina* [online]. 2013. Dostupné z: <http://actualidad.rt.com/opinion/alberto-hutschenreuter/view/91171-vieja-nueva-geopolitica-america-latina>

HERRERO FABREGAT, Clemente, Dr. *El resurgimiento de la geopolítica: la Geopolítica Cibernética*. Revista de geopolítica. 2013, Vol. 4, No 1

JACUBOVICH, Damián. *¿Qué es la geopolítica?*. Geopolítica América Latina 2015. [online]. 2012. Dostupné z: <http://nuevageopolitica.blogspot.de/2012/08/que-es-la-geopolitica.html>

KOUTOUDJIAN, Adolfo. *Geopolítica del mar argentino: la Argentina oceánica*. Escuela de guerra naval. [online]. 2011, Vol 60. Dostupné z: http://www.esgn.edu.ar/revista/biblioteca/anteriores/revista_57/RevistaESGN_N57_GeopoliticaDelMarArgentino.pdf

KUPKA, Martin. *Moderní geopolitické teorie v USA*. Mezinárodní vztahy. [online]. 2001, Vol 36. No 2: 83-97. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/683/>

LEMBÁK, Martin. *Měnové války Latinské Americe neprospívají*. ProInvestory [online]. 2015. Dostupné z: <http://proinvestory.cz/menove-valky-latinske-americe-neprospivaji>

LOPEZ, Jose Ignacio. *La geopolítica de Nicolas Spykman*. Repositorio de revistas académicas Universidad EAFIT. [online]. Dostupné z: <http://publicaciones.eafit.edu.co/index.php/revista-universidad-eafit/article/viewFile/1375/1246>

LOWENTHAL, Abraham F. *América Latina en la Política Exterior de los EE.UU.: Políticas, Prioridades e Intereses Cambiantes*. Plataforma Democrática. [online]. 2010, Vol 5. Dostupné z: <http://www.plataformademocratica.org/Publicacoes/18042.pdf>

MEDUS, Norma Beatri. *América Latina y la integración. Construir el Mercosur desde las asimetrías*. Geografía. [online]. 2003, No 5. Dostupné z: http://www.biblioteca.unlpam.edu.ar/pubpdf/anuario_fch/n05a05medus.pdf

MIMICA-BARASSI, Eugenio. *Historia del trabajo en Magallanes y la Patagonia - Introducción: Historia del trabajo en Magallanes: nuestra memoria laboral y cultural*. MATERIALESDEHISTORIA [online]. 2004. Dostupné z: <http://materialesdehistoria.blogia.com/2006/061802-historia-del-trabajo-en-magallanes-y-la-patagonia-introduccion.php>

MITRE, Antonio. *De las cenizas de la ideología: sistema regional, fronteras y conflictos interestatales en América Latina*. Plataforma Democrática. [online]. 2010, Vol 2. Dostupné z: <http://www.plataformademocratica.org/Publicacoes/11628.pdf>

MORALES PADRÓN, FRANCISCO. *Los virreinos de América*. Revista Cuenta y Razón [online]. 2009 (115) ISSN 1989-2705. Dostupné z: http://www.cuentayrazon.org/revista/pdf/115/Num115_009.pdf

ORTEGA PRADO, Rodolfo A. *Decisiones y desafíos geopolíticos de Chile*. MILITARY REVIEW: Cuaderno de difusión [online]. 2008, Vol. 28. Dostupné z: <http://usacac.army.mil/>

OSTOS Cetina, María del PILAR. *Aplicación de modelos geopolíticos en América Latina*. Política y sociedad: Mexico. [online]. 2011, num. 2, p. 147-150. Dostupné z: http://www.cialc.unam.mx/web_latino_final/archivo_pdf/Lat53-147.pdf

OSTOS, Cetina a María del PILAR. *Aplicación de modelos geopolíticos en América Latina: los casos de Brasil y Colombia*. Latinoamérica. Revista de Estudios Latinoamericanos. [online]. 2011, Vol 53. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=64021405008>

PERITORE, Natalia. *La política exterior de los Estados Unidos desde la visión de Nicholas Spykman*. Centro Argentino de Estudios Internacionales. [online]. 2010. Dostupné z: <http://www.caei.com.ar/sites/default/files/geopolitica02.pdf>

PHELAN, John. *América Latina: Un concepto difuso y en constante revisión.: El origen de la idea de Latinoamérica*. Textos sobre América Latina [online]. Dostupné z: <http://www.bowdoin.edu/~eyepes/latam/concepto.htm>

- PRECIADO CORONADO, Jaime. La construcción de una geopolítica crítica desde América Latina y el Caribe. Hacia una agenda de investigación regional. *Geopolítica(s): revista de estudios sobre espacio y poder* [online]. 1(1) [cit. 2015-04-28]. ISSN 2172-3958.
- PRIOR, Alex. *Plan colombia: the legacy in Putumayo*. Pulsamerica [online]. 2011 Dostupné z: <http://www.pulsamerica.co.uk/2011/06/08/plan-colombia-the-legacy-in-putumayo/>
- RAFAEL, Juan. *Elementos de geopolítica*. Pensamiento Humanista: Medellín Colombia., no. 6, pp. 41-72, 2009. ISSN 0122-9268.
- REYGADAS, Luis a Fernando FILGUEIRA. *Desigualdad y crisis de incorporación: la caja de herramientas de políticas sociales de la izquierda*. América Latina y el Caribe: Escenarios posibles y políticas sociales: UNESCO [online]. 2011, Vol 3. ISSN 978-92-9089-174-1.
- RIVAS NIETO, Pedro. *Bipolaridad y Guerra Fría en Iberoamérica. La Doctrina de Seguridad Nacional en el mundo de bloques*. Espacios Públicos: Mexico. [online]. 2009, Vol 12, No 24. Dostupné z: <http://www.redalyc.org/pdf/676/67611167010.pdf>
- ROCHA, Alberto. *La geopolítica de México en Centro a geopolítica de México en Centro a geopolítica de México en Centro América: ¿una hegemonía regional?*. Sociologias, Porto Alegre. [online]. 2006, Vol 16. Dostupné z: <http://www.scielo.br/pdf/soc/n16/a12n16.pdf>
- ROJAS DÍAZ, Emilio Sanchez. *Sobre el denominado "Mediterraneo americano"*. CEEIB: XV Encuentro de Latinoamericanistas y Españoles. [online]. 2013. ISSN 978-84-92755-88-2. Dostupné z: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00876896/document>
- RODRÍGUEZ Uribe, Manuel Luis. *Cuando América Latina comenzó a aprender de geopolítica*. GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta. [online]. 2011. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/2011/04/19/cuando-america-latina-comenzo-a-aprender-de-geopolitica/>
- RODRÍGUEZ Uribe., Manuel Luis. *Las transiciones democráticas – Notas para una geopolítica del cambio de poder*. GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta. [online]. 2011. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/2011/04/24/las-transiciones-democraticas-notas-para-una-geopolitica-del-cambio-de-poder/#more-512>
- RODRÍGUEZ Uribe, Manuel Luis. *¿Quién dijo que el sur queda abajo...?* GEOPOLÍTICA XXI: una mirada geopolítica desde el sur del sur del planeta. [online]. 2011. Dostupné z: <https://geopoliticaxxi.wordpress.com/>
- ROJAS, Reinaldo. *La unidad latinoamericana y caribeña en el pensamiento y la acción política del libertador Simon Bolivar*. Centro de Investigaciones sobre América Latina y el Caribe CIALC. [online]. 2005. Dostupné z: <http://www.saber.ula.ve/bitstream/123456789/21065/2/articulo7.pdf>
- ROVIRA MAS, Jorge. *Centroamérica 2010 y sus escenarios de integración*. REPENSAR América Latina: América Latina y el Caribe: Escenarios posibles y políticas sociales. 2011, Vol 3

Rozvojová pomoc nestačí: alternativní politické přístupy k chudobě a bezmoci ve světě [online]. Praha: Pražský institut pro globální politiku – Glopolis. 2009. ISBN 9788025467879.

SÁNCHEZ G., BONACHEA D.: *Identidad cultural latinoamericano desde la perspectiva de José Martí*. Contribuciones a las Ciencias Sociales, 2012. Dostupné z: <http://ecumed.net/rev/cccss/20>

SAXE-FERNÁNDEZ, John *América Latina: ¿Reserva estratégica de Estados Unidos?*. OSAL: Buenos Aires: CLACSO. [online]. 2009, Vol. 10, No 25. Dostupné z: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/osal/osal25/02sax.pdf>

SEPÚLVEDA COX, Jaime. *Importancia geopolítica del continente antártico*. Revista de Marina. [online]. 2008, Vol 6. Dostupné z: <http://revistamarina.cl/revistas/2008/6/sepulveda.pdf>

Seguridad Nacional: Creación del Instituto geopolítico de Chile. Academia Superior de seguridad nacional Chile. [online]. 1981, No 21. Dostupné z: <http://www.anepe.cl/wp-content/uploads/EDICI%C3%93N-N%C2%BA-21-COMPLETA.pdf>

SILES del Valle, Juan IGNACIO. *¿Uno o varios caminos complementarios?*. América del Sur: Los procesos de integración y concertación en América Latina. [online]. 2012, Vol. 266.

SORJ, Bernardo a Sergio FAUSTO. *América Latina, transformaciones geopolíticas y democracia: La política exterior de la Venezuela Bolivariana*. Centro Edelstein de Pesquisas Sociais. 2010

SOUROUJON, Gastón. *Modernización y autoritarismo y El Estado burocrático autoritario de O'Donnell.: Una nueva lectura para comprender las claves del dilema argentino* RepHipUNR: Temas y Debates.[online]. 2012, No 24. Dostupné z: <http://rephip.unr.edu.ar/xmlui/handle/2133/2235>

TAYLOR, Paul D., *Perspectivas sobre estrategia marítima: Ensayos de las Américas, la nueva estrategia marítima de EE UU y comentario sobre Una Estrategia Cooperativa para el Poder Naval en el Siglo XXI*. U.S. Government official edition notice: Policy Studies Series. ISSN 978-1-884733-57-4. Dostupné z: http://www.mar.mil.br/cniee/perspectivas_sobre_estrategia_maritima.pdf

TOMEŠ, Jiří. *Geopolitika – nástroj a proces politické organizace prostoru: Motto: „Geopolitika je mrtvá, ať žije geopolitika!“* [online]. Dostupné z: http://zemepis.gfxs.cz/texty/tomes_geopolitika.pdf

TANSINI, Ruben a Vera TABARÉ. *Los procesos de integracion en america latina: el caso del MERCOSUR. La nueva agenda de America Latina*. [online]. 2001, Vol 79 Dostupné z: http://www.revistasice.com/cachepdf/ice_790_107-117__f56e78472b8f796bb11e27ddc42c0332.pdf

TXAVARRÍA VELÁZQUEZ, Fabríz'zio. *La estrategia geopolitica de Chile establecida y predefinida por el Pentagono*. Centro nacional de investigacion en ciencias. [online].

Dostupné z: <http://cenic.jimdo.com/operaciones-militares/geopolitica-de-chile-y-el-pentagono/>

VILLALÓN ROJAS, Eduardo. *El ejército de Chile, camino al polo sur*. Estudios Hemisfericos y Polares. [online]. 2013, Vol. 4, No 3. ISSN 0718-9230. Dostupné z: <http://www.revistaestudioshemisfericosypolares.cl/articulos/054-Villalon-Ejercito%20Chile%20Polo%20Sur.pdf>

WAISOVÁ, Šárka. *Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti. Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu* [online]. MEZINÁRODNÍ VZTAHY, 2004, vol. 39, no. 3. Dostupné z: <https://mv.iir.cz/article/view/124/>

Internetové zdroje

www.aladi.org

www.alianzapacifico.net

www.bussinessinfo.cz

www.celag.org

www.cepal.org

www.clasco.org

www.comunidadandina.org

www.ecured.cu

www.latinobarometro.org

www.mercosur.int

www.nuso.org

www.opeal.net

www.proyctomesoamerica.org

www.redalyc.org

www.red-redial.net

www.scielo.org

www.unam.mx